

ISSN 1857-2405

R EVISTA

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

Publicație științifico-practică, informativă și de drept

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\)](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69))

Nr. 2 (69), 2024

Revista este acreditată ca publicație științifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)

nr. 2 (69), 2024

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, șefa Direcției instruire și cercetare a Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, ex-director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar, ULM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector, USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, președintele Senatului USPEE „Constantin Stere”

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere”

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, USM

Diana SÂRCU, doctor habilitat în drept, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÍZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe BUDEANU**

Editură și tipar:

„Print-Caro” SRL, str. Astronom N. Donici, 14, tel.: (+373 22) 85-33-86

Datele Institutului:

MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1

tel.: 022 232-755

e-mail: inj@inj.gov.md

www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională IBN și în bazele de date internaționale HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78) și DOAJ.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR

INVITATUL NOSTRU

Adrian CERBU, Director interimar al Institutului Național al Justiției 2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR 6

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL-PENAL

Iancu ZAPOROJAN. Obiectul material (imaterial) și produsul în cazul exercitării atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese 9

Ana GURGIȘ. Provocările introducerii în legislația procesual-penală a acordului judiciar de interes public 13

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ ȘI PROBLEME DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

Tamara MANEA. Examen jurisprudențial: libertatea de exprimare a judecătorilor și procurorilor în creațiile artistice 18

Florin PROCA. Refuzul de hrană în detenție – protest pentru drepturi sau metodă de eludare a obligațiilor? 23

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

Igor COBAN, Dionis BRÎNZĂ. Impactul legii nr. 114 din 16.05.2024 asupra procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară 30

DREPT PUBLIC

Mihaela SĂFTOIU. Minoritățile naționale: concept, identitate și drepturi specifice 36

Olga BACIU. Profesionalismul și integritatea: fenomene și principii 41

DREPT PRIVAT

Dina VRABIE. Noțiunea și esența procedurii de înapoiere sau exercitate a dreptului de vizitare a copilului 47

TINERI CERCETĂTORI ȘTIINȚIFICI

Andrei DUBCEAC, Cristian GURIN, Sergiu NAZARENCO. Totul începe cu un simplu „Salut” (Audienții INJ la concursul THEMIS) 53

SUMMARY

OUR GUEST

Adrian CERBU,
Interim Director of the National Institute of Justice 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS 6

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Iancu ZAPOROJAN. The exercise of duties in the public sector in a conflict-of-interests situation: the material (immaterial) object and the output of the offense 9

Ana GURGIȘ. The challenges of introducing criminal procedural legislation of the public interest judicial agreement 13

JURISPRUDENCE COMMENTED AND LEGAL PRACTICE ISSUES

Tamara MANEA. Jurisprudential examination: freedom of expression of judges and prosecutors in artistic creations 18

Florin PROCA. Hunger strike in prison – protest for rights or method of avoiding obligations? 23

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURE

Igor COBAN, Dionis BRÎNZĂ. Impact of law no. 114 of 16.05.2024 on the procedure for establishing the judicial protection measure 30

PUBLIC LAW

Mihaela SĂFTOIU. National minorities – concept, identity and specific rights 36

Olga BACIU. Professionalism and integrity: phenomena and principles 41

PRIVATE LAW

Dina VRABIE. The notion and essence of the return procedure or the exercise of the visitation right of child 47

YOUNG SCIENTIFIC RESEARCHERS

Andrei DUBCEAC, Cristian GURIN, Sergiu NAZARENCO. Everything starts with a simple „Hi” (NIJ trainees at THEMIS competition) 53

INVITATUL NOSTRU

„ESTE IMPORTANT CA INJ SĂ SE MENȚINĂ ÎN CALITATE DE INSTITUȚIE CARE ATRAGE CARACTERE”

- Domnule Cerbu, la începutul primăverii din acest an, Ministra Justiției v-a numit în funcția de Director interimar la Institutul Național al Justiției. Ce v-a făcut să acceptați această funcție, chiar dacă este vorba de un mandat interimar?

- Acceptarea funcției de Director interimar a reprezentat pentru mine o oportunitate unică de a contribui la dezvoltarea Institutului Național al Justiției. Fiind absolvent al primei promoții a INJ, am o legătură specială cu această instituție. Ca judecător, pot spune că am crescut cu Institutul Național al Justiției și înțeleg provocările, potențialul și rolul acestuia în pregătirea viitorilor judecători și procurori, dar și în formarea continuă a judecătorilor și procurorilor aflați în funcție. Experiența pe care am avut-o ca membru al Consiliului INJ mi-a oferit o viziune amplă asupra aspectelor ce țin de procesele de formare și administrative ale institutului.

Am cunoscut direct impactul deciziilor luate asupra calității pe cele patru dimensiuni: instruirea inițială, instruirea continuă, formare formatori și instruire la distanță. Prin urmare, chiar dacă mandatul este unul interimar, această situație îmi oferă, totuși, șansa de a implementa îmbunătățiri bazate pe experiențele proprii,

Adrian CERBU,
*Director interimar
al Institutului Național al Justiției*

obținute în calitate de judecător, dar și în activitatea mea didactică la Facultatea de drept a Universității de Stat din Moldova.

- Până în anul curent ați activat în judecătoriile Bălți și Criuleni, iar din a doua ați fost detașat la Institutul Național al Justiției. E mai ușor să activezi ca judecător într-o instanță din afara capitalei republicii? Colegii Dumneavoastră sunt acolo mai puțin supuși riscurilor de corupție sau de influență politică?

- Fiecare instanță are particularitățile sale, indiferent de locul amplasării ei. Activitatea de magistrat în judecătoriile din afara capitalei aduce cu sine atât provocări unice, cât și oportunități valoroase, prin volumul și tipologia cazurilor specifice zonei. În ceea ce privește riscurile de corupție sau de influență politică, acestea pot exista oriunde. Integritatea unui judecător și puterea sistemului judiciar de a-și proteja independența sunt factori care nu sunt determinați geografic. Totuși, în instanțele mai mici, vizibilitatea acțiunilor unui judecător este cu mult mai mare, ceea ce poate acționa ca un factor de descurajare a comportamentelor necorespunzătoare.

Este esențial ca judecătorul să fie independent și integru peste tot, oriunde ar profesa.

- Domnule Cerbu, părinții Dumneavoastră au fost medici în Tighina, oraș de pe Nistru în care v-ați născut și copilărit, oraș aflat acum sub jurisdicția secesionistă din estul republicii. Mai știm că aveți o soră care activează tot în domeniul justiției, fostă viceministru al justiției, fostă membru al Consiliului Institutului Național al Justiției... De unde a apărut într-o familie de medici dragostea și respectul față de justiție, dar și dorința de a practica această profesie?

- Fiind născut la Bender și copilăind acolo, faptul că acest oraș drag sufletului meu a fost trecut sub controlul efectiv al autorităților neconstituționale a avut un impact asupra formării mele ca persoană și, ulterior, ca profesionist în domeniul dreptului. Am fost marcat de realitatea unei zone care nu se supune regimului constituțional al țării și aceasta m-a făcut să înțeleg de timpuriu importanța conceptelor de identitate națională, independență, suveranitate, inclusiv cel al statului de drept și al unui sistem judiciar funcțional. Acestea sunt concepte valoroase, principiale, pe care trebuie nu doar să le declarăm, ci și să le promovăm, să le apărăm, altfel ele devin iluzorii. Părinții, care sunt medici de formație, ne-au insuflat, atât mie cât și surorii mele, un puternic simț al corectitudinii și al responsabilității sociale. Cred că aceste valori, combinate cu interesul meu personal pentru sfera de drept și justiție, m-au impulsionat spre ceea ce fac astăzi.

Alegerea mea de a deveni judecător reflectă dorința de a contribui semnificativ în societate la promovarea valorilor menționate mai sus, chiar dacă o fac într-un domeniu diferit de cel al părinților.

- Sunteți absolvent din prima promoție de audienți a Institutului Național al Justiției. Dacă faceți o comparație între prima și recenta promoție de absolvenți - cea din anul curent -, care sunt deosebirile pozitive, dar și cele negative?

- Bineînțeles că sunt deosebiri evidente. E firesc ca ele să existe, pentru că timpul nu stă pe loc. Aceste diferențe reflectă atât evoluția sistemului juridic, cât și schimbările complexe pe toate palierele de dezvoltare umană care au survenit în societatea noastră pe parcursul anilor. Ultimele promoții de absolvenți ai INJ au avut și au parte de o formare juridică conform unui program bine adaptat la pregătirea practică, având integrate simulări de procese în cadrul cursului de instruire inițială. Institutul beneficiază de o infrastructură îmbunătățită cu săli de studii

ajustate obiectivelor de desfășurare a acestor simulări. Audienții participă la diverse activități extracurriculare (lecții publice, concursuri, vizite de informare), au acces la resurse digitale și instrumente tehnologice moderne care facilitează studiul etc. Există, desigur, și provocări: complexitatea procesului de studiu, adaptarea rapidă la modificările legislative, neîncrederea suficientă a societății față de sistemul de justiție - ceea ce provoacă presiuni inclusiv asupra tinerilor juriști. Cu toate acestea, fiecare promoție vine cu noi perspective și manifestă energii creatoare, ceea ce este esențial pentru dezvoltarea continuă a sectorului juridic.

- Mereu s-a menționat că Institutul Național al Justiției oferă sistemului de justiție specialiști de o înaltă calificare, posesori de o exemplară integritate morală. Totuși, ajunși în sistem, unii dintre ei cedează influențelor negative. O cunoscută judecătoare, Valeria Șterbeț, insistă cu ani în urmă: sistemul nostru de justiție are nevoie nu numai de profesioniști, dar și de caractere. Ce se face la INJ pentru a forma nu numai profesioniști, dar și caractere?

- Voi fi de acord cu cele spuse: e nevoie de profesioniști bine pregătiți, dar și integri. Rolul nostru nu este să formăm aceste caractere de la zero, ci să le ghidăm, să le consolidăm și să le oferim un cadru în care să se dezvolte responsabil pentru profesia aleasă. La Institutul Național al Justiției abordăm acest aspect încă de la procesul de admitere la instruirea inițială și îl continuăm pe tot parcursul formării. La sesiunea de admitere, doritorii de a deveni audienți ai INJ trec printr-un test psihologic eliminativ, care evaluează anumite particularități de personalitate și de comportament, acesta fiind conceput inclusiv pentru a detecta tentative de manipulare a rezultatelor examinării. Acest filtru ne asigură să avem audienți de bună credință chiar de la început. Odată admiși, continuăm inclusiv în această direcție - de formare a caracterelor - prin cursuri de etică profesională a judecătorilor și a procurorilor, prin simulări de situații complexe, punând audienții în fața unor dileme reale, prin instruire ce țin de abilitățile non-juridice, ca audienții noștri să-și dezvolte rezistența la stres și la presiune - factori care pot conduce la compromisuri etice, practicăm lecții publice cu invitați de valoare care își împărtășesc experiența cu tânăra generație etc. Această abordare holistică ne dă speranța că absolvenții noștri vor fi capabili să reziste influențelor negative pe parcursul întregii lor cariere. Nu în ultimul rând

este important ca INJ să se mențină în calitate de instituție care atrage caractere, iar acesta impune respectarea unor criterii de excelență proprii procesului de instruire, cât și selectării formatorilor.

– S-a observat că, din an în an, numărul candidaților la admitere în Institutul Național al Justiției scade. Cum poate fi explicat acest fenomen? Oare nu e din cauza că cele ce se întâmplă în ultimii ani în sistemul justiției influențează negativ, inclusiv psihologic, asupra doritorilor de a obține profesia de judecător sau de procuror?

– Scăderea numărului de candidați la admitere este o tendință care poate avea mai multe explicații. Percepția publică despre care vă vorbeam mai devreme și imaginea negativă asupra profesiei descurajează uneori potențialii candidați la admitere. Această percepție este amplificată de mass-media și, probabil, are un impact important asupra deciziei tinerilor juriști. În plus, conștientizarea responsabilităților și a constrângerilor asociate cu profesia de judecător sau de procuror poate fi demoralizatoare pentru unii. Mai există și competiția cu alte domenii, în special - cu sectorul privat, care, în unele privințe, e mai atractiv.

Procesul lung și riguros de formare profesională, iar ulterior – de numire în funcția de judecător sau de procuror îi descurajează pe unii, în favoarea altor opțiuni, care oferă rezultate mult mai rapide în carieră. Nu putem ignora nici factorul demografic sau plecarea tinerilor la studii peste hotare, ceea ce afectează, în mod inevitabil, și numărul potențialilor candidați, reducând substanțial fluxul de tineri. Totodată, autoritățile depun eforturi considerabile la nivel de politici în domeniul justiției pentru a fortifica statutul de audient al INJ, oferind facilități care fac atractivă înmatricularea la cursurile de formare inițială, inclusiv plata unei burse în mărime de un salariu mediu pe economie calculat în anul precedent celui de gestiune, cât și potențiala includere a audienților INJ în lista persoanelor care beneficiază de asigurare medicală, aceasta fiind oferită din partea Guvernului.

– La Institutul Național al Justiției vor continua examenele pentru solicitanții la funcția de judecător în temeiul vechimii în muncă?

– Examenele de capacitate pentru solicitanții la funcția de judecător în baza vechimii în muncă vor continua. Deocamdată am pus pe pauză acest proces, deoarece există un număr semnifi-

cativ de persoane care așteaptă să fie numite în profesia de judecător sau de procuror, atât din rândul absolvenților noștri, cât și din rândul persoanelor care au susținut anterior examenul în temeiul vechimii în muncă. E necesar să fie asigurat un echilibru între aceste numiri, urmărindu-se și integrarea absolvenților INJ în sistem. De asemenea, prin operarea modificărilor la art. 28 alin.(3) din Legea privind Institutul Național al Justiției, în vigoare din 13.02.2024, s-au introdus etape preliminare noi la susținerea examenului pentru persoanele care candidează în temeiul vechimii în muncă. Astfel, a fost instituită atât evaluarea acestora de către un psiholog, cât și obligativitatea de a fi instruiți la INJ. Aceste modificări conduc la o reevaluare a procesului de organizare a examenului pentru persoanele care vor să candideze la funcția de judecător sau de procuror în temeiul vechimii în muncă și necesită implementarea unui nou modul de instruire pentru respectiva categorie de persoane, dar și finanțare suplimentară...

– Recent, Institutul Național al Justiției din R. Moldova a încheiat la Ankara un Memorandum de cooperare cu Academia de Justiție din Turcia. INJ are asemenea memorandumuri încheiate cu școli de magistratură din foarte multe țări, dar cu care dintre ele cooperarea are loc permanent și cu real folos pentru ambele părți?

– Cooperarea Institutului Național al Justiției cu școlile de formare juridică, inclusiv din Uniunea Europeană și din Parteneriatul Estic, este importantă pentru dezvoltarea și modernizarea continuă a proceselor de instruire a profesioniștilor din sistemul de drept. Aceste parteneriate ne oferă oportunități unice de a face schimb de experiență, de a învăța din practicile de succes ale altor state, de a ne alinia la standardele internaționale în domeniul justiției.

Da, recent am semnat un Memorandum de cooperare cu Academia de Justiție din Republica Turcia, care adaugă o nouă dimensiune colaborării noastre internaționale. Iar la întrebarea dată există un răspuns evident: cooperarea noastră de durată, dar și cea mai strânsă rămâne a fi cea cu Institutul Național al Magistraturii și cu Școala Națională de Grefieri din România. Este o cooperare deosebit de eficientă datorită limbii vorbite și a similarității sistemelor noastre juridice. Mai mult, experiența României, ca țară membră a Uniunii Europene, ne poate oferi lecții prețioase în procesul nostru de aliniere la standardele europene în contextul începerii negocierilor de ade-

rare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. În ultimul timp, am avut o conlucrare destul de intensă cu partea română datorată unor proiecte orientate spre consolidarea capacităților instituționale ale INJ. Aceste proiecte au fost implementate de Institutul Național al Magistraturii din România și Institutul Național al Justiției din Republica Moldova cu sprijinul Agenției de Cooperare Internațională pentru Dezvoltare (RoAid), fiind coordonate de Ministerul Afacerilor Externe din România. Direcțiile de colaborare ale acestor inițiative au vizat dezvoltarea capacităților beneficiarilor INJ prin activități de formare continuă organizate de INM, desfășurarea unor stagii de practică pentru audienții INJ și a unor stagii specializate pentru judecătorii și procurorii aflați în funcție la instituții omoloage din România, vizite de studiu la instituțiile din cadrul sistemului judiciar român, precum și participarea, în calitate de experți, a formatorilor INM la instruirile destinate beneficiarilor INJ.

Apreciem mult susținerea oferită de partenerii noștri străini și suntem deschiși să continuăm activitățile cu impact major pentru profesioniștii din sectorul juridic moldovenesc.

- La 25 iunie 2024, la Luxemburg, au fost lansate negocierile de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Atunci, toate statele membre ale UE și-au demonstrat sprijinul pentru vectorul european al țării noastre. Sigur, pe parcursul negocierilor, mărul discordiei va fi, în primul rând, reforma justiției din

Republica Moldova. Ce responsabilități în plus își asumă Institutul Național al Justiției pe această cale?

- Demararea negocierilor de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană aduce cu sine o serie de responsabilități pentru Institutul Național al Justiției. Aceste noi provocări reprezintă, de fapt, oportunități extraordinare de a consolida rolul INJ, ca pilon esențial în procesul de formare a profesioniștilor din sistemul de drept. În prezent ne concentrăm pe alinierea programelor curriculare la cerințele UE. Aceasta presupune o integrare profundă a dreptului UE în programele noastre de studiu, cu scopul ca viitorii judecători și procurori să fie pregătiți să aplice legislația europeană în practica lor cotidiană. Paralel, ne mobilizăm pentru a oferi, cu ajutorul partenerilor instituționali și de dezvoltare, instruirii de formare continuă pentru judecătorii și procurorii aflați în funcție, care să acopere acquis-ul comunitar și jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene. În același timp, parteneriatele cu instituțiile similare din statele membre UE sunt vitale pentru a înțelege și a valorifica metode eficiente de formare judiciară. Suntem conștienți că procesul de aderare va fi unul de durată și complex, dar ne vom dedica plener formării unei noi generații de judecători și de procurori care să fie bine pregătiți pentru a funcționa în cadrul juridic european...

- Vă mulțumim, domnule Cerbu, și vă dorim succese la realizarea noilor proiecte.

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

UN NOU PROIECT PENTRU SUSȚINEREA REFORMEI ÎN SECTORUL JUSTIȚIEI

La 16 iulie a fost lansat proiectul „Susținerea Ministerului Justiției și a reformei din sectorul justiției în Republica Moldova”. Implementat de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), cu suportul financiar al Uniunii Europene, acesta vizează fortificarea capacităților instituțiilor-cheie implicate în procesul de reformă a justiției.

Evenimentul a întrunit experți naționali și internaționali, parteneri de dezvoltare, reprezentanți ai OECD și ai autorităților care constituie grupul-țintă al proiectului, inclusiv ai Institutului Național al Justiției.

În intervenția sa, Directorul interimar al INJ, Adrian Cerbu, a subliniat rolul instituției pe care o conduce în formarea profesioniștilor din sectorul juridic în contextul demarării negocierilor de aderare a țării noastre la Uniunea Europeană. Discursul său a evidențiat angajamentul Institutului Național al Justiției de a avansa în livrarea instruirilor de calitate în domenii esențiale pentru statul de drept și pentru aspirațiile europene ale Republicii Moldova.

Proiectul OECD își propune să sprijine reforma sectorului de drept din Republica Moldova, prin analiza cuprinzătoare a sistemului său de justiție și a Ministerului Justiției, prin consolidarea practicilor legislative și regulatorii, prin evaluarea strategiei din sectorul justiției, precum și prin fortificarea capacităților instituționale ale autorităților din grupul-țintă.

LA INJ ARE LOC ADMITEREA PENTRU CANDIDAȚI LA FUNCȚII DE JUDECĂTOR ȘI DE PROCUROR

La Institutul Național al Justiției se desfășoară examenul de admitere pentru un nou curs de formare inițială a viitorilor judecători și procurori. Procesul de selecție, structurat în două etape principale, include proba scrisă electronică (un test psihologic eliminativ și un test de specialitate) și proba orală.

La 15 iulie, potențialii candidați la funcții de judecător și de procuror au susținut testul psihologic eliminativ. Rezultatele, calculate automat de un program computerizat, determină eligibilitatea concurenților pentru următoarea fază - testul de specialitate. Acesta constă într-un test-grilă de 400 de întrebări, generate aleatoriu de Sistemul Informațional al INJ, dintre cele 1600 disponibile la următoarele discipline: drept civil, drept procesual civil, drept administrativ, drept procesual administrativ, drept penal, drept procesual penal și drepturile omului. Astfel, softul creează teste individuale pentru participanții la concursul de admitere, eliminând posibilitatea repetării întrebărilor.

Conform Calendarului de desfășurare a concursului de admitere, etapa orală a examenului va avea loc în perioada 30 septembrie - 4 octombrie 2024 și cuprinde rezolvarea a două spețe din disciplinele sus-menționate.

Pentru asigurarea transparenței, atât proba scrisă, cât și cea orală sunt înregistrate audio și video.

Un element nou al admiterii din acest an vizează evaluarea concurenților de către două comisii specializate în drept civil și procedură civilă, respectiv, în drept penal și procedură penală. O altă particularitate importantă a sesiunii curente reprezintă verificările suplimentare de integritate ale candidaților. Potrivit modificărilor Legii nr. 152 din 2006 cu privire la Institutul Național al Justiției, INJ solicită Autorității Naționale de Integritate să analizeze declarațiile de avere, iar Centrului Național Anticorupție și Serviciului de Informații și Securitate să furnizeze informații privind integritatea celor care au promovat prima probă. Dacă, în urma controlului efectuat, se va constata că solicitantul de a deveni audient la INJ a încălcat regimul juridic al declarării averilor și intereselor personale sau nu corespunde criteriului de reputație ireproșabilă prevăzut în Legea nr. 544 din 1995 privind statutul judecătorului și Legea nr. 3 din 2016 cu privire la Procuratură, atunci el va fi eliminat din concurs, prin hotărârea motivată a comisiilor de admitere specializate.

Anul acesta Consiliul Institutului Național al Justiției, în conformitate cu hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii și Consiliului Superior al Procurorilor privind stabilirea numărului de locuri, a scos la concursul de admitere câte 25 de locuri pentru candidați la funcția de judecător și pentru candidați la funcția de procuror.

MISIUNE DE EVALUARE A PROCESULUI DE FORMARE INIȚIALĂ LA INJ

În perioada 9-11 iulie 2024, la Chișinău s-a aflat într-o misiune de evaluare Francesco Perrone, consultant internațional al Consiliului Europei, pentru a realiza o analiză exhaustivă a conceptului, a programului și a metodologiei de formare inițială a candidaților la funcții de judecător și de procuror de la Institutul Național al Justiției. Acțiunea a urmărit optimizarea pregătirii judiciare și consolidarea capacităților de instruire ale INJ, în conformitate cu recomandările TAIEX 2022.

Pe parcursul a trei zile s-au desfășurat o serie de întreveneri care au inclus discuții ample cu echipa Institutului Național al Justiției, cu formatorii responsabili de instruirea inițială și cu conducătorii stagiilor de practică pentru a explora metodologiile și provocările procesului de pregătire a viitorilor judecători și procurori.

Un aspect important al vizitei a fost interacțiunea cu absolvenții INJ care deja sunt numiți în funcții și care au oferit informații despre aplicabilitatea cunoștințelor dobândite în timpul studiilor. Pentru o evaluare completă și o înțelegere directă a aspectelor ce țin de instruire, au avut loc întâlniri și cu audienții INJ, precum și asistarea la sesiunile de formare, inclusiv la simularea proceselor de judecată. De asemenea, consultantul CoE a vizitat Consiliul Superior al Magistraturii și Consiliul Superior al Procurorilor pentru a face schimb de opinii despre procesul de instruire livrat de Institutul Național al Justiției.

În ultima zi a misiunii, Francesco Perrone și Natiia Japaridze, manager de proiect CoE, au avut un dialog cu Directorul interimar al Institutului Național al Justiției, Adrian Cerbu, și reprezentanții INJ. La ședință au fost abordate subiecte privind recomandarea Raportului TAIEX ca Institutul Național al Justiției să devină unica modalitate de accesare în profesia de judecător și de procuror, opțiunea detașării judecătorilor și a procurorilor cu normă întreagă la INJ - practică întâlnită în școlile de magistratură europene, asigurarea echității în procesul de numire în funcție a absolvenților INJ, colaborarea interinstituțională cu Consiliul Superior al Magistraturii și Consiliul Superior al Procurorilor etc.

Misiunea de evaluare s-a desfășurat în cadrul Proiectului comun al Uniunii Europene și Consiliului Europei „Suport pentru reforma justiției în Republica Moldova”.

REPREZENTANȚII INJ LA CONFERINȚA ANUALĂ HELP

În perioada 4-5 iulie 2024, la Strasbourg, și-a desfășurat lucrările Conferința anuală a Programului Consiliului Europei de educație în domeniul drepturilor omului pentru profesioniștii din domeniul juridic (HELP), aflată la cea de-a 20-a ediție.

Evenimentul a avut loc sub egida Președinției lituaniene a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei și a reunit delegații ai școlilor de magistratură din statele membre ale CoE, precum și parteneri de dezvoltare ai Programului HELP. Institutul Național al Justiției din R. Moldova a fost reprezentat de Ecaterina Popa, șefă a Direcției instruire și cercetare, focal point HELP, și Olga Marandici, șefă a Secției relații internaționale.

Conferința anuală HELP a oferit o platformă de comunicare despre modalitățile de îmbunătățire a instruirilor destinate profesioniștilor din sectorul

juridic, implementarea la nivel național a standardelor europene privind drepturile omului și dezvoltarea cooperării între toate instituțiile naționale și internaționale de resort. În particular, au fost abordate subiecte privind cursurile HELP ca instrumente pentru consolidarea colaborării UE-CoE și impactul lor asupra Strategiei europene de formare judiciară, încorporarea cursurilor HELP în curricula națională de pregătire a actorilor din domeniul dreptului, digitalizarea, ca sprijin pentru autoritățile naționale în gestionarea eficientă a provocărilor în materie de formare profesională etc.

În cadrul conferinței s-a desfășurat și cea de-a doua ședință a Rețelei regionale a instituțiilor de formare judiciară din Parteneriatul Estic, la care au participat reprezentanții Institutului Național al Justiției.

Programul HELP este principala platformă educațională a Consiliului Europei privind drepturile omului adresată judecătorilor, procurorilor și avocaților. În cei 20 de ani de existență, au fost dezvoltate 54 de cursuri pe diverse teme legate de drepturile omului, fiind disponibile în 658 de versiuni traduse în peste 40 de limbi. Institutul Național al Justiției a preluat și a adaptat la ordinea juridică internă 22 de e-cursuri pe care le prestează, cu asistența tutorilor naționali certificați HELP, pe platformele ILIAS a INJ și HELP a CoE.

MEMORANDUM DE COOPERARE CU ACADEMIA DE JUSTIȚIE DIN TURCIA

În perioada 24-27 iunie 2024, în contextul semnării Memorandumului de cooperare cu Academia de Justiție din Republica Turcia, reprezentanți ai Institutului Național al Justiției din Republica Moldova s-au aflat într-o vizită de studiu la Ankara. Din delegație au făcut parte Adrian Cerbu, Director interimar, Ghenadie Mîra, Președinte interimar al Curții de Apel Chișinău, membru al Consiliului INJ, Ecaterina Popa, șefă a Direcției instruire și cercetare, Olga Marandici, șefă a Secției relații internaționale, și Mihail Ivanov, procuror de legătură la Agenția UE pentru cooperare în justiție penală (Eurojust).

Programul vizitei a cuprins mai multe întâlniri cu oficiali de la diverse autorități publice și instituții de formare profesională, cum ar fi Ministerul Justiției, Consiliul Superior al Judecătorilor și al Procurorilor, Curtea de Casație, Curtea Constituțională, Academia de Poliție și Academia de Jandarmerie.

În cadrul întrevederilor, care au fost facilitate de Academia de Justiție din Republica Turcia, părțile au discutat subiecte de interes comun ce țin de

asemănările și deosebirile sistemelor de drept turcesc și moldovenesc, provocările și evoluțiile în sectorul justiției din ambele țări etc. De asemenea, fiecare întâlnire a oferit posibilitatea de a înțelege mai bine structura și funcționarea instituțiilor respective, fiind prezentate mecanismele prin care aceste entități își desfășoară activitatea.

Chiar în prima zi, la Ankara, Adrian Cerbu, Director interimar al Institutului Național al Justiției, și Muhittin Özdemir, Președinte al Academiei de Justiție, au semnat un Memorandum de cooperare între Institutul Național al Justiției din Republica Moldova și Academia de Justiție din Republica Turcia. Documentul reprezintă un pas important în consolidarea relațiilor bilaterale în sectorul de drept și, în special, al formării juridice, având potențial de a aduce beneficii părților prin schimbul de cunoștințe și bune practici.

Deplasarea delegației Institutului Național al Justiției la Ankara a fost posibilă datorită Proiectului USAID de reformă a justiției și combatere a corupției (JARA).

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI A PARTICIPAT LA ADUNAREA GENERALĂ A EJTN

În perioada 12-13 iunie 2024, a avut loc Adunarea Generală a Rețelei Europene de Formare Judiciară (EJTN). Ediția din acest an s-a desfășurat la Bruxelles, sub egida Președinției belgiene a Consiliului Uniunii Europene, cu sprijinul Institutului belgian de formare judiciară.

Evenimentul a întrunit reprezentanți ai instituțiilor de formare judiciară din statele membre ale Uniunii Europene, ai Comisiei Europene și ai organizațiilor internaționale din sectorul justiției. Din partea Institutului Național al Justiției au participat Adrian Cerbu, Director interimar, și Olga Marandici, consilieră a Directorului INJ.

Programul Adunării Generale a EJTN a cuprins prezentări privind activitățile grupurilor de lucru specializate în metode de formare judiciară, programe de schimb, digitalizare și abilități lingvistico-juridice, precum și ateliere de lucru care au vizat subiecte strategice pentru instituțiile de pregătire juridică. Astfel, la atelierul de lucru „Îmbunătățirea colaborării: sprijin continuu și parteneriat cu observatorii EJTN din Republica Moldova și Ucraina” au fost puse în discuție continuarea și consolidarea cooperării, în contextul procesului complex de aderare a acestor țări la comunitatea europeană, și oferirea de oportunități pentru dezvoltarea și schimbul de bune practici cu statele membre ale UE și cu alte state candidate la UE.

De asemenea, în cadrul evenimentului a fost lansată publicația *Judges@Europe 2023*, care se concentrează pe statul de drept și pe buna administrare a justiției în era digitală, fiind editată de Stanislas Adam, Ingrid Derveaux, Gianluca Grasso și Fernando Vaz Ventura, cu o prefață de Síoфра O'Leary.

Prezența delegației Institutului Național al Justiției la Adunarea Generală a fost posibilă datorită Rețelei Europene de Formare Judiciară și Proiectului comun al Uniunii Europene și Consiliului Europei „Suport pentru Reforma Justiției”.

Institutul Național al Justiției are statut de membru-observator al Rețelei Europene de Formare Judiciară a școlilor de magistratură din statele-membre ale Uniunii Europene din 1 iulie 2016, odată cu intrarea în vigoare a Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană.

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL-PENAL

CZU: 343.35

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).01](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).01)

OBIECTUL MATERIAL (IMATERIAL) ȘI PRODUSUL ÎN CAZUL EXERCITĂRII ATRIBUȚIILOR ÎN SECTORUL PUBLIC ÎN SITUAȚIE DE CONFLICT DE INTERESE

Iancu ZAPOROJAN,
*procuror-șef al Procuraturii
 raionului Nisporeni,
 doctorand, USM*
<https://orcid.org/0009-0001-5573-1447>

SUMAR

Infracțiunile de exercitare a atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese, prevăzute la art. 326¹ din Codul penal al Republicii Moldova, posedă atât obiect material (imaterial), cât și produs. Atingerea adusă obiectului juridic special al acestor infracțiuni se face prin intermediul obiectului material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ din Codul penal al Republicii Moldova. La rândul său, produsul apare în rezultatul comiterii acestor infracțiuni, din cauza atingerii aduse obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ din Codul penal al Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *obiectul material al infracțiunii, obiectul imaterial al infracțiunii, produsul infracțiunii, cerere, demers, plângere, act administrativ, act juridic, decizie, act normativ.*

În opinia lui Gh. Gladchi, „nu orice infracțiune are obiect material, întrucât, la săvârșirea multor infracțiuni, acțiunea-inacțiunea incriminată nu se îndreaptă împotriva unei entități materiale” [11, p. 71]. Această opinie o confirmă C. Bulai și B.N. Bulai, care menționează: „Obiectul material există nu la orice infracțiune, ci numai la acelea la care valoarea socială ocrotită constă sau se exprimă într-o entitate materială, astfel că amenințarea sau vătămarea relațiilor sociale are loc prin intermediul acestei entități, care este obiectul material al infracțiunii” [2, p. 198]. Cu alte cuvinte, dacă obiectul juridic special este prezent în cazul oricărei infracțiuni, atunci prezența obiectului material este opțională. Totodată, în situația în care obiectul material este un semn obligatoriu al unei anumite infracțiuni, nu se poate

THE EXERCISE OF DUTIES IN THE PUBLIC SECTOR IN A CONFLICT-OF-INTERESTS SITUATION: THE MATERIAL (IMMATERIAL) OBJECT AND THE OUTPUT OF THE OFFENSE

SUMMARY

The offenses of exercising duties in the public sector in a conflict-of-interest situation, provided by the art. 326¹ of the Criminal Code of the Republic of Moldova, possesses both a material object (immaterial) and output. Damage to the special juridical object of these offenses is done through the material (immaterial) object of the offenses provided by the art. 326¹ of the Criminal Code of the Republic of Moldova. As for the output appear as a result of the commission of these offenses, due to the impact brought to the special juridical object of the offenses provided by the art. 326¹ of the Criminal Code of the Republic of Moldova.

Key-words: *the material object of an offense, the immaterial object of an offense, proceeds of an offense, request, approach, complaint, administrative act, juridical act, decision, normative act.*

spune că acest semn este facultativ. În asemenea împrejurări, lipsa obiectului material va însemna lipsa componentei de infracțiune și, respectiv, lipsa temeiului de aplicare a răspunderii penale.

Este, cel puțin, stranie afirmația făcută de A.-L. Pușcașu: „În ceea ce privește obiectul material, considerăm că infracțiunea de conflict de interese este o infracțiune formală, deoarece prin aceste dispoziții este incriminată îndeplinirea deficitară a atribuțiilor de serviciu a unui funcționar public” [14, p. 135]. Prezența obiectului material nu depinde de structura laturii obiective a infracțiunii. Sunt destule exemple (viol, tâlhărie, șantaj, act terorist, huliganism etc.) care demonstrează că infracțiunile formale pot avea obiect material. Totodată, sunt infracțiuni materiale care nu au obiect material. Ne referim la infracțiunile prevăzute, de exemplu, la alin.(3) art.138, art. 238, 241, 245⁴, 245⁶, 245⁸ CP RM. Ca urmare, lipsa

sau prezența obiectului material al infracțiunii poate fi stabilită în fiecare caz concret, doar după interpretarea dispoziției de incriminare.

După această clarificare, întrebarea pe care ne-o punem este dacă au obiect material infracțiunile prevăzute la art. 326¹ CP RM.

După părerea lui S. Brînza și V. Stati, „obiectul material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM îl reprezintă materia primă, materialele sau alte entități preexistente din care se confecționează produsul infracțiunii” [1, p. 22]. C. Chihai aderă la acest punct de vedere [3, p. 167].

Rezultă că obiectul material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM îl reprezintă, după caz:

- 1) cererile, demersurile sau plângerile care urmează a fi soluționate de către făptuitor;
- 2) proiectul de act administrativ care urmează a fi adoptat de către făptuitor;
- 3) actul juridic care urmează a fi încheiat de către făptuitor, direct sau prin intermediul unei persoane terțe;
- 4) decizia care urmează a fi luată de către făptuitor sau la a cărei luare urmează să participe făptuitorul.

La rândul său, produsul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM este cel care apare în rezultatul comiterii acestora, din cauza atingerii aduse obiectului juridic special al acestor infracțiuni. Astfel, cererile, demersurile sau plângerile care urmează a fi soluționate de către făptuitor devin, în rezultatul săvârșirii infracțiunii, cereri, demersuri sau plângeri pe care făptuitorul le-a soluționat. Proiectul de act administrativ, ce urmează a fi adoptat de către făptuitor, devine, în rezultatul comiterii infracțiunii, act administrativ pe care făptuitorul l-a adoptat. Actul juridic care urmează a fi încheiat de către făptuitor (direct sau prin intermediul unei persoane terțe) devine, în rezultatul săvârșirii infracțiunii, act juridic pe care făptuitorul l-a încheiat direct sau prin intermediul unei persoane terțe. În sfârșit, decizia care urmează a fi luată de către făptuitor sau cu participarea făptuitorului devine, în rezultatul comiterii infracțiunii, decizie pe care făptuitorul a luat-o ori la a cărei luare acesta a participat.

În continuare, considerăm necesară examinarea noțiunilor care se referă la obiectul material (imaterial)/produsul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.

1) Cerere

Literalmente, prin „cerere” se înțelege „sesizarea adresată unui organ de jurisdicție sau unui alt organ de stat pentru valorificarea, recunoașterea sau apărarea unui drept” [9, p. 164].

În ceea ce privește destinatarul cererii, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM, acesta poate fi nu doar un organ de jurisdicție sau un alt organ de stat. După cum rezultă din dispoziția art. 326¹ CP RM, destinatar al cererii poate fi făptuitorul sau orice organizație publică (în sensul art. 2 al Legii nr. 133/2016) în care activează făptuitorul.

Pentru aplicarea art. 326¹ CP RM, nu contează care este obiectul cererii și cine este autorul acesteia.

Noțiunea de cerere din art. 326¹ CP RM se subsumează noțiunii de petiție, care este utilizată în art. 52 „Dreptul de petiționare” din Constituția Republicii Moldova. Conform alineatului (1) al acestui articol, „cetățenii au dreptul să se adreseze autorităților publice prin petiții formulate numai în numele semnatarilor” [8]. Faptul că noțiunea de cerere din art. 326¹ CP RM se subsumează noțiunii de petiție rezultă din alin. (1) art. 9 al Codului administrativ: „Prin petiție, în sensul prezentului cod, se înțelege orice cerere, sesizare sau propunere adresată unei autorități publice de către o persoană fizică sau juridică” [4]. În alineatul (2) al acestui articol este definită noțiunea de cerere: „Prin cerere se solicită emiterea unui act administrativ individual sau efectuarea unei operațiuni administrative” [4].

Cât privește sesizarea și propunerea, menționate în art. 9 al Codului administrativ, nu este exclus ca acestea să intre sub incidența noțiunii „demers”, utilizate în art. 326¹ CP RM.

2) Demers

Literalmente, prin „demers” se înțelege „acțiunea întreprinsă (pe lângă cineva) în susținerea unei cauze; intervenția în scopul obținerii unui anumit rezultat” [9, p. 275]. Adaptând această definiție la exigențele art. 326¹ CP RM, ar trebui să vorbim despre actul prin care se face „intervenția în scopul obținerii unui anumit rezultat” [9, p. 275].

3) Plângere

Literalmente, prin „plângere” se înțelege „sesizarea unui organ de jurisdicție în vederea exercitării controlului asupra unui act al administrației de stat ori a refuzului unui organ de a-și îndeplini atribuțiile legale” [9, p. 806].

În ceea ce privește destinatarul plângerii, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM, acesta poate fi nu doar un organ de jurisdicție. După cum rezultă din dispoziția art. 326¹ CP RM, destinatarul plângerii poate fi făptuitorul sau orice organizație publică (în sensul art. 2 al Legii nr. 133/2016) în care activează făptuitorul.

Cât privește obiectul plângerii, acesta nu se limitează la „exercitarea controlului asupra unui act al administrației de stat ori refuzul unui organ de a-și îndeplini atribuțiile legale” [9, p. 806].

4) Act administrativ

În alin. (1) art. 10 al Codului administrativ este definită noțiunea de act administrativ individual: „Actul administrativ individual este orice dispoziție, decizie sau altă măsură oficială întreprinsă de autoritatea publică pentru reglementarea unui caz individual în domeniul dreptului public, cu scopul de a produce nemijlocit efecte juridice, prin nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice de drept public” [4]. Nu apare niciun dubiu că actul administrativ individual poate apărea în calitate de obiect material (imaterial)/produs al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.

Actul administrativ normativ nu poate apărea în calitate de obiect material (imaterial)/produs al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM. Din acest punct de vedere, suntem de acord cu A. Eșanu, care menționează: „Având în vedere că actele normative stipulate la art. 6 lit. e)-h) din Legea cu privire la actele normative, nr. 100 din 22.12.2017 [...], constituie acte administrative normative în sensul art. 12 al Codului administrativ, adoptarea respectivei acte, chiar în situație de conflict de interese, nu poate genera răspundere penală în temeiul art. 326¹ CP RM” [10, p. 54].

Într-adevăr, actul administrativ normativ este vizat în excepția prevăzută la alin. (3) art. 326¹ CP RM: „Dispozițiile prezentului articol nu se aplică în cazul emiterii, aprobării sau adoptării unor acte normative” [6]. Conform art. 12 al Codului administrativ, „un act administrativ normativ este actul juridic subordonat legii, adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice” [4].

Din definiția noțiunii de act normativ (din art. 2 al Legii nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative) rezultă că acest act are, printre altele, un caracter „impersonal” [13]. Impersonalitatea actului normativ are ca efect lipsa de relevanță a unui eventual conflict de interese în situația de emiterie, aprobare sau adoptare a unor acte normative. Nu se exclude ca de actul normativ, emis, aprobat sau adoptat de către un deputat, ministru, consilier raional etc., să beneficieze fie chiar acest deputat, ministru, consilier raional etc., fie o persoană apropiată acestuia, în sensul art. 2 al Legii nr. 133/2016. În acest caz, datorită excepției de la alin. (3) art. 326¹ CP RM, deputatul, ministrul, consilierul raional respectiv etc. nu vor putea fi trași la răspundere în baza art. 326¹ CP RM.

5) Act juridic

Noțiunea „act juridic” din art. 326¹ CP RM presupune două accepțiuni diferite. Prima dintre aceste accepțiuni este cea consacrată în Codul civil. Astfel, conform art. 308 din Codul civil, „act juridic civil este manifestarea de către persoane fizice și juridice a voinței îndreptate spre nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice civile” [5].

Sub incidența noțiunii „act juridic” nu intră contractul administrativ în sensul art. 13 al Codului administrativ: „Contractul administrativ este contractul care poate da naștere, modifica sau stinge un raport juridic de drept public, dacă legea nu prevede altfel” [4].

I. Guceac și V. Balmuș vorbesc despre „o distincție esențială între contractele administrative și contractele civile...”, dacă subiecții raporturilor juridice civile sunt pe picior de egalitate, între părțile contractelor administrative predomină relațiile de subordonare” [12, p. 4, 6]. Această afirmație are ca suport dispoziția alin. (1) art. 1 din Codul civil: „Legislația

civilă este întemeiată pe recunoașterea egalității participanților la raporturile reglementate de ea...” [5].

În Codul administrativ, noțiunile „act administrativ” și „contract administrativ” sunt folosite distinct. De asemenea, aceste noțiuni nu se găsesc într-un raport de tip „parte - întreg”, ceea ce ne dă temei să afirmăm: contractul administrativ nu poate să reprezinte obiectul material (imaterial)/produsul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.

A doua accepțiune a noțiunii „act juridic” din art. 326¹ CP RM este cea care rezultă din alte acte normative decât Codul civil.

Astfel, în Constituția Republicii Moldova găsim următoarele norme: „... Nici o lege și nici un alt *act juridic* (evid. ns.) care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică” [8, art. 7]; „Curtea Constituțională... rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a *actelor juridice* (evid. ns.) sesizate de Curtea Supremă de Justiție” [8, lit. g) alin. (1) art. 135]. În același context, din definiția noțiunii de act normativ, formulată în art. 2 al Legii nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative, rezultă că actul normativ este act juridic.

În ceea ce privește actul normativ, așa cum am menționat anterior, la acesta se referă excepția prevăzută la alin. (3) art. 326¹ CP RM. În acest caz, atestăm lipsa obiectului material/produsului infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.

Totodată, alin. (2) art. 1 al Legii nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative prevede „Prezenta lege nu se aplică actelor juridice cu caracter individual și celor cu caracter exclusiv politic...” [13].

Prin „act juridic cu caracter individual” se are în vedere „actul administrativ individual” în sensul art. 10 al Codului administrativ. În acest caz, atestăm prezența obiectului material/produsului infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.

La actul juridic cu caracter exclusiv politic se referă lit. a) art. 190 al Codului administrativ: „actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului” [4]. Deoarece nu are un caracter normativ, actul juridic cu caracter exclusiv politic poate să reprezinte obiectul material/produsul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.

6) Decizie

Literalmente, prin „decizie” se înțelege „hotărârea luată de un organ al administrației de stat sau de un organ de jurisdicție” [9, p. 266]. Adaptând această definiție la cerințele art. 326¹ CP RM, ar trebui să vorbim despre actul în care se consacră hotărârea luată de către făptuitor sau cu participarea făptuitorului.

În art. 326¹ CP RM termenul „decizie” nu se reduce nici pe departe doar la decizia unei instanțe judecătorești. Aria acestui termen este mult mai vastă.

În virtutea prevederii de la alin. (3) art. 326¹ CP RM, decizia cu caracter normativ nu poate să reprezinte obiectul material/produsul infracțiunilor pre-

văzute de acest articol. De exemplu, în alin. (7) art. 80 al Codului serviciilor media audiovizuale nr. 174 din 08.11.2018 se face deosebire între „deciziile de eliberare a licențelor de emisie și cele cu caracter normativ” [7].

Mai trebuie de precizat că, potrivit alin. (1) art. 325 din Codul civil, „în cazurile expres prevăzute de lege sau contract, la cererea persoanei îndreptățite, instanța de judecată poate să pronunțe o hotărâre judecătorească care, din data rămânerii definitive, ține loc de act juridic, dacă debitorul refuză, fără justificare, să încheie actul juridic, iar toate celelalte condiții de validitate sunt întrunite” [5]. Hotărâră judecătorească, care ține loc de act juridic, cumulează calitățile de „act juridic” și de „decizie”. Desigur, o astfel de hotărâre judecătorească poate constitui obiectul material/produsul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.

Concluzii

- 1) Prezența obiectului material nu depinde de structura laturii obiective a infracțiunii. Lipsa sau prezența obiectului material al infracțiunii poate fi stabilită în fiecare caz concret, doar după interpretarea dispoziției de incriminare.
- 2) Obiectul material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM îl reprezintă, după caz: a) cererile, demersurile sau plângerile care urmează a fi soluționate de către făptuitor; b) proiectul de act administrativ care urmează a fi adoptat de către făptuitor; c) actul juridic care urmează a fi încheiat de către făptuitor, direct sau prin intermediul unei persoane terțe; d) decizia care urmează a fi luată de către făptuitor sau la a cărei luare urmează să participe făptuitorul.
- 3) Produsul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM îl formează, după caz: a) cererile, demersurile sau plângerile pe care făptuitorul le-a soluționat; b) actul administrativ pe care făptuitorul l-a adoptat; c) actul juridic pe care făptuitorul l-a încheiat direct sau prin intermediul unei persoane terțe; d) decizia pe care făptuitorul a luat-o ori la a cărei luare acesta a participat.
- 4) Actul administrativ individual poate apărea în calitate de obiect material (imaterial)/produs al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.
- 5) Actul administrativ normativ nu poate apărea în calitate de obiect material (imaterial)/produs al infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.
- 6) Nu se exclude ca de actul normativ emis, aprobat sau adoptat de către un deputat, ministru, consilier raional etc. să beneficieze fie chiar acest deputat, ministru, consilier raional etc., fie o persoană apropiată acestuia în sensul art. 2 al Legii nr. 133/2016. În acest caz, datorită excepției de la alin. (3) art. 326¹ CP RM, deputatul, ministrul, consilierul raional respectiv etc. nu vor putea fi trași la răspundere în baza art. 326¹ CP RM.
- 7) Noțiunea „act juridic” din art. 326¹ CP RM presupune două accepțiuni diferite: a) accepțiunea consacrată în Codul civil; b) accepțiunea care rezultă din alte acte normative decât Codul civil.
- 8) Actul juridic cu caracter exclusiv politic poate să reprezinte obiectul material/produsul infracțiunilor prevăzute la art. 326¹ CP RM.
- 9) Decizia cu caracter normativ nu poate să reprezinte obiectul material/produsul infracțiunilor prevăzute de art. 326¹ CP RM.

Referințe bibliografice

1. Brînza S., Stati V. Exercițarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese: reglementarea răspunderii în Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern Scientific Challenges and Trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th July, 2018)*. Warsaw: Sp. z o. o. „iScience”, 2018, p. 19-30.
2. Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: Universul Juridic, 2007. 678 p.
3. Chihai C. Analiza juridico-penală a infracțiunilor de exercitare a atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese (art. 326¹ CP RM). În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2019, nr. 3, p. 160-178.
4. Codul administrativ al Republicii Moldova. Nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309-320/770. În vigoare din 1 aprilie 2019.
5. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86/661. În vigoare din 12 iunie 2003.
6. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129/1012. În vigoare din 12 iunie 2003.
7. Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova. Nr. 174 din 08.11.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 462-466/766. În vigoare din 1 ianuarie 2019.
8. Constituția Republicii Moldova. Nr. 1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1/5. În vigoare din 12 iunie 2003. În vigoare din 27 august 1994.
9. Coteanu I. ș.a. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p.
10. Eșanu A. Exercițarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese: conotații juridico-penale. În: *Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019, Chișinău*. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol. 2, p. 51-59.
11. Gladchi Gh. Obiectul material al infracțiunii și victima infracțiunii. În: *Reabilitarea victimelor infracțiunii, 22 octombrie 2021, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, 2022, p. 70-76.
12. Guceac I., Balmuș V. Originea și dimensiunea conceptului contract administrativ. În: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr. 1, p. 2-10.
13. Legea cu privire la actele normative. Nr. 100 din 22.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 7-17/34. În vigoare din 12 iulie 2018.
14. Pușcașu A.-L. Conflict of Interest Offence. În: *Lex ET Scientia International Journal*, vol. 21, no. 1, 2014, p. 133-139.

CZU: 343.1

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).02](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).02)

PROVOCĂRILE INTRODUCERII ÎN LEGISLAȚIA PROCESUAL-PENALĂ A ACORDULUI JUDICIAR DE INTERES PUBLIC

Ana GURGHIS,
magistru, asist. univ., USM
<http://orcid.org/0009-0002-3842-7299>

SUMAR

Procedura de urmărire penală și examinare judiciară a infracțiunilor comise de persoanele juridice se referă la categoria procedurilor speciale. Legiuitorul a instituit o nouă procedură specială aplicabilă persoanelor juridice, denumită acord judiciar de interes public. Procedura, relativ nouă, implică anumite condiționalități de aplicare, termene, obligații instituite, implicarea instanței de judecată, a apărătorului, procurorului ierarhic superior, pentru încheierea unui asemenea acord. Aceste particularități determină exigența unor reguli speciale aplicabile în cazul încheierii unui acord judiciar de interes public.

Cuvinte-cheie: procedură specială, proces penal, persoană juridică, răspundere penală, infracțiune, acord judiciar, procedură alternativă.

Practica legislativă din cele mai multe țări a cunoscut așa-numitele „proceduri speciale” de urmărire și de judecată în cazuri în care există factori care să justifice urgentarea desfășurării procesului penal, identificând garanții speciale în vederea ocrotirii unor categorii de infractori, solemnitatea corespunzătoare inculpaților cu funcție de răspundere în stat etc. [5, p. 564]. Astfel, s-a dezvoltat practica legiferării unor proceduri speciale, cu elemente derogatorii de la procedura obișnuită, aplicabilă în special pentru persoane juridice.

În anumite situații, pentru atingerea scopului legii penale și a celei procesual-penale deopotrivă, se impune adoptarea unui regim procesual cu caracter special, aplicabil numai la rezolvarea anumitor cauze penale. Normele juridice care alcătuiesc procedurile speciale au o arie limitată

THE CHALLENGES OF INTRODUCING CRIMINAL PROCEDURAL LEGISLATION OF THE PUBLIC INTEREST JUDICIAL AGREEMENT

SUMMARY

The procedure for the criminal prosecution and judicial examination of offences committed by legal persons falls under the category of special procedures. The legislator has established a new special procedure applicable to legal persons, called the public interest judicial agreement. The relatively new procedure implies certain conditions of application, time limits, obligations established, involvement of the court, the defender, the superior public prosecutor, for the conclusion of such an agreement. These specific features make it necessary to lay down special rules applicable to the conclusion of a judicial agreement in the public interest.

Key-words: special procedure, criminal process, legal person, criminal liability, crime, judicial agreement, alternative procedure.

de aplicare și constituie derogări de la procedura obișnuită, care reprezintă cadrul normal al desfășurării procesului penal [8, p. 517]. Astfel, procedurile speciale sunt modalități de desfășurare a procesului penal, diferite de procedura obișnuită, constituite dintr-un complex de norme cu caracter complementar și derogatoriu, ceea ce presupune că, în cazul aplicării lor, procesul penal se desfășoară după normele comune numai în măsura în care nu există dispoziții speciale care au prioritate [8, p. 335].

La nivel național, legiuitorul moldav a reglementat legal răspunderea penală a persoanelor juridice. Cu toate că tragerea la răspundere penală a persoanelor juridice se face pe baze generale, aceasta are un șir de particularități față de răspunderea penală a persoanei fizice. Acest specific determină existența unor reguli speciale de procedură aplicabile în cazul instrumentării unui dosar penal împotriva persoanelor juridice [4, p. 919].

Urmărirea penală și judecarea cauzelor privind infracțiunile săvârșite de persoane juridice se efectuează conform procedurii obișnuite cu derogările și completările prevăzute de capitolul VI al Codului de procedură penală al Republicii Moldova.

Prin Legea nr. 83 din 14.04.2023 pentru modificarea unor acte normative a fost completat capitolul prenotat cu secțiunea 2, care reglementează procedura privind acordul judiciar de interes public [6], fiind o procedură specială nouă, care n-a fost reglementată anterior.

Completarea legislației procesual-penale cu o procedură alternativă pentru urmărirea penală și înfăptuirea justiției în privința persoanelor juridice a constituit o necesitate, or, în comparație cu persoanele fizice, în situația persoanelor juridice nu se atestau proceduri alternative pentru urmărirea penală și înfăptuirea justiției. Mai mult, potrivit legislației penale a Republicii Moldova, răspunderea penală a persoanei juridice este limitată la aplicarea a trei categorii de pedepse, și anume: 1) amenda; 2) privarea de dreptul de a exercita o activitate; 3) lichidarea persoanei juridice [1]. Aceste categorii de pedepse implică excluderea de pe piața comercială a unui actor economic și distorsionarea concurenței.

Subsecvent, dacă o infracțiune este săvârșită de către o persoană fizică, drept proceduri alternative ar fi posibile aplicarea procedurii acordului de recunoaștere a vinovăției (art. 504-509² din Codul de procedură penală), procedura acordului de cooperare (art. 509³-509¹⁰ din Codul de procedură penală) sau judecarea pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală (art. 364¹ din Codul de procedură penală), care reduc semnificativ din durata proceselor penale în fața instanțelor de judecată și a pedepselor aplicate.

Adițional, având în vedere că persoana fizică poate încheia, de exemplu, un acord de recunoaștere a vinovăției, în virtutea căruia beneficiază de o reducere a pedepsei penale în schimbul recunoașterii vinovăției în comiterea infracțiunii incriminate și calificarea juridică indicată în actul de acuzare, s-a impus necesitatea instituirii unui asemenea mecanism și persoanelor juridice care întrunesc anumite condiții.

Conform art. 523¹ Cod de procedură penală al Republicii Moldova, acordul judiciar de interes public „este o tranzacție publică încheiată între procuror și reprezentantul legal sau reprezentantul desemnat al persoanei juridice prin care ultimul recunoaște faptul comiterii infracțiunii,

încadrarea juridică a faptelor și se angajează să execute obligațiile stabilite în acordul judiciar de interes public în schimbul renunțării de către procuror la transmiterea cauzei penale în instanța de judecată” [2].

În aspect comparativ, în Franța această procedură a fost instituită prin Legea nr. 2016-1691 din 9 decembrie 2016 privind reforma în domeniul transparenței, luptei împotriva corupției și modernizării vieții economice, cunoscută sub numele de „Sapin II”, fiind instituit astfel un mecanism procedural inovator – „acordul judiciar de interes public”. Acesta din urmă este un mecanism tranzacțional pentru gestionarea eficientă și rapidă a procedurilor împotriva persoanelor juridice. Această alternativă la urmărirea penală se aplică persoanelor juridice acuzate de corupție și trafic de influență, active și pasive, fraudă fiscală, spălare de bani și orice infracțiune conexă [10].

În Republica Moldova acordul judiciar de interes public urmează să conțină, obligatoriu, mai multe elemente, și anume:

- 1) data și locul încheierii;
- 2) numele, prenumele și calitatea persoanelor care au participat la încheierea acordului;
- 3) date cu privire la identificarea persoanei juridice;
- 4) descrierea faptei ce formează obiectul acordului și de care este învinuită persoana juridică;
- 5) încadrarea juridică a faptei;
- 6) declarația expresă a reprezentantului persoanei juridice prin care recunoaște comiterea infracțiunii și acceptă încadrarea juridică a faptei;
- 7) modul de executare a amenzii de interes public cu privire la care s-a ajuns la un acord între procuror și persoana juridică învinuită;
- 8) obligațiile, modul și termenul de executare a acestora;
- 9) semnătura procurorului, a învinuitului și a apărătorului.

De vreme ce procedurile simplificate au menirea de a păstra neatins unele garanții deduse din contextul dreptului la un proces echitabil, legiuitorul nu a neglijat obligația de a se expune asupra obligativității participării apărătorului în cadrul procesului de încheiere a acordului judiciar de interes public, trasând în acest fel ideea că și în această situație particulară dreptul la apărare și reprezentarea calitativă a intereselor persoanei juridice rămân a fi prioritare.

Rolul esențial al apărătorului se manifestă, în particular, prin competența acordată exclusiv acestuia de a asista persoana juridică la încheierea acordului, în special prin prisma faptului că anume apărătorul certifică separat, în scris, declarația că acordul judiciar de interes public a fost examinat de el personal, că procedura de încheiere a lui corespunde prevederilor legislației procesual-penale, fiind respectată întocmai și că încheierea acestuia de către reprezentantul persoanei juridice învinuite rezultă din înțelegerea lor confidențială anticipată.

În contextul expus, prezența apărătorului la încheierea acordului judiciar de interes public este una obligatorie, fapt ce rezultă nemijlocit din coroborarea art. 523² alin. (1) Cod de procedură penală al Republicii Moldova, care statuează expres că acordul se încheie cu participarea obligatorie a apărătorului, precum și din conținutul art. 69 alin. (1) pct. 11), potrivit căruia participarea apărătorului în cadrul procesului penal este obligatorie în orice situație în care prevederile legale fac referire la necesitatea stringentă a participării acestuia.

Un alt aspect esențial al acestei proceduri alternative aplicabile persoanelor juridice este că încheierea acordului judiciar de interes public cu persoana juridică, confirmat de către instanța de judecată, nu înlătură răspunderea penală a persoanelor fizice vinovate de comiterea infracțiunii. Evident, legiuitorul nu putea face derogare de la această prevedere, or, ideea răspunderii penale a persoanei fizice din cadrul entității responsabile de comiterea infracțiunii, în paralel cu atragerea la răspundere a persoanei juridice, poate fi urmărită ca un fir roșu încă din momentul conceperii ideii de responsabilitate a persoanei juridice, fiind o caracteristică indiscutabilă a acesteia.

În acest sens, acordul judiciar de interes public nu poate fi semnat de către reprezentantul legal al persoanei juridice, care a fost pus sub învinuire, or, potrivit art. 523³ alin. (2) pct. 6), una din obligațiile ce urmează a fi asumate de persoana juridică este: înlăturarea de la administrare a persoanelor care au participat la comiterea infracțiunii. Prin urmare, acordul judiciar de interes public nu afectează urmărirea penală a persoanelor fizice care au comis infracțiunea și nu înlătură răspunderea penală a acestora, cauzele penale în privința persoanelor fizice urmând a fi examinate în proceduri separate. Mai mult decât atât, aceste prevederi vin să asigure o dată în plus lipsa unui posibil conflict de interese între reprezentantul perso-

nei juridice și entitatea pe care acesta o reprezintă, în cazul în care acesta ar avea o legătură cu comiterea infracțiunii.

Identic altor circumstanțe în care se arată oportună pledarea pentru o procedură simplificată și de această dată, legiuitorul a oferit șansa de a declanșa procedura încheierii acordului unui cerc mai larg de persoane, stabilind că acesta poate fi încheiat atât la manifestarea inițiativei venind din partea procurorului, cât și a reprezentantului persoanei juridice sau a apărătorului, dar indicând termenul limită până la expirarea căruia acestea își pot face auzită solicitarea. În cazul dat, opțiunea de a fi examinată cauza în procedură simplificată se referă doar la faza de urmărire penală, epuizându-se odată cu finalul acesteia.

În altă ordine de idei, potrivit art. 523³ alin. (2) Cod de procedură penală, prin acordul judiciar de interes public se stabilesc următoarele obligații cumulative față de persoana juridică învinuită:

- 1) să achite o amendă de interes public în bugetul de stat, a cărei mărime se stabilește în limitele de la trei amenzi minime, prevăzute pentru infracțiunea comisă, până la 30% din cifra medie de afaceri anuală calculată pe ultimii trei ani până la data pornirii urmăririi penale;
- 2) să fie supusă unui program de monitorizare pe o perioadă de maxim trei ani, sub supravegherea instituției responsabile;
- 3) să suporte cheltuielile pentru experții sau persoanele calificate, care vor asista instituția responsabilă de monitorizarea persoanei juridice învinuite, precum și cheltuielile pentru efectuarea analizelor juridice, financiare, fiscale și contabile necesare misiunii de monitorizare;
- 4) să nu comită alte infracțiuni în perioada de monitorizare;
- 5) să înlătore de la administrare persoanele care au participat la comiterea infracțiunii;
- 6) să restituie profitul ilicit obținut prin comiterea infracțiunii și să repare prejudiciul cauzat prin infracțiune.

Se impune observația referitoare la natura acestor obligații asumate de către persoana juridică. Astfel, este remarcabil faptul că ele se referă atât la înlăturarea unor condiții sau circumstanțe ce au favorizat săvârșirea infracțiunii, cât și evitarea acestor riscuri pe viitor, fiindu-i opozabile în același timp și toate cheltuielile în legătură cu monitorizarea acesteia, dar și achitarea

unei amenzi suma căreia poate varia, în funcție de circumstanțe, în limitele prevăzute de lege.

Executarea obligațiilor stabilite în acordul judiciar de interes public înlătură răspunderea penală a persoanei juridice. Dacă procurorul constată că persoana juridică a executat toate obligațiile stabilite în acordul judiciar de interes public, la expirarea termenului stabilit în acordul judiciar de interes public, acesta dispune, prin ordonanță, încetarea urmăririi penale. În cazul în care persoana juridică nu a executat integral obligațiile stabilite în acordul judiciar de interes public, procurorul dispune reluarea urmăririi penale și informează imediat reprezentantul persoanei juridice despre neexecutarea integrală a obligațiilor stabilite. Astfel, observăm că lista obligațiilor nu este complementară sau alternativă, persoana juridică având obligația de a le realiza cumulativ. În ipoteza în care aceasta deviază de la executarea obligațiilor prestabilite, concomitent cu decizia de reluare a urmăririi penale, persoanei juridice urmează să i se restituie amenda de interes public achitată în contul bugetului de stat.

O atenție deosebită merită faptul că legiuitorul limitează posibilitatea tuturor persoanelor juridice regăsite în postura de acuzat de a fi parte a unui acord judiciar de interes public, acesta făcând referire la anumite componente de infracțiune pentru care e rezervată posibilitatea dată, cât și la inexistența unei practici de acest gen a entității, similitudinea cu prevederile în cazul persoanelor fizice fiind evidente. Pentru încheierea acordului judiciar de interes public este necesară respectarea anumitor condiții stabilite expres de către legiuitor, și anume în cazul în care persoana juridică:

- nu a semnat anterior un acord judiciar de interes public;
- este învinuită de comiterea infracțiunilor prevăzute de art. 243 (spălarea de bani), art. 244 (evaziune fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor), art. 325 (corupere activă), art. 326 (trafic de influență), art. 334 (darea de mită) Cod penal.

În Franța, legiuitorul a extins lista infracțiunilor săvârșite de persoane juridice, astfel că acest mecanism se aplică pentru învinuirea persoanelor juridice de comiterea următoarelor infracțiuni: corupere activă, pasivă, trafic de influență, evaziune fiscală, spălarea de bani și orice infracțiune conexasă [3].

La încheierea acordului judiciar de interes public sunt instituite anumite condiționalități, și anume:

- recunoașterea de către reprezentantul legal sau reprezentantul desemnat al persoanei juridice a existenței faptului comiterii infracțiunii și a calificării juridice indicate în actul de acuzare;
- angajarea executării obligațiilor stabilite în acordul judiciar de interes public, în schimbul renunțării de către procuror la transmiterea cauzei penale în instanța de judecată;
- achitarea unei amenzi de interes public.

Subsecvent, având în vedere că, potrivit art. 59¹ Cod penal al Republicii Moldova, încheierea unui acord judiciar de interes public este un temei de liberare condiționată de răspundere penală, persoanelor juridice care au încheiat un asemenea acord, confirmat de către instanța de judecată, nu li se vor aplica pedepsele complementare sub formă de lichidare a persoanei juridice sau privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate.

În cazul în care acordul judiciar de interes public este confirmat de către instanța de judecată, acesta se plasează pe pagina web oficială a procuraturii și a instituției responsabile de monitorizarea persoanei juridice după pronunțarea de către instanța de judecată a încheierii de confirmare a acordului judiciar de interes public.

Perioada de monitorizare a persoanelor juridice care au semnat un asemenea acord este de trei ani, din momentul confirmării de către instanța de judecată a acordului judiciar de interes public. În perioada de monitorizare se supraveghează executarea obligațiilor instituite persoanei juridice în conținutul acordului judiciar de interes public.

Monitorizarea persoanelor juridice învinuite de comiterea infracțiunilor de corupție, care au încheiat un acord judiciar de interes public, este atribuită în competența Centrului Național Anticorupție [7]. De vreme ce procedura încheierii acordului judiciar de interes public este reglementată într-o manieră destul de meticuloasă, procedura de monitorizare a acordului de către Centrul Național Anticorupție nu este reglementată, nefiind instituit un mecanism cert de monitorizare, context în care se impune ferm necesitatea înlăturării neclarităților și atribuirea unor funcții bine determinate în acest context.

Ulterior confirmării de către instanța de judecată a acordului, procurorul va emite o ordonanță prin care suspendă condiționat urmărirea penală pe un termen de până la trei ani, în interiorul căruia persoana juridică se angajează să

execute obligațiile stabilite în acordul judiciar de interes public.

Dacă instanța de judecată nu confirmă acordul judiciar de interes public sau în cazul în care persoana juridică renunță la declarația de a încheia acordul de interes public, instanța va restitui procurorului demers cu documentele anexate, pentru continuarea urmăririi penale.

Informațiile obținute în cadrul negocierii acordului judiciar de interes public poartă un caracter confidențial, neputând fi folosite ca probe în niciun proces penal.

Concluzii

Tragerea la răspundere penală a persoanelor juridice, deși se efectuează pe baze generale, prezintă un șir de particularități vis-a-vis de răspunderea penală aplicată persoanelor fizice. Această particularitate determină existența unor norme speciale de procedură aplicabile în cazul instrumentării unui dosar penal intentat împotriva persoanelor juridice.

Anterior, legislația nu prevedea o procedură alternativă pentru urmărirea penală și înfăptuirea justiției în cazul persoanelor juridice, ultima neavând posibilitatea de a beneficia de asemenea facilități, precum reducerea din pedeapsa penală aplicabilă.

Prin instituirea unei asemenea proceduri, persoanele juridice învinuite de comiterea unei infracțiuni au posibilitatea de a semna o tranzacție cu procurorul în temeiul căreia persoana juridică este liberată condiționat de răspundere penală. În această manieră, persoana juridică manifestă o poziție activă în determinarea soluției de terminare a urmăririi penale și transmiterii cauzei în instanța de judecată, fie, eventual, de încetare a urmăririi penale în privința sa.

Astfel, acordul judiciar în interesul public reprezintă o procedură simplificată, menită să eficientizeze procesul penal, precum și să reducă semnificativ din durata proceselor penale în fața instanțelor de judecată și a pedepselor aplicate.

Cerințele pentru semnarea unui acord judiciar de interes public constau în: recunoașterea existenței faptului infracțional, a calificării juridice indicate în actul de acuzare, achitarea unei amenzi de interes public și repararea prejudiciului cauzat prin comiterea infracțiunii.

Un asemenea acord poate fi încheiat doar pentru infracțiunile prevăzute la art. 244 (evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor), 243 (spălarea banilor), 325 (corupere activă), 326 (traficul de influență), 334 (darea de mită) din Cod penal.

Condițiile ce au impus adoptarea procedurii acordului judiciar de interes public constau în eficientizarea procedurilor simplificate în procesul penal, precum și sincronizarea acestora prin introducerea unei noi proceduri simplificate aplicabile persoanei juridice.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr. 72-74.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
3. Codul de procedură penală al Franței. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000039278942/2020-01-01 (vizitat 29.04.2024).
4. Dolea Ig. ș.a. *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier, 2005. 962 p.
5. Dumitrescu F.-G. Unele reflecții de ordin teoretico-practic privind procedura de urmărire și judecarea infracțiunilor comise de persoanele juridice. În: *Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor*, 1-2 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2019. Vol.2. p. 564-574.
6. Legea pentru modificarea unor acte normative. Nr. 83 din 14.04.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr.154.
7. Legea cu privire la Centrul Național Anticorupție. Nr. 1104 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 209-211.
8. Păvăleanu V. *Drept procesual penal. Partea specială*. București: Lumina Lex, 2002. 636 p.
9. Theodoru Gr., Moldovan L. *Drept procesual penal*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979. 351 p.
10. Loi n° 2016-1691 du 9 décembre 2016 relative à la transparence, à la lutte contre la corruption et à la modernisation de la vie économique. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORF-TEXT000033558528> (vizitat la 30.04.2024).

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ ȘI PROBLEME DE PRACTICĂ JUDICIARĂ

CZU: 347.96/.98: 341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).03](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).03)

EXAMEN JURISPRUDENȚIAL: LIBERTATEA DE EXPRIMARE A JUDECĂTORILOR ȘI PROCURORILOR ÎN CREAȚIILE ARTISTICE

Tamara MANEA,
doctor în drept,
formator la INM din România
<https://orcid.org/0000-0002-5826-4434>

SUMAR

Ținând seama de poziția de judecător sau procuror, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că ne putem aștepta ca persoanele care activează în sistemul judiciar să dea dovadă de reținere în exercitarea libertății de exprimare în toate cauzele în care autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești ar putea fi puse în discuție. Este necesar ca autoritățile judecătorești să manifeste o maximă discreție, iar discreția ar trebui să-i descurajeze să facă uz de presă, chiar și atunci când sunt provocați. Cerințele superioare ale justiției și natura înaltă a funcției judiciare impun această datorie. Este important ca puterea judecătorească să beneficieze de încrederea publicului pentru a-și îndeplini cu succes sarcinile.

Cuvinte-cheie: judecător, procuror, libertatea de exprimare, obligația de rezervă, creații artistice.

Obligația de rezervă ce-i incumbă judecătorului sau procurorului trebuie să se manifeste în toate aspectele vieții sociale ale acestuia. Fie că este vorba de libera exprimare în cadrul relațiilor sociale, fie că este vorba de creațiile artistice, judecătorul sau procurorul este dator să manifeste reținere în transmiterea opiniilor, convingerilor, gândurilor sau sentimentelor. Prin urmare, în exercitarea dreptului la liberă exprimare, ar trebui întotdeauna să existe o autocenzură impusă de standardele de conduită ale profesiei.

Este adevărat că o creație artistică, prin definiție, reprezintă exprimarea liberă a sentimentelor, gândurilor și convingerilor unei persoane,

JURISPRUDENTIAL EXAMINATION: FREEDOM OF EXPRESSION OF JUDGES AND PROSECUTORS IN ARTISTIC CREATIONS

SUMMARY

Taking into account the position of judge or, The European Court of Human Rights ruled that it can be expected of public officials serving in the judiciary that they should show restraint in exercising their freedom of expression in all cases where the authority and impartiality of the judiciary are likely to be called in question. The judicial authorities are required to exercise maximum discretion and that discretion should dissuade them from making use of the press, even when provoked. It is the higher demands of justice and the elevated nature of judicial office which impose that duty. It is important for the judiciary to enjoy public confidence if it is to be successful in carrying out its duties.

Key-words: judge, prosecutor, freedom of expression, reserve obligation, artistic creations.

însă, atunci când autor este un judecător sau procuror, această libertate este limitată de obligația de rezervă care presupune moderație, politețe și lipsa oricăror referiri de natură să lezeze onoarea, demnitatea, viața particulară și dreptul la propria imagine a unei persoane sau de natură să contureze o atitudine discriminatorie.

O speță soluționată de Consiliul Superior al Magistraturii din România [5], rămasă definitivă la Înalta Curte de Casație și Justiție din România [4], a făcut obiectul unei cauze aflate pe rolul Curții Europene a Drepturilor Omului [13].

Speța a pus în discuție încălcarea de către un judecător, în cuprinsul unui articol publicat pe site-ul „Juridice.ro” [6], a standardelor de conduită privind libera exprimare.

În concret, în speță s-au reținut următoarele. Inspecția Judiciară din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii s-a sesizat din oficiu ca urmare a publicării pe site-ul „Juridice.ro” a articolului *„Nimic despre cum un tovarăș procuror a devenit președintele tuturor judecătorilor”*, semnat de o judecătoare din cadrul unei curții de apel.

În conținutul articolului, autoarea făcea referire la cariera profesională a președintelui Înaltei Curți de Casație și Justiție, insistând asupra faptului că a devenit „președintele tuturor judecătorilor”, deși în perioada comunistă a fost procuror.

Carierea „în plină ascensiune” a președintelui instanței supreme a fost prezentată prin opoziție cu situația oamenilor „săraci, tăcuți și oprimați de regimul comunist”, acreditându-se ideea că acesta este intangibil, având un statut superior tocmai datorită funcției de procuror pe care a deținut-o în perioada comunistă.

„...În anul 1980, când lagărul comunist devenea tot mai cumplit, actualul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție era numit procuror în orașul în care m-am născut. Orașul avea industrie metalurgică și șantier naval, prin urmare, colcăia de securiști, de la micii turnători până la cei mai abili și privilegiați tortionari... Pentru mine, lumea, care deja se conturase, era compusă din sărăcia cruntă, tăcerea și teroarea de la suprafața pământului și iadul necunoscut din beciuri, de unde niciodată nu se auzeau strigătele. Procurorii erau undeva deasupra, într-o lume sclipitoare, intangibilă, de sub care nimeni din lumea mea nu putea să zărească cerul. Toți acești tovarăși, uzurpatori ai Lui Hristos și ai Legii Lui, au păzit, cu strășnicie, temnița comunistă. Și tovarășa procuror a plutit deasupra noastră, omniprezentă și păzitoare, timp de 14 ani, până în anul 1994, când s-a metamorfozat în judecător. Adică, până când eu am împlinit vârsta de 26 de ani. În tot acest timp, mi-am făcut lecțiile la lumânarea lipită de marginea borcanului, hrana era raționalizată, apa rece curgea două ore pe zi, nu mai era demult apă caldă, am tremurat de frig în casă, stăteam în stațiile de autobuz până încremeneam, apoi eram norocoși, dacă mai prindeam un loc pe scară, să mergem la școală. Acum îmi dau seama că tot acest timp, cât toată copilăria și adolescența mea, nu a fost irosit, pentru că tovarășa procuror a înfăptuit atâtea cât să devină însuși președintele tuturor judecătorilor. Președintele țării a numit-o, în anul 2010, într-un stat european, în care se tot reformează la justiție.

Adică, la omul vechi, sub chip nou. De aceea, rezultatul este și va fi un veșnic eșec”.

Inspecția Judiciară a apreciat că, prin conținutul articolului, autoarea a încălcat dispozițiile art.18 alin.2 din Codul deontologic al judecătorilor și procurorilor, aprobat prin Hotărârea nr. 328/ 24.08.2005 a Plenului Consiliului Superior al Magistraturii din România, potrivit căruia, „judecătorii și procurorii nu își pot exprima părerea cu privire la probitatea profesională și morală a colegilor lor”, fapt de natură să atragă răspunderea deontologică a magistratului [1].

În atare condiții, a sesizat Secția pentru judecători pentru a se pronunța în procedura răspunderii deontologice.

Autoarea articolului s-a apărut în sensul că nu a depășit limitele libertății de exprimare, fiind conștientă de obligația de rezervă ce-i incumba și că „articolul este eminamente literar, cu referire la propriile amintiri din perioada regimului comunist, fiind în fapt un eseu care are un caracter literar și nu științific, și se referă la o parte din viața sa, cuprinzând propriile sale trăiri, care nu pot fi cenzurate. A mai susținut că nu a avut intenția de a jigni, ci a urmărit „doar exprimarea unor idei umaniste general valabile”.

Secția pentru Judecători a Consiliului Superior al Magistraturii a hotărât că judecătoarea care a scris articolul a încălcat normele Codului deontologic al judecătorilor și procurorilor.

S-a reținut că, potrivit dispozițiilor art. 30 alin. 1 din Constituția României [2], „libertatea de exprimare a gândurilor, opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, scris, imagini, sunete sau alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile”, însă, potrivit alin.(6) din articolul menționat, „libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine”.

Aceleași limitări ale dreptului fundamental al libertății de exprimare sunt prevăzute și la art.10 alin.(2) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, potrivit căruia, acest drept poate fi supus unor restrângeri determinate, printre altele, și de necesitatea protejării reputației sau drepturilor altei persoane.

Una dintre restricțiile libertății de exprimare a magistratilor este prevăzută de art.18 alin.(2) din Codul deontologic al judecătorilor și procurorilor, aprobat prin Hotărârea nr. 328/ 24.08.2005 a Plenului Consiliului Superior al Magistraturii din România, potrivit căruia „judecătorii și procurorii nu își pot exprima părerea cu privire la probitatea profesională și morală a colegilor lor”.

Maniera în care magistratul a exprimat opiniile sale în cuprinsul articolului a fost de natură să creeze o imagine negativă asupra modului în care președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție și-ar fi exercitat atribuțiile de procuror în perioada anterioară anului 1989, putând induce unui observator rezonabil (persoană de bună credință, dezinteresată și informată) îndoieli cu privire la probitatea profesională și morală a acestuia.

În raport de aceste considerente, Secția pentru judecători a apreciat ca fiind evidentă depășirea limitelor libertății de exprimare în raport cu dreptul persoanei la propria imagine, la onoare și reputație.

Recursul declarat de magistratul autor al articolului împotriva hotărârii pronunțate de Secția pentru judecători a Consiliului Superior al Magistraturii a fost respins ca nefondat de Înalta Curte de Casație și Justiție din România [4].

Pentru a se pronunța astfel, Înalta Curte de Casație și Justiție a reținut că, deși dreptul la exprimare este garantat, atât constituțional cât și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, acesta poate suferi anumite limitări și restrângeri determinate de necesitatea protejării reputației și drepturilor altei persoane.

Libertatea de exprimare a magistraților se exercită cu precădere sub auspiciile Convenției Europene privind Drepturile și Libertățile Fundamentale și, implicit, ale jurisprudenței CEDO, atât în ceea ce privește îndatoririle și responsabilitățile specifice care le revin celor ce înfăptuiesc justiția, cât și în ceea ce privește restrângerea exercitării acestui drept, necesare garantării autorității și imparțialității puterii judecătorești.

Autoarea își apără dreptul la liberă exprimare

Analizând conținutul articolului prin raportare la reglementările interne și internaționale în domeniu și la jurisprudența CEDO, instanța a decis că nu poate fi reținută susținerea judecătorului, autor al articolului, în sensul că prezentarea într-o manieră eminentemente beletristică a unor experiențe existențiale proprii nu îndeplinește exigența de încălcare a demnității funcției de judecător pe care o deține, precum și a independenței și imparțialității corpului judiciar, întrucât articolul cuprinde referiri explicite la activitatea profesională și la conduita președintelui Înaltei Curți de Casație și Justiție, făcându-se trimiteri la perioada comunistă, când acesta a activat ca magistrat.

După epuizarea căilor de atac prevăzute de legislația națională, judecătoria s-a adresat Curții Europene a Drepturilor Omului, susținând că, în cauza sa, a avut loc o încălcare a articolului 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În concret, reclamanta a susținut că sancțiunea din Codul deontologic al judecătorilor și procurorilor din România a reprezentat o ingerință în dreptul său la libertatea de exprimare.

În dezvoltarea motivelor, aceasta a arătat că ingerința în dreptul său la liberă exprimare nu era prevăzută de dispozițiile deontologice invocate de instanțe ca fiind încălcate și, chiar presupunând că această ingerință ar fi urmărit un scop legitim, nu era necesară într-o societate democratică, nefiind cerută de vreo nevoie socială imperioasă. A mai susținut că articolul în discuție era un text literar care a înfățișat, mai cu seamă, sentimentele sale de copil din timpul regimului comunist. Judecățile sale de valoare cu privire la activitatea procurorilor din perioada comunistă aveau o bază factuală solidă, mai exact adevărul istoric și legislația relevantă din acel timp. În acest context, articolul său a făcut parte dintr-o dezbateră mai amplă în societatea românească cu privire la rolul procurorilor în regimul totalitar și a fost publicat la o zi după ce Înalta Curte de Casație și Justiție, în ședința prezidată de președintele instanței, solicitase Curții Constituționale să examineze neconstituționalitatea Legii lustrăției adoptate de Parlament privind persoanele care au făcut parte din structurile de putere pe timpul comunismului. De asemenea, reclamanta a mai susținut că articolul a privit o dezbateră de interes general, în special despre problema dacă un fost procuror comunist era compatibil pentru a conduce procesul de reformă proeuropeană a sistemului de justiție în calitate de președinte al celei mai înalte instanțe din țară. Prin urmare, reclamanta a concluzionat că articolul nu l-a privit pe judecător în calitatea sa de judecător, ci în calitatea sa de președinte al celei mai înalte instanțe.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului, chemată să se pronunțe asupra speței, a analizat mai întâi dacă hotărârea CSM și a Înaltei Curți de Casație și Justiție au constituit o „ingerință” în dreptul reclamantei la libertatea de exprimare, astfel cum este garantat de art. 10, § 1 din Convenție, și dacă aceasta a fost prevăzută de lege, urmărind un scop legitim. Sub aceste aspecte, Curtea a reținut că a existat o astfel de ingerință, însă scopul acesteia a fost unul legitim care s-a bazat pe art. 18 alin. (2) din Codul deon-

tologic al judecătorilor și procurorilor, în vigoare la momentul faptelor, care era accesibilă tuturor. De asemenea, Curtea a mai reținut că textul în discuție nu prezenta ambiguitate, fiind formulat suficient de clar pentru a îndeplini cerințele de precizie și previzibilitate cerute de dispozițiile art. 10 alin. 2 din Convenție. Concluzionând, Curtea a apreciat că ingerința în litigiu era „prevăzută de lege” și că urmărirea scopul legitim de a proteja drepturile și reputația altor persoane și de a menține autoritatea judiciară în sensul art. 10 alin. 2 din Convenție.

Curtea a fost de acord cu constatările autorităților naționale

Următoarea analiză efectuată de Curte a fost sub aspectul necesității unei astfel de ingerințe într-o societate democratică. În acest context, Curtea a reiterat principiile generale stabilite în jurisprudența sa privind necesitatea ingerinței în libertatea de exprimare, administrarea autorității judiciare și libertatea de exprimare a judecătorilor [7, § 158-167; 12, § 124-131], potrivit cărora „libertatea de exprimare constituie una dintre temeliile esențiale ale unei societăți democratice și una dintre condițiile de bază necesare pentru progresul societății și pentru realizarea de sine a fiecărui individ. Sub rezerva respectării prevederilor alineatului 2 din articolul 10, acest principiu se aplică nu numai „informațiilor” sau „ideilor” care sunt primite în mod favorabil sau privite drept inofensive, sau cu indiferență, ci și celor care sunt ofensatoare, șocante sau deranjante. Printre acestea se numără cererile de pluralism, toleranță și gândire liberă, fără de care nu există o „societate democratică”. După cum este prevăzut în articolul 10, această libertate este supusă unor excepții, care trebuie interpretate în sens strict și stabilite în mod convingător”.

Acordând atenție contextului în care a fost publicat articolul, Curtea a reținut că reclamanta a urmărit să ridice unele întrebări cu privire la rolul procurorilor în regimul comunist și cu privire la faptul dacă o persoană care ocupase o astfel de poziție era în măsură să contribuie la reforma justiției. Articolul reclamantei privea activitatea profesională a unui magistrat, care poate fi, ca atare, criticată personal între limitele permisibile și nu doar în mod teoretic și general [12, § 131], și poate fi supusă unor limite mai ample ale criticii acceptabile decât cetățenii de rând, atunci când acționează în calitate oficială.

Curtea, ținând seama de poziția de judecător a reclamantei, a reiterat însă faptul că persoane-

le care activează în sistemul judiciar trebuie să dea dovadă de reținere în exercitarea libertății de exprimare în toate cauzele în care autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești ar putea fi puse în discuție, reținând că este necesar ca autoritățile judecătorești să manifeste o maximă discreție, iar discreția ar trebui să-i descurajeze să facă uz de presă, chiar când sunt provocați. Cerințele superioare ale justiției și natura înaltă a funcției judiciare impun această datorie, fiind important ca puterea judecătorească să beneficieze de încrederea publicului pentru a-și îndeplini cu succes sarcinile.

Analizând conținutul articolului incriminat, Curtea a constatat că autoritățile naționale au hotărât că reclamanta a încălcat art. 18 alin. (2) din Codul deontologic din cauza semnificației intenționate a articolului său și a exprimărilor utilizate în articol, cum ar fi: „tovarășă procuror”, „președintele tuturor judecătorilor”, „intangibilă”, „în plină ascensiune”, „stârpirea dușmanului orânduirii socialiste și înfăptuirea omului nou”, „femei condamnate pentru avort”, „toți acești tovarăși”, „uzurpatori ai Lui Hristos și ai Legii Lui”, „au păzit, cu strășnicie, temnița comunistă” și „a înfăptuit atâtea, cât să devină însuși președintele tuturor judecătorilor”. Referitor la acest aspect, Curtea a reținut că autoritățile naționale sunt, în principiu, mai în măsură decât o instanță internațională să aprecieze intenția din spatele frazelor și afirmațiilor în litigiu și, în special, să judece modul în care publicul larg le-ar interpreta și ar reacționa la ele și, prin urmare, nu există niciun motiv să pună sub semnul întrebării deciziile instanțelor naționale.

În concluzie, Curtea a fost de acord cu constatările autorităților naționale că, în acest context, în calitate de judecător, reclamanta ar fi trebuit să fie conștientă și atentă cu privire la riscurile publicării articolului și la impactul pe care acesta l-ar fi putut avea atât asupra vieții profesionale a președintelui Înaltei Curți de Casație și Justiție, cât și asupra autorității judiciare.

De asemenea, Curtea a considerat că autoritățile interne au realizat un echilibru just între necesitatea de a proteja autoritatea judiciară și reputația sau drepturile altor persoane, pe de o parte, și necesitatea de a proteja dreptul reclamantei la libertatea de exprimare, pe de altă parte.

Prin urmare, Curtea a constatat că ingerința a fost „necesară într-o societate democratică” în sensul art. 10 alin. 2 din Convenție și a declarat inadmisibilă cererea reclamantei, în temeiul art. 10 din Convenție, privind pretinsa încălcare a

dreptului reclamantei la libertatea de exprimare, hotărând că nu a existat nicio încălcare a art. 10 din Convenție.

Speța prezentată readuce în discuție conceptul de „obligația de rezervă a judecătorilor și procurorilor”, care exprimă o sinteză practică a principiilor generale ale deontologiei profesiei (independență, imparțialitate, integritate) și implică moderație și reținere în viața privată și în exercitarea drepturilor.

De această dată, obligația de rezervă se situează la nivelul vieții private a magistratului, care include, printre altele, și posibilitatea acestuia de a-și dezvolta identitatea socială [8; 9].

Articolul 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [3], care consacră dreptul individului la viață privată, protejează dreptul la dezvoltare personală [8], fie sub forma evoluției personale [10], fie sub forma autonomiei personale [14]. Creația artistică, sub orice formă, ține de sfera dezvoltării personale a individului și a dezvoltării relațiilor cu ceilalți prin comunicarea de opinii și idei.

În cazul judecătorilor și procurorilor, această latură a dezvoltării personale, caracterizată prin comunicarea artistică, trebuie să se circumscrie obligației de rezervă impusă de statutul funcției, ceea ce presupune că opiniile, gândurile, trăirile și ideile trebuie să fie exprimate cu moderație, rămânând în sfera generală, fără referiri concrete, în mod critic exagerat sau injurios, la persoane, funcționari, instituții determinate precis și să nu impiezeze în nici un fel asupra calității și activității profesionale.

Concluzionând, apreciem că libertatea de exprimare a judecătorului și procurorului, atât în viața profesională, cât și în viața privată, este protejată numai în măsura în care acesta respectă valorile fundamentale ale statului profesional, independență, imparțialitate, decență și bună-cuviință.

Referințe bibliografice

1. Codul deontologic al judecătorilor și procurorilor aprobat prin Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii nr. 328/2005, modificat prin Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii nr. 135/2022. [https://www.csm1909.ro/](https://www.csm1909.ro/Pages.aspx?PageId=274&PageTitle=Legisla%C5%A3ie)

[Pages.aspx?PageId=274&PageTitle=Legisla%C5%A3ie](https://www.csm1909.ro/Pages.aspx?PageId=274&PageTitle=Legisla%C5%A3ie) (vizitat 15.05.2024).

2. Constituția României. <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (vizitat 20.04.2024).
3. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron (vizitat 15.04.2024).
4. Decizia 7025 din 1 noiembrie 2013 a Înaltei Curți de Casație și Justiție - Secția de Contencios Administrativ și Fiscal. <http://www.csm1909.ro/csm/index.php?lb=ro> (vizitat 20.04.2024).
5. Hotărârea nr. 808 din 16 octombrie 2012 a Secției pentru judecatori a Consiliului Superior al Magistraturii. http://old.csm1909.ro/csm/linkuri/23_11_2012_52891_ro.PDF (vizitat 24.04.2024).
6. Panioglu D. Nimic despre cum un tovarăș procuror a devenit președintele tuturor judecătorilor. <https://www.juridice.ro/191068/nimic-despre-cum-un-tovaras-procuror-a-devenit-presedintele-tuturor-judecatorilor-update.html> (vizitat 20.04.2024).
7. Speța *Baka c. Ungariei* (MC), hotărârea din 23.06.2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163113> (vizitat 20.04.2024).
8. Speța *Bigaeva c. Greciei*, hotărârea din 28.05.2009, definitivă din 28.08.2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92753> (vizitat 24.04.2024).
9. Speța *Campagnano c. Italiei*, hotărârea din 23.03.2006, definitivă din 03.07.2006. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72864> (vizitat 24.04.2024).
10. Speța *Christine Goodwin c. Regatului Unit (GC)*, hotărârea din 11.07.2002. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60596> (vizitat 21.04.2024).
11. Speța *K.A. și A.D. c. Belgiei*, hotărârea din 17.02.2005. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-4010> (vizitat 20.04.2024).
12. Speța *Morice c. Franței* (MC), hotărârea din 23.04.2015. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265> (vizitat 22.04.2024).
13. Speța *Panioglu c. României*, hotărârea din 08.12.2020, definitivă din 19.04.2021. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2022/07/Panioglu-impotriva-Romaniei.pdf> (vizitat 20.04.2024).
14. Speța *Pretty c. Regatului Unit*, hotărârea din 29.04.2002, definitivă din 29.07.2002. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60448> (vizitat 19.04.2024).

CZU: 343.8

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).04](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).04)

REFUZUL DE HRANĂ ÎN DETENȚIE - PROTEST PENTRU DREPTURI SAU METODĂ DE ELUDARE A OBLIGAȚIILOR?

Florin PROCA,
doctorand, ULIM,
comisar la Penitenciarul Galați,
România
<https://orcid.org/0000-0002-1112-838X>

SUMAR

Persoanele private de libertate apelează la diferite tertipuri pentru a pune presiune pe angajații închisorii în vederea câștigării unor beneficii. Aceștia încearcă diferite metode și apelează la acțiuni uneori chiar neregulate pentru a obține cazarea într-o anumită cameră de detenție, mutarea pe o anumită secție din penitenciar, primirea unor vizite fără dispozitiv sau a vizitelor intime, selecționarea la activități lucrative, obținerea transferului la altă închisoare, primirea unor recompense, trecerea de la un regim de detenție restrictiv la un regim de detenție mai permisiv, primirea de bunuri de la familie peste limita admisă, efectuarea de cumpărături în afara programului aprobat etc.

Cuvinte-cheie: plângere, beneficii, drepturi, hrană, decizie, libertate, bani.

Generalități privind formele de protest ale condamnaților

Lumea din interiorul pereților unei închisori este una foarte dură și nu de puține ori interesele celor mai puternici sau mai înstăriți sunt aduse la îndeplinire prin manifestările celor mai slabi, a celor care nu mai au nimic de pierdut sau a celor care acceptă bunuri, bani sau alte servicii în schimbul unor favoruri. Deseori se întâmplă ca, în încercarea de obținere a unor avantaje din partea personalului unității, deținuții să apeleze la diferite acțiuni neregulate pentru a pune presiune pe angajați și a determina administrația locului de deținere să facă unele compromisuri. Printre revendicările acestora, frecvent se regăsesc solicitări precum mutarea în anumite camere, decalarea programului de cumpărături, schimbarea programului de plimbare la o anumită oră, aprobarea unor vizite în

HUNGER STRIKE IN PRISON - PROTEST FOR RIGHTS OR METHOD OF AVOIDING OBLIGATIONS?

SUMMARY

Persons deprived of their freedom resort to various tricks to put pressure on employees in order to gain benefits. They try different methods and resort to sometimes even irregular actions to obtain accommodation in a certain detention room, move to a certain section of the penitentiary, receive visits without a device or inmate visits, selection for gainful activities, obtaining a transfer to another unit, receiving rewards, moving from a more restrictive to a more permissive detention regime, receiving goods from family over the allowed limit, making purchases outside the approved schedule.

Key-words: complaint, benefits, rights, food, decision, freedom, money.

afara cadrului legal, ridicarea unor sancțiuni disciplinare, transferarea la alt penitenciar, furnizarea unor medicamente care nu sunt prescrise de către un medic specialist, primirea de la familie a unor bunuri care exced limitele admise, aprobarea unor schimburi de bunuri între persoanele încarcerate etc.

Unele dintre cele mai utilizate forme de protest pentru neîndeplinirea doleanțelor se exprimă prin autorâniri, distrugerii, agresarea altor persoane private de libertate, injurii sau amenințări ale personalului, baricadarea în camerele de detenție, ingerarea de medicamente sau diverse obiecte pentru a determina prezentarea la un spital, amenințarea cu suicidul sau alte asemenea metode care constituie abateri disciplinare.

O altă metodă destul de frecvent utilizată este refuzul de a se alimenta, o formă de încercare de șantajare a lucrătorilor de penitenciar care a început să fie din ce în ce mai folosită. Spre deosebire de celelalte căi de protest, refuzul de hrană nu constituie o abatere disciplinară, nu poate fi sancționată de către comisia

de disciplină în niciun fel și necesită efectuarea de către angajați a mai multor acțiuni precum întocmirea unor formulare, prezentarea zilnică a deținutului la cabinetul medical, monitorizarea persoanei în cauză de către un psiholog și mutarea într-o cameră separat de colectiv. Chiar dacă în cazul acestei metode alese efectele punitive din partea administrației locului de deținere nu există, efectele negative pentru cel care alege această cale pot interveni treptat atât pe plan fizic cât și pe fond psihic. Odată cu slăbirea forțată a masei corporale și afectarea funcțiilor normale ale organismului, în situațiile în care lipsa hranei intervine pe o perioadă mai mare de timp, pot apărea probleme de ordin psihologic precum depresia, stări de confuzie, tulburări de anxietate sau altele.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în privința refuzurilor de hrană

La jumătatea secolului XX, după finalizarea celui de-al Doilea Război Mondial, după pierderea unui număr extrem de mare de vieți omenești, lumea a simțit nevoia asigurării acestui drept esențial. Cel mai de preț lucru al unei persoane este viața în sine, iar suprimarea acestui drept nu trebuie să fie permisă decât în situații extreme. Acest aspect a fost exprimat clar în documentul cu cea mai mare difuzare și preluare a ideilor subliniate de la nivel european. Chiar din primele articole, Convenția Europeană a Drepturilor Omului a indicat [1] faptul că dreptul la viață al tuturor persoanelor este protejat prin lege și doar în situații speciale, pentru a înlătura unele efecte cel puțin la fel de grave, se poate apela la acțiuni care cauzează moartea unui individ. Acest drept a fost considerat extrem de important pentru formarea și evoluția sănătoasă a societății, încât a fost dezbătut, mediatizat și explicat pe larg în multe situații.

Cea mai importantă instanță de la nivel european, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, a întocmit un ghid pentru clarificarea și consolidarea dreptului ființelor umane la viață. Documentul desfășurat pe patru capitole a subliniat obligația statelor semnatare de a insera în cadrul legislativ aspectele privind respectarea dreptului la viață, precum și de a lua măsurile necesare pentru protecția cetățenilor din jurisdicția sa [2]. De asemenea, prin elaborarea unui ghid cu instrucțiuni referitoare la acest drept esențial, au fost prezentate și detaliate unele cauze de interes în domeniu, cauze în care Curtea a emis decizii referitoare la cel mai de preț drept al oamenilor.

Cauze din Austria privind refuzul de hrană

Fiind organizată pe nouă districte și situată în centrul continentului european, Austria este o soră mai mică a Germaniei, aspect confirmat nu doar de faptul că limba oficială este germană, ci și de faptul că de multe ori s-a dezbătut ideea unirii cu acest stat. Cândva un mare imperiu extins pe o suprafață însemnată, în zilele noastre numără sub zece milioane de locuitori și nu are acces direct la nicio mare. Chiar dacă nu este o țară cu multe așezăminte de deținere, plângerile celor privați de libertate pe teritoriul austriac nu au întârziat să apară.

Consumul și traficul de droguri au luat amploare în ultimele decenii, concomitent cu apariția unor noi tipuri de substanțe halucinogene. Mirajul banilor ușor câștigați a condus foarte multe persoane, în special pe cei mai tineri, spre drumul închisorii. Astfel a fost și cazul unui tânăr cetățean din Gambia, condamnat pentru trafic de droguri în capitala statului austriac și încarcerat în penitenciarul din Linz. Cu toate că a contestat decizia inițială a primei instanțe, plângerea nu a avut succes, iar el a fost relocalat într-un centru de detenție al poliției din aceeași localitate. În 2005, pe 27 septembrie, acesta a intrat în refuz de hrană, susținând că dorește să fie mutat în celula cu numărul 36. Solicitarea nu i-a fost admisă deoarece zona dată prezenta unele probleme de siguranță și mulți deținuți au mai încercat să evadeze din acea cameră de detenție. Acesta a fost audiat atât de reprezentanții unei organizații neguvernamentale cât și de către un medic și i-au fost prezentate riscurile unei astfel de forme de protest. După câteva zile, observând scăderea în greutate, cadrele unității au încercat să-l monitorizeze din punct de vedere medical, dar acest lucru nu a fost posibil deoarece condamnatul simula stări de leșin, se deplasa doar dacă era condus de către un coleg de celulă, refuza orice tip de investigație și avea o atitudine necuviincioasă. Deoarece pacientul refuza să bea lichide și să se hidrateze, iar organismul său a înregistrat o scădere foarte mare în greutate, a fost necesară transportarea acestuia la un spital din rețeaua publică de sănătate. Nici de această dată el nu a respectat indicațiile medicilor, mai mult: a lovit o asistentă, fapt ce a condus la încătușarea sa de către personalul instituției de detenție. În ciuda faptului că medicii i-au transmis că este extrem de deshidratat, că este necesară internarea sa în spital și că viața îi este pusă în pericol, deținutul a refuzat orice intervenție medicală.

Fiind condus la penitenciar, a fost cazat individual și a fost monitorizat permanent la perioade între 15 și 30 de minute. La 4 octombrie, după ce a pierdut mai bine de 10 kg din masa corporală, condamnatul a decedat în patul din celula în care era cazat. Cauza [3], începută în anul 2014 de către fratele victimei, s-a finalizat în cursul anului 2018, când, în urma unor verificări suplimentare și a unor analize amănunțite, s-a decis faptul că deținutului nu i-a fost încălcat dreptul la viață.

Cauze din Ucraina privind refuzul de hrană

Fiind direct implicată în cel mai mare conflict armat la nivel mondial în acest moment, Ucraina are acces pe o suprafață foarte extinsă la Marea Neagră, aspect care îi oferă o bună dezvoltare a comerțului. La fel ca în alte state europene, plângerile celor aflați închiși pe acest teritoriu au depășit granițele naționale și au ajuns în atenția Curții Europene a Drepturilor Omului.

Hrana reprezintă un factor esențial pentru viața omului și acest lucru este explicat tuturor celor care refuză să se alimenteze. Cu toate că își riscă viața prin refuzuri de hrană de lungă durată, unii nu acceptă recomandările medicilor sau ale psihologilor și continuă să nu se alimenteze. Cu toate acestea, alimentarea forțată trebuie să intervină doar în cazul celor fără discernământ, a celor care nu înțeleg faptul că această metodă le va provoca decesul sau, în situații extreme, atunci când viața pacientului este la limită. O situație recentă în care autoritățile au decis alimentarea forțată a persoanei private de libertate aflată în refuz de hrană a avut loc în 2018, când cetățeanul ucrainean Andriy Yakovlyev, condamnat la o pedeapsă cu închisoarea de nouă ani pentru furt, a refuzat să mai mănânce. Deținutul, născut în 1983, a fost încarcerat în unitatea de detenție din Zamkova și a apelat la această formă de protest, reclamând condițiile foarte rele de detenție precum și comportamentul neregulat al angajaților unității.

Refuzul de hrană a fost inițial unul colectiv, început pe 18 ianuarie de către zece condamnați. După doar trei zile, Andriy Yakovlyev a fost introdus la izolare pentru o perioadă de două săptămâni, motivul indicat de către autorități fiind acela că nu a respectat dispoziția de a face curat în curtea de plimbare. După doar o săptămână de la demararea formei de protest, după un examen medical, doctorul de unitate a stabilit faptul că organismul său este foarte slăbit și se impune hrănirea forțată a pacientului.

Decizia a fost contestată în instanță, indicând faptul că, la momentul respectiv, viața nu-i era pusă în pericol și nu există o procedură legală pentru hrănirea forțată a celor aflați în această situație. După ce instanța a decis că vor fi respectate indicațiile medicului, personalul penitenciarului a început să pună în aplicare hotărârea judecătorească. Metodele folosite au fost unele elementare: zilnic, pacientul a fost legat de mâini cu cătușe în poziția la spate și, cu ajutorul unui furtun, prin gura acestuia au fost introduse alimente. Petentul a reclamat în instanță metodele dure folosite de către personalul medical al penitenciarului, dar instanța de judecată a subliniat faptul că motivele prezentate nu sunt întemeiate. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost sesizată [12] la scurt timp după finalizarea tuturor căilor de atac de nivel național și a stabilit faptul că petentul are dreptate și va primi suma de 12.000 de euro pentru daunele morale provocate prin acțiunile angajaților. Cu toate că reclamantul a solicitat și plata cheltuielilor de judecată, această solicitare a fost respinsă deoarece nu a putut prezenta dovada sumelor virate în acest sens. Hotărârea a devenit definitivă în cursul anului 2023 și a fost luată cu unanimitate de voturi, toate indicând că s-au constatat încălcări ale drepturilor prevăzute în Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Penitenciarele din fosta Uniune Sovietică au și acum o etichetă a durtății condițiilor de detenție, a lipsei de maleabilitate a măsurilor dispuse, a rigidității personalului și a reticenței la schimbare. Alt caz a avut loc la începutul anului 2007, când peste o mie de persoane private de libertate și încarcerate în Penitenciarul Izyaslav au intrat în procedura refuzului de hrană. Totul a pornit de la nemulțumirea față de condițiile precare de detenție și a continuat cu o amplă acțiune de percheziție a administrației penitenciare, în urma căreia mai multe persoane private de libertate au fost transferate la alte unități de detenție. Cu ocazia transferului, cei mai mulți au declarat că au fost agresați de către angajații unității, li s-a violat intimitatea, deoarece au fost dezbrăcați în colectiv, au fost înghesuiți în mijloace de transport aglomerate, nu au primit hrană și apă o perioadă prea mare de timp și au fost mutați fără a primi toate articolele vestimentare care le aparțineau.

Dintre cei care au fost trimiși pentru executarea pedepsei la altă instituție de detenție, optsprezece au ales să apeleze la forul superior și au făcut plângere împotriva închisorii, solicitând suma de 50.000 de euro pentru fiecare petent,

cu titlu de daune morale. Au fost analizate toate documentele întocmite cu ocazia acțiunii de percheziție și transfer și s-a constatat [6] faptul că doar unul dintre petenți nu avea o plângere întemeiată. În celelalte situații s-a considerat încălcarea drepturilor și a fost stabilită în sarcina statului obligația de a achita fiecăruia jumătate din suma cerută.

Cauze din Turcia privind refuzul de hrană

Cu un popor implicat în multiple conflicte pe parcursul omenirii, Turcia poartă încă o etichetă a rigidității și a temperamentului fragil. Este un aspect observat și prin numeroasele reclamații privind respectarea drepturilor omului pe care cetățenii turci le-au trimis la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Măsurile luate de către administrația locului de deținere nu sunt întotdeauna pe placul celor aflați în detenție și uneori aceștia încearcă anularea sau modificarea deciziilor factorilor decizionali prin diferite metode. Cu toate că majoritatea plângerilor referitoare la condițiile de cazare se referă la supraaglomerare, în realitate cei mai mulți deținuți preferă cazarea la comun decât cazarea individuală. Chiar la debutul mileniului trei, în 2001, mai multe persoane private de libertate în închisoarea din Kandira au început un protest prin refuz de hrană, fiind nemulțumite de modificările legislative în domeniul execuțional penal. Acești deținuți s-au arătat nemulțumiți de instaurarea sistemului de detenție în regim de cazare cu maxim trei deținuți într-o celulă. Începând cu 30 aprilie, protestarii au băut doar apă cu zahăr și s-au alimentat cu vitamine, fără alimente. Cu toate că deținutul M. Horoz a primit toate detaliile cu privire la efectele negative asupra sănătății, acesta a refuzat sfatul cadrelor medicale și a continuat forma de protest a refuzului de hrană.

După mai multe consultații și prezentări la spitale din rețeaua publică de sănătate, internări în unități spitalicești și administrări de vitamine, un medic a înaintat un raport prin care a subliniat faptul că organismul deținutului este foarte slăbit și starea sa nu este compatibilă cu menținerea în penitenciar. Cu toate acestea, instanța de judecată nu a acceptat solicitarea de punere în libertate, iar decesul condamnatului a fost declarat în data de trei august a aceluiași an. După trecerea acestuia în neființă, cauza a fost deschisă la cea mai mare instanță europeană de către tatăl deținutului - Elif Horoz. Solicitarea s-a bazat pe nesocotirea de către instanța nați-

onală a recomandărilor medicale de punere în libertate a deținutului din cauza stării șubrede de sănătate. Decizia finală în acest proces a venit abia după șapte ani de la sesizare, a fost luată cu majoritate de voturi și a fost în defavoarea petentului, aceasta fiind respinsă cu cinci voturi împotriva și două favorabile [5].

Media nivelului de școlarizare în rândul persoanelor condamnate este una destul de joasă în raport cu populația liberă. Această regulă are unele excepții, căci, din păcate, după gratii ajung și persoane cu studii medii sau chiar studii superioare. Este și cazul a doi avocați de origine turcă, pe nume Aytac Unsal și Ebru Timtik, care au fost condamnați la pedepse cu închisoarea de peste zece ani pentru legături cu organizații teroriste. Nemulțumiți de procesul penal, de acuzațiile aduse și de condamnările la pedeapsa cu închisoarea, cei doi au intrat în refuz de hrană la începutul anului 2020 și au solicitat suspendarea executării pedepsei cu închisoarea. Aceștia s-au alimentat doar cu zahăr, lichide și vitamina B1, iar din cauza deteriorării stării de sănătate au fost examinați în cursul lunii iulie de către specialiști din cadrul Institutului de Medicină Legală. Medicii au precizat faptul că sănătatea celor două persoane private de libertate este foarte slăbită și se impune internarea lor în spital.

Astfel a fost dispusă internarea celor doi în spital, dar aplicanții au contestat decizia, precizând că au mai fost internați și acolo condițiile au fost mai rele decât în penitenciar. Mai mult, au subliniat faptul că în unitățile spitalicești civile crește pericolul de infectare cu virusul COVID-19, iar starea lor de sănătate nu le-ar permite depășirea acestei boli. Cererile celor doi foști avocați au fost respinse, iar ei - internați în spitale din rețeaua publică de sănătate. Comisii formate din mai mulți medici specialiști i-au avertizat de riscurile pe care și le asumă prin continuarea refuzului de hrană. Cu toate acestea, condamnații au refuzat orice tratament medical și nu au dorit să se alimenteze cu nimic în afară de zahăr, vitamine și apă. Deoarece starea de sănătate li s-a agravat foarte mult, au primit aprobare pentru a fi îngrijiți la salon de către o rudă apropiată cu scopul de a încerca să-i determine să renunțe la forma de protest. Nicio metodă de convingere a petenților nu a dat roade și la 27 august s-a constatat decesul reclamantului Ebru Timtik, ca urmare a refuzului de hrană. În urma acestui fapt, precum și a stării de sănătate grave a reclamantului Aytac Unsal, instanța a decis suspendarea executării pedepsei în cazul acestuia până la însănătoșirea sa.

Procesul [11] la Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost continuat de către fratele deținutului decedat, dar niciunul dintre cei doi deținuți nu a avut câștig de cauză, instanța apreciind în unanimitate ambele cereri ca fiind inadmisibile.

În speranța primirii unor bani pe nedrept, unii dintre condamnați apelează la forul superior, prezentând în mod neadevărat faptele și încercând să convingă judecătorii că li s-au încălcat drepturile. Acest lucru l-a încercat și Sinan Eren, un cetățean de origine turcă, condamnat la o pedeapsă cu închisoarea de peste 15 ani pentru apartenența la o grupare armată și încarcerat în închisoarea din zona Buca. Ulterior condamnării a fost transferat într-un penitenciar cu un nivel de securitate mai ridicat, în care deținuții erau cazați individual sau în grupuri cu maxim trei deținuți. Aceasta l-a nemulțumit pe deținutul care a intrat în procedura refuzului de hrană și a încercat să pună presiune pe administrația penitenciară în vederea transferării în altă unitate de detenție. După o perioadă îndelungată fără alimentare, medicii specialiști au constatat faptul că starea de sănătate a deținutului s-a înrăutățit și nu mai era compatibilă cu detenția. Pe baza recomandărilor medicale, petentul a obținut suspendarea executării pedepsei pentru o perioadă de șase luni, perioadă în care a fost evaluat periodic din punct de vedere medical.

Odată cu trecerea timpului, petentul și-a revenit din punct de vedere fizic iar medicii au notat acest aspect cu ocazia consultației. Când s-a dispus continuarea executării pedepsei privative de libertate, fostul deținut a fugit, dar a trimis instanței acte prin care contesta decizia de reînchisoare. Analiza întregii situații nu a fost favorabilă reclamantului, iar instanța nu a dat crezare problemelor indicate de către acesta, considerând că el poate continua pedeapsa privativă de libertate. Tot un răspuns nefavorabil [10] a primit și de la judecătorii instanței superioare, Curtea Europeană a Drepturilor Omului stabilind cu unanimitate de voturi faptul că în cazul prezentat nu a fost nicio încălcare de drepturi.

Profitând de faptul că dreptul de petiționare este gratuit, neîngrădit și nelimitat, mulți dintre cei aflați în închisori reclamă orice aspect care îi nemulțumește, în speranța unui câștig financiar obținut cu efort minim. Un astfel de caz a fost cel al cetățeanului turc Ibrahim Ayhan Ozgul, care a apelat la forma de protest a refuzului de hrană pe perioada executării pedepsei privative de libertate. Când starea de sănătate i s-a deteriorat, autoritățile au decis internarea acestuia într-un

spital din rețeaua publică de sănătate. Medicii i-au prezentat riscurile la care se expune prin lipsa alimentelor, dar argumentele prezentate de către aceștia nu au fost suficiente pentru a-l determina să renunțe la refuzul de hrană.

După mai multe solicitări de a fi pus în libertate și un raport din partea cadrelor medicale prin care se recomanda suspendarea executării pedepsei private de libertate pentru o perioadă de șase luni, instanța a decis liberarea petentului. Chiar și în această situație, deținutul a considerat că a fost nedreptățit prin faptul că nu a fost pus în libertate mai devreme și a apelat la forul superior. Această solicitare nu a avut însă un deznodământ favorabil petentului și a fost declarată inadmisibilă în unanimitate [7].

Cauze din Republica Moldova privind refuzul de hrană

Aflată momentan într-o postură foarte dificilă atât din punct de vedere a poziționării cât și situației economice slăbită de conflictul de la graniță, mica republică nu a fost ocolită de reclamații la instituțiile internaționale din partea celor condamnați pentru comiterea de fapte penale. Un activist din cadrul unei organizații neguvernamentale care se ocupa cu protejarea drepturilor persoanelor încarcerate a fost acuzat că a comis fapte penale și a ajuns în închisoarea din capitala Republicii Moldova. Acesta suferea de mai multe boli și era invalid de gradul II, iar după arestare a declarat faptul că a fost ținta unor înscenări din cauza profesiei pe care o avea anterior condamnării.

Fiind un bun cunoscător al tuturor mecanismelor, standardelor și procedurilor sistemului penitenciar, petentul a reclamat mai multe aspecte referitoare la condițiile de cazare, hrană, supraaglomerarea excesivă și încălcarea dreptului la corespondență. La începutul lunii august 2001, el a început să refuze hrana, iar după două săptămâni și-a tăiat venele și și-a dat foc. Reclamantul a făcut aceste lucruri fără a-și pune viața în pericol, ci ca să atragă atenția asupra cauzei sale. Pe perioada detenției a fost consultat de mai mulți medici, inclusiv un medic psihiatru care a consemnat faptul că deținutul nu prezintă probleme psihice. Deoarece administrația unității de detenție nu a reușit să-l convingă pe petent să se alimenteze, s-a decis alimentarea silită, procedură prin care acesta era încătușat și era alimentat printr-un tub introdus până în stomac.

După șase ani de dezbateri, în cursul anului 2007, judecătorii instanței europene au constatat faptul că petentului i-au fost încălcate mai multe

drepturi și a stabilit obligația statului reclamat de a achita acestuia suma de 20.000 de euro pentru daunele morale provocate, plus cheltuielile de judecată. Decizia judecătorilor [4] a venit pe fondul unor note raport din partea medicului psihiatru, a unei asistente și a unui deținut care au prezentat parcursul refuzului de hrană într-o lumină nefavorabilă autorităților. Medicul psihiatru, cu ocazia audierii, a declarat faptul că i s-a cerut de către administrația închisorii să-l declare pe petent bolnav mintal, dar a refuzat acest lucru. O asistentă medicală, care l-a consultat pe aplicant, a precizat faptul că deținutul a fost hrănit forțat printr-un tub introdus în stomac, în ciuda faptului că a cerut alimentarea intravenoasă și a fost încătușat chiar și în situațiile în care se supunea procedurii. Un coleg de celulă al reclamantului a declarat că a observat uneori, după procedura de hrănire forțată, că persoana încarcerată avea urme de sânge. Toate aceste declarații au cântărit extrem de mult la formarea unei impresii negative cu privire la autoritățile statului.

Cauze din Bosnia și Herțegovina privind refuzul de hrană

Penitenciarele din această țară sunt cunoscute pentru nivelul mare de agresivitate între persoanele private de libertate precum și pentru rigiditatea și severitatea personalului care desfășoară activitățile zilnice cu deținuții.

Singurul penitenciar cu regim de maximă siguranță din Bosnia și Herțegovina este cel din localitatea Zenica. Aici au fost închise patru persoane condamnate pentru crime de război pe teritoriul bosniac. În scurt timp de la încarcerare, condamnații au solicitat transferul la o altă unitate de detenție deoarece doi dintre ei au fost agresați de alți deținuți și au fost descoperite mesaje jignitoare la adresa lor scrise pe peretele de la cantina unității. Cererea de transfer a fost respinsă, iar cei patru, simțindu-se în pericol, au apelat la refuzul de hrană pentru a atrage atenția asupra situației în care se aflau. În scurt timp, din motive de securitate, au fost transferați la spitalul din aceeași localitate, pentru a preveni actele de agresiune împotriva lor din partea persoanelor private de libertate. După lungi perioade de intrări și ieșiri din refuz de hrană, s-a decis că este necesară o separare a celor patru condamnați și s-a hotărât mutarea acestora la alte unități de detenție.

Pentru perioada de la începutul detenției, instanța supremă europeană a decis [9] în unanimitate că a existat o încălcare a articolului 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, prin

faptul că integritatea fizică a celor patru a fost pusă în pericol. Sumele de bani primite de către reclamantii nu au fost mari, dar decizia instanței a ridicat un semn de întrebare cu privire la mecanismele de protecție a celor aflați în detenție și, în același timp, a reprezentat o pată neagră pentru administrația penitenciarelor din acest stat.

Cauze din Elveția privind refuzul de hrană

Traficul de droguri reprezintă o infracțiune care poate deveni sursa unui venit consistent într-o perioadă scurtă și a tentat indivizi din toate categoriile sociale și din toate palierele de vârstă. Bernard Rappaz este un cetățean al Elveției, condamnat pentru deținerea și vânzarea de substanțe psihotrope. Cu toate că deținutul a primit o pedeapsă de doar șase luni de închisoare pentru săvârșirea unei infracțiuni grave, de la debutul carceral a intrat în refuz de hrană, iar în scurt timp a primit o suspendare pentru 30 de zile a pedepsei privative de libertate. După finalizarea executării pedepsei, pentru o perioadă de aproape 8 ani nu a mai avut contact cu legea penală, iar în 2008 a fost din nou încarcerat pentru comiterea mai multor fapte penale, precum spălare de bani, vătămare corporală, încălcarea gravă a regulilor de circulație și trafic de droguri.

Din nou, în ziua debutului detenției, a declarat că intră în refuz de hrană, susținând că este nemulțumit de cuantumul pedepsei și de faptul că nu se legalizează folosirea canabisului. După mai puțin de 50 de zile petrecute în închisoarea din Sion, acesta a cerut să fie pus în libertate, deoarece lipsa de alimente i-a afectat foarte grav starea de sănătate. Și de această dată, în mod surprinzător, instanța de judecată a dispus suspendarea executării pedepsei pentru o perioadă de cincisprezece zile. Odată reîntors în penitenciar, deținutul a refuzat să mai bea apă și în scurt timp a fost transferat la o unitate spitalicească pentru o mai bună supraveghere medicală. În spital, acesta a declarat că nu dorește să-i fie administrate lichide intravenos sau să fie hrănit artificial. De această dată, judecătorii nu au mai acceptat solicitarea petentului și au hotărât că acesta va fi alimentat forțat. De asemenea, toate solicitările ulterioare de întrerupere a pedepsei pe motive medicale i-au fost respinse. Persoana privată de libertate s-a adresat Curții Europene a Drepturilor Omului, prezentând faptul că a fost supus unor tratamente inumane și degradante, dar toate aspectele prezentate de către aplicant nu au fost suficiente pentru a convinge completul de judecată că a existat o încălcare a drepturilor [8].

Concluzii

Mediul carceral, chiar dacă, la prima vedere, pare unul foarte simplu, este în realitate unul foarte complex și plin de situații atipice. Cu toate că cele mai multe persoane aflate în executarea unei pedepse privative de libertate au un nivel de școlarizare foarte scăzut, ele au, totuși, școala vieții. Uneori, această experiență poate înșela persoane cu studii superioare, cu funcții importante în instituții de nivel național sau chiar internațional. Trendul actual al abordării plângerilor deținuților este unul permisiv și s-a ajuns la un stadiu în care, uneori, cei care au săvârșit fapte penale au condiții mai bune decât cei care nu au încălcat cadrul legal. Cei aflați, din motive diverse, în spitale pentru tratarea unor afecțiuni acceptă condițiile mai puțin bune, fiind canalizați pe speranța rezolvării problemelor lor de sănătate. Un alt motiv al lipsei de reacție poate fi lipsa timpului și a mijloacelor financiare necesare unui demers pentru condiții mai bune sau respectarea tuturor drepturilor pe care ar trebui să le ofere o unitate spitalicească. Aceștia înțeleg micile neajunsuri pe care le poate avea sistemul de stat și sunt concentrați pe activitatea de colectare a informațiilor necesare pentru serviciul pe care îl desfășoară. În schimb, cei închiși au timp suficient pentru a analiza toate breșele sistemului, se interesează de la colegii de celulă sau de la alți indivizi aflați în detenție despre punctele slabe ale legislației în domeniu și urmăresc, de regulă, obținerea de sume de bani, invocând încălcarea drepturilor.

Forma de protest a refuzului de hrană este o prevedere relativ recentă pentru legislația mediului penitenciar și a intervenit ca urmare a numeroaselor manifestări de acest fel din partea celor lipsiți de libertate. Introducerea sa în cadrul normativ nu a avut un efect benefic, deoarece s-a propagat foarte rapid ideea de a protesta față de orice nemulțumire prin această modalitate. Astfel, refuzul de hrană a devenit o metodă de încercare de a șantaja personalul închisorilor, iar numărul cazurilor în care cei privați de libertate apelează la această formă de exprimare a nemulțumirilor a crescut.

Mai mult, situațiile în care refuzul de hrană durează suficient de mult încât să afecteze din punct de vedere fizic pe cel care nu s-a alimentat au fost observate, de regulă, la persoanele cu probleme psihice. Cei care urmează un tratament psihotrop copiază frecvent comportamentul văzut la ceilalți din detenție sau sunt convinși de terțe persoane să intre în refuz de hrană și să nu se alimenteze pentru perioade îndelunga-

te deoarece nu înțeleg efectele negative pe termen lung din lipsa hranei. Procedând astfel, cei mai mulți dintre aceștia consideră că vor pune în dificultate administrația locului de deținere, sperând în același timp că vor câștiga aprecierea colectivului carceral. Prin faptul că aspectele negative ale acestei manifestări fără sens au crescut, se poate configura ușor ideea conform căreia introducerea refuzului de hrană în normele sistemului penitenciar nu a fost o alegere inspirată și nu a adus beneficii nici pentru angajați, nici pentru cei încarcerati în închisori.

Referințe bibliografice

1. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/175187> (vizitat 02.02.2024).
2. Ghidul privind art. 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, actualizat la 30 aprilie 2022. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_2_rum (vizitat 02.02.2024).
3. Speța *Ceesay c. Austriei*, hotărârea din 16.11.2017, definitivă din 28.05.2018. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178962> (vizitat 26.01.2024).
4. Speța *Ciorap c. Republicii Moldova*, hotărârea din 19.06.2007, definitivă din 19.09.2007. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-81136> (vizitat 29.03.2024).
5. Speța *Horoz c. Turciei*, hotărârea din 31.03.2009, definitivă din 30.06.2009. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-91988> (vizitat 17.02.2024).
6. Speța *Karabet și alții c. Ucrainei*, hotărârea din 17.01.2013, definitivă din 17.04.2013. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-115886> (vizitat 09.02.2024).
7. Speța *Özgül c. Turciei*, decizia din 06.03.2007. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79776> (vizitat 16.03.2024).
8. Speța *Rappaz c. Elveției*, decizia din 23.03.2013. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118757> (vizitat 19.04.2024).
9. Speța *Rodic și alții c. Bosniei și Herțegovinei*, hotărârea din 27.05.2008, definitivă din 01.12.2008. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86744> (vizitat 11.04.2024).
10. Speța *Sinan Eren c. Turciei*, hotărârea din 10.11.2005, definitivă din 10.02.2006. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-71001> (vizitat 03.03.2024).
11. Speța *Unsal și Timtik c. Turciei*, decizia din 08.06.2021. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211047> (vizitat la 27.02.2024).
12. Speța *Yakovlyev c. Ucrainei*, hotărârea din 08.12.2022, definitivă din 08.03.2023. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-221265> (vizitat 02.02.2024).

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

CZU: 347.91/.95:340.6

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).05)

IMPACTUL LEGII NR. 114 DIN 16.05.2024 ASUPRA PROCEDURII DE INSTITUIRE A MĂSURILOR DE OCROTIRE JUDICIARĂ

Igor COBAN,
*conferențiar universitar,
doctor în drept, USM*
<https://orcid.org/0000-0003-1934-9352>

Dionis BRÎNZĂ,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0000-0003-3428-5350>

IMPACT OF LAW NO. 114 OF 16.05.2024 ON THE PROCEDURE FOR ESTABLISHING THE JUDICIAL PROTECTION MEASURE

SUMMARY

On 16.05.2024 the Parliament of the Republic of Moldova adopted law no. 114 of 16.05.2023 on mental health and well-being. The law under consideration also has direct influences on the procedure for establishing judicial protection measures. Therefore, in this paper we will examine the influence of the nominated law on the procedure for establishing, renewing and revoking judicial protection measures. Likewise, through this paper we will propose ferenda bills to the law under consideration in order to enrich the legal framework.

Key-words: *judicial protection measures, person in charge of protection, forensic psychiatric expertise, extrajudicial psychiatric expertise.*

SUMAR

La data de 16.05.2024 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 114 din 16.05.2023 privind sănătatea și bunăstarea mintală. Legea examinată aduce influențe directe și asupra procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. Prin urmare, în prezenta lucrare vom examina influența legii nominalizate asupra procedurii de instituire, reînnoire și revocare a măsurilor de ocrotire judiciară. La fel, prin prezentul studiu vom expune propuneri de lege ferenda la actul normativ supus cercetării pentru a perfecționa cadrul legal.

Cuvinte-cheie: *măsuri de ocrotire judiciară, persoană însărcinată cu ocrotirea, expertiză psihiatrică judiciară, expertiză psihiatrică extrajudiciară.*

Prin reglementarea instituției „Măsurile de ocrotire judiciară” s-a produs o reformă și revoluție conceptuală în sistemul de drept al Republicii Moldova privind capacitatea juridică a persoanei fizice.

Deși modificările operate de către legiuitor în legislația de drept material și drept procedural civil din punct de vedere al dimensiunii temporale nu ar fi trebuit să impună o intervenție radicală în instituția respectivă într-o perioadă atât de scurtă, Parlamentul Republicii Moldova analizează amendarea substanțială a instituției „Măsuri de ocrotire judiciară”, forțând anumite reglementări până la inconveniente conceptuale.

La data de 16.05.2024 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 114 din 16.05.2024 privind sănătatea și bunăstarea mintală. Respectiva lege intră în vigoare la data de 13.12.2024 și vine să abroge Legea nr.1402/1997 privind sănătatea mentală.

Potrivit autorilor, respectiva lege propune o nouă abordare în domeniu, punând accent pe promovarea noilor orientări de susținere a sănătății mintale la nivelul întregii populații.

Legea nr. 114 din 15.05.2024 privind sănătatea și bunăstarea mintală vine cu influențe directe și asupra procedurii de instituire, reînnoire și revocare a măsurilor de ocrotire judiciară. Totodată, este de menționat că respectiva lege conține mai multe lacune și inconveniente conceptuale.

O primă inconveniență provocată de legea analizată se referă la un aspect conceptual, și anume la denumirea reprezentanților persoanei supuse măsurii de ocrotire. Astfel, în legea nominalizată, pentru a determina reprezentanții persoanei supuse măsurilor de ocrotire, se folosește sintagma „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*”. Considerăm că această sintagmă este prea limitativă, ori persoana împuternicită cu mandat de ocrotire se referă doar la una dintre măsurile de ocrotire, și anume la mandatul de ocrotire în viitor – care este o măsură de ocrotire contractuală (art. 76-91 Cod Civil).

Potrivit art. 76 al Codului civil, *mandatul de ocrotire este un act juridic civil întocmit de persoana fizică care are capacitate deplină de exercițiu, prin care aceasta împuternicește una sau mai multe persoane să o reprezinte în situația în care, în urma unei boli mintale sau deficiențe fizice, mintale sau psihologice, ea nu își va putea, în mod deplin, conștientiza acțiunile ori exprima voința*. Art. 78 al Codului civil prevede că *mandatul de ocrotire în viitor se poate conține într-un contract de mandat, într-o procură sau într-un alt act juridic*.

Așadar, din normele prenotate rezultă că „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*” este acea persoana care a fost împuternicită printr-un act juridic civil, numit mandat de ocrotire în viitor.

Prin folosirea sintagmei „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*” se ignoră persoanele însărcinate cu ocrotirea în baza măsurilor de ocrotire judiciară, și anume ocrotitorul provizoriu, curatorul și tutorele. Ocrotitorul provizoriu, curatorul și tutorele nu sunt împuterniciți în baza mandatului de ocrotire, ci în baza hotărârii judecătorești de instituire a măsurii de ocrotire judiciară. Prin urmare, ocrotitorul provizoriu, curatorul și tutorele nu intră în categoria „*persoanelor împuternicite cu mandat de ocrotire*”.

Urmează a se ține cont de birocrăția excesivă și interpretarea limitativă prezentă în instituțiile statale, în special – cele medicale. Astfel, folosirea sintagmei „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*” pentru a denumi reprezentantul persoanei supuse măsurii de ocrotire poate duce

la faptul ca ocrotitorul provizoriu, curatorul și tutorele să nu fie admiși în calitate de reprezentanți ai persoanei ocrotite, în cazul intervenției în sănătatea mintală a acestei persoane. Folosirea sintagmei „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*” va duce, în practică, la situația în care consimțământul tutorelui nu va fi considerat valid pentru intervenția în sănătatea mintală a persoanei supuse tutelei.

Ținând cont de cele menționate și pentru a înlătura lacunele descrise, considerăm necesar de a fi substituită sintagma „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*” cu sintagma „*persoana însărcinată cu ocrotirea*”. Folosirea sintagmei „*persoana însărcinată cu ocrotirea*” este mai oportună deoarece înglobează în sine toate persoanele care asistă sau reprezintă persoana supusă măsurilor de ocrotire, atât cele contractuale cât și cele judiciare.

Mai mult ca atât, din analiza sistemică a normelor juridice ce se referă la măsurile de ocrotire, constatăm că legiuitorul folosește anume sintagma „*persoana însărcinată cu ocrotirea*” pentru determinarea persoanelor care asistă sau îl reprezintă pe cel supus măsurilor de ocrotire. În apărarea respectivului raționament sunt relevante următoarele exemple de norme: art. 65 alin. (6) Cod Civil, art. 68 Cod Civil, precum și § 2 al secțiunii 6 din Titlul II al Codului civil etc.

Totodată, pledăm pentru utilizarea sintagmei „*persoană însărcinată cu ocrotirea*”, dar nu a expresiei „*persoană împuternicită cu ocrotirea*”. Acest raționament se bazează pe necesitatea corelării conceptelor și termenilor utilizați în legea materială. Codul civil utilizează în acest sens sintagma „*persoana însărcinată cu ocrotirea*”.

Mai mult, considerăm că termenul „*însărcinată*” exprimă particularitățile statutului juridic al respectivelor persoane. Deoarece numirea persoanei în calitate de tutore, curator, ocrotitor provizoriu nu acordă doar împuterniciri, dar impune și anumite obligații, încălcarea cărora atrage răspunderea prevăzută de lege.

Așadar, urmare a celor expuse supra, constatăm necesitatea substituirii sintagmei „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*” din legea analizată cu sintagma „*persoana însărcinată cu ocrotirea*”.

În alt registru, constatăm că prin Legea nr. 114 din 16.05.2024 privind sănătatea și bunăstarea mintală s-au exclus prevederile ce se refereau la expertiza extrajudiciară psihiatrică efectuată în scopul instituirii măsurilor de ocrotire judiciare, prevederi stipulate la art. 14¹ și 14² a

Legii nr. 1402/1997 privind sănătatea mentală. Considerăm că această excludere va avea un efect negativ, în acest sens fiind relevante următoarele raționamente.

Prin Legea nr. 66 din 13.04.2017 [6] a fost revizuit conceptul de limitare a capacității de exercițiu și declarare a persoanei incapabile, fiind adoptată instituția măsurilor de ocrotire. Totodată, una dintre cerințele stabilite pentru cererea de instituire a măsurilor de ocrotire constituie prezentarea unui raport de expertiză extrajudiciară psihiatrică eliberat cu cel mult două luni înainte de data depunerii cererii (vezi art. 307 alin. (2) Cod de procedură civilă și art. 81 alin. (1) Cod civil). Respectiva cerință a fost stabilită pentru a se dovedi una dintre condițiile esențiale pentru instituirea măsurii de ocrotire, și anume că *persoana - în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice - nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința*.

În acest sens, Legea nr. 1402/1997 privind sănătatea mentală [7] a fost completată cu art. 14¹ și 14². Aceste norme au venit să reglementeze procedura de realizare a expertizei extrajudiciare psihiatrice efectuate în scopul instituirii măsurii de ocrotire, precum și conținutul raportului de expertiză extrajudiciară psihiatrică.

Art. 14¹ al Legii nr. 1402/1997 statuează ce informații trebuie să conțină raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică. Informațiile nominalizate vin să determine dacă sunt instituite condițiile de ordin psihiatric pentru instituirea măsurilor de ocrotire. Ele, la fel, vin să determine nivelul discernământului persoanei de care depinde tipul măsurii de ocrotire aplicabilă (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă), precum și termenul pentru care se instituie măsura de ocrotire.

Sub alt aspect, norma prenotată reprezintă o garanție pentru persoanele care solicită efectuarea expertizei extrajudiciare psihiatrice în scopul instituirii măsurilor de ocrotire. Ori raportul de expertiză, reieșind din prevederile art. 37 al Legii nr. 68/2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, în esență, vine să dea răspuns la întrebările formulate de ordonatorul expertizei, soluționarea cărora au importanță pentru examinarea cauzei. De regulă, persoanele care solicită efectuarea expertizei extrajudiciare psihiatrice în scopul instituirii măsurilor de ocrotire nu au cunoștințele și abilitățile necesare de a formula întrebările necesare și suficiente către expertul

judiciar, pentru instituirea măsurilor de ocrotire. Din acest motiv, legiuitorul, prin Legea nr. 66 din 13.04.2017, a venit în întâmpinarea respectivelor persoane, indicând direct informația care trebuie să o conțină raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică.

La fel, art. 14¹ alin. (4) al Legii nr. 1402/1997 prevede o normă esențială pentru procedura de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. Norma dată prevede că, *„prin derogare de la art. 19 alin. (5) din Legea nr. 68/2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, raportul de expertiză extrajudiciară psihiatrică poate servi drept probă într-un proces judiciar”*. În lipsa acestei norme, în cadrul procedurii de instituire, reînnoire sau revocare a măsurii de ocrotire judiciară va apărea o *antinomie* - sub formă de coliziune a normelor de drept. Ori, reieșind din prevederile art. 19 alin. (5) din Legea nr. 68/2016, raportul de expertiză extrajudiciară poate fi utilizat doar într-un proces de natură extrajudiciară.

Așadar, în lipsa normei prevăzută la art. 14¹ alin. (4) al Legii nr. 1402/1997, vom fi în situația când art. 307 alin. (2) Cod de procedură civilă dispune necesitatea prezentării unui raport de expertiză extrajudiciară psihiatrică, iar pe de altă parte art. 19 alin. (5) din Legea nr. 68/2016 prevede că raportul de expertiză extrajudiciară nu poate fi utilizat în cadrul procesului judiciar.

Art. 14² al Legii nr. 1402/1997, la rândul său, prevede particularitățile procedurii de efectuare a expertizei psihiatrice extrajudiciare. Articolul nominalizat prevede modul de depunere a cererii privind efectuarea expertizei extrajudiciare psihiatrice, precum și termenul de efectuare a expertizei și eliberare a raportului de expertiză extrajudiciară. Respectivele norme vin să faciliteze și să ușureze situația persoanelor care solicită efectuarea expertizei extrajudiciare psihiatrice în scopul instituirii măsurilor de ocrotire.

Considerăm că este oportun de a include respectivele norme (adică art. 14¹ și 14² din Legea nr. 1402/1997) și în Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală. Oportunitatea includerii respectivelor norme rezultă în special din necesitatea reglementării procedurii de efectuare a expertizei psihiatrice extrajudiciare, pentru ușurarea sarcinilor justițabiilor.

Sub alt aspect, este de menționat că atât Legea nr. 1402/1997, cât și Legea nr. 114 din 15.07.2024 privind sănătatea și bunăstarea

mentală nu conțin reglementări referitor la expertiza psihiatrică judiciară efectuată în cadrul procedurii privind măsurile de ocrotire judiciară. Prin urmare, constatăm necesitatea de a înlătura această lacună legislativă.

În special, este necesar de a reglementa termenul de efectuare a expertizei și eliberare a raportului de expertiză, precum și conținutul raportului de expertiză judiciară. Ori, reieșind din specificul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară, aceasta urmează a fi examinată în termeni cât mai restrânși. Așadar, dată fiind celeritatea deosebită a procedurii privind măsurile de ocrotire, considerăm că legiuitorul urmează să vină cu completări corespunzătoare la legislația în vigoare.

În acest sens, propunem de a lua drept bază prevederile art. 14² alin. (1) din Legea nr. 1402/1997 privind sănătatea mentală. Totodată, dat fiind faptul că expertiza judiciară psihiatrică nu se reduce doar la informațiile prevăzute la art. 14¹ alin. (1) din Legea nr. 1402/1997, în încheierea judecătorească privind efectuarea expertizei judiciare psihiatrice fiind posibil formularea întrebărilor de o complexitate ridicată, considerăm necesar includerea prevederilor privind prelungirea termenului de eliberare a raportului de expertiză. Iar pentru a elimina posibilele abuzuri din partea experților judiciari, urmează a institui un termen maxim de prelungire a termenului de examinare a persoanei și întocmire a raportului de expertiză.

Prin urmare, considerăm necesar ca art. 27 al Legii nr. 114 din 15.07.2024 privind sănătatea și bunăstarea mentală să fie suplinit cu două alineate noi, după cum urmează: „În cazul dispunerii efectuării expertizei judiciare psihiatrice în scopul instituirii, reînnoirii sau revocării unei măsuri de ocrotire, persoana vizată va fi examinată în termen de cel mult șapte zile din data parvenirii încheierii judecătorești. Raportul de expertiză judiciară psihiatrică se eliberează solicitantului în termen de șapte zile după examinarea persoanei vizate.

În dependență de complexitatea întrebărilor formulate, termenul privind eliberarea raportului poate fi prelungit cu cel mult zece zile, motivele prelungirii termenului se vor conține obligatoriu în raportul de expertiză”.

Considerăm că raportul de expertiză judiciară psihiatrică efectuat în scopul instituirii măsurii de ocrotire judiciară trebuie să conțină în mod obligatoriu informațiile stabilite de art. 14¹ alin. (1) din Legea nr. 1402/1997. Ori, după cum

ne-am expus supra, informațiile nominalizate vin să determine dacă sunt instituite condițiile de ordin psihiatric pentru instituirea măsurilor de ocrotire judiciară.

În acest sens, în literatura de specialitate [1, p. 364] expertiza judiciară este definită ca un mijloc de probă prin care se aduce la cunoștința organelor judiciare opinia unor specialiști cu privire la acele împrejurări de fapt pentru a căror lămurire sunt necesare cunoștințe deosebite, opinie care se formează pe baza unei activități de cercetare concretă a cazului și aplicării unor informații de specialitate de către persoanele competente desemnate de organele judiciare.

Expertiza psihiatrică, la rândul său, este o activitate interdisciplinară care are ca scop depistarea tulburărilor psihopatologice și a influențelor pe care acestea le au asupra capacității individului de a putea aprecia conținutul și consecințele faptelor sale, precum și a posibilității individului de a-și exprima liber voința față de un anumit act pe care l-a comis. Sarcina fundamentală a expertizei medico-legale psihiatrice este de a aprecia discernământul persoanei [8, p. 6-7].

Necesitatea efectuării expertizei psihiatrice pentru instituirea măsurii de ocrotire judiciară este dictată de însuși temeiul instituirii acestui tip de ocrotire. Temeiul instituirii măsurii de ocrotire este prevăzut de art. 65 alin. (1) al Codului civil. Potrivit normei prenotate, *persoana fizică care a atins majoratul sau care a dobândit capacitate deplină de exercițiu pe altă cale legală și care, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința, poate beneficia de o măsură de ocrotire, instituită în funcție de starea sau situația sa*. Respectiva normă, prevede față de cine poate fi instituită măsura de ocrotire. Astfel, măsura de ocrotire poate fi aplicată față de persoana care, din cauza unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale sau exprima voința [2, p. 67].

După cum, însă, am menționat supra, raportul de expertiză vine să dea răspunsuri la întrebările formulate de ordonator. Iar dat fiind faptul că expertiza judiciară în procedura civilă se dispune de instanța de judecată, anume ea și este ordonatorul expertizei. Prin urmare, instanța de judecată urmează să formuleze întrebările care vor fi puse în sarcina expertului judiciar. Instan-

ța de judecată urmează să formuleze întrebările în așa fel încât răspunsurile la acestea să poată determina dacă au fost întrunite condițiile de ordin medical și psihiatric, de instituire a măsurii de ocrotire, stabilit la art. 65 alin. (1) al Codului civil. Prin urmare, judecătorul trebuie să dețină cunoștințe speciale în domeniul psihiatriei pentru a formula întrebările în mod corect, *per a contrario*, raportul de expertiză nu va clarifica dacă au fost întrunite condițiile de ordin medical și psihiatric, de instituire a măsurii de ocrotire, ceea ce va duce la necesitatea efectuării unei expertize psihiatrice repetate, care necesită timp, sau examinarea cauzei fără clarificarea acestui aspect, ceea ce denaturează actul de înfăptuire a justiției.

Reieșind din realitățile practice ale sistemului de justiție al Republicii Moldova, care nu prevăd specializarea completelor de judecată în procesul civil, un complet de judecată poate examina în aceeași zi o cauză civilă din domeniul comercial și o cauză de instituire a măsurii de ocrotire judiciară. Prin urmare, nu putem cere de la judecători să dețină cunoștințe speciale în domeniul psihiatriei. Din aceste motive, suntem de părerea ca legea trebuie să reglementeze conținutul minim al raportului de expertiză psihiatrică judiciară efectuată în scopul instituirii, reînnoirii sau revocării măsurii de ocrotire judiciară.

Sub aspect de drept comparat este de menționat că legislația României conține prevederi ce se referă la conținutul raportului de expertiză psihiatrică (raport de evaluare medicală și psihologică) efectuat în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire. Astfel, art. 938 alin. (6) al Codului de procedură civilă al României prevede că „raportul de evaluare medicală și cel de evaluare psihologică a persoanei a cărei ocrotire se solicită cuprind, după caz, referiri la natura și gradul de severitate al afecțiunii psihice și la evoluția previzibilă a acesteia, la amploarea nevoilor sale și la celelalte circumstanțe în care se găsește, precum și mențiuni privind necesitatea și oportunitatea instituirii unei măsuri de ocrotire” [5]. Din câte putem observa, conținutul raportului de evaluare medicală și psihologică prevăzut la art. 938 alin. (6) al Codului de procedură civilă al României este similar informațiilor care trebuie să se conțină în raportul de expertiză extrajudiciară conform art. 14¹ din Legea nr. 1402/1997.

În mod similar, art. 1241 al Codului de procedură civilă al Belgiei [3] prevede necesita-

tea prezentării raportului de expertiză psihiatrică, doar că în legislația belgiană acesta se numește certificat medical detaliat. La fel, art. 1241 al Codului de procedură civilă al Belgiei conține reglementări referitor la conținutul respectivului certificat. Așadar, norma precitată prevede că certificatul menționat trebuie să conțină, cel puțin:

- 1) *dacă persoana protejată sau care urmează să fie protejată se poate deplasa;*
- 2) *starea de sănătate a persoanei protejate sau care urmează să fie protejată;*
- 3) *impactul acestei stări de sănătate asupra bunei gestionări a intereselor sale de natură patrimonială sau de altă natură. În ceea ce privește interesele de natură patrimonială menționate la alineatul (3) litera (3), se menționează în special dacă persoana protejată sau care urmează să fie protejată este în continuare în măsură să citească raportul conducerii;*
- 4) *îngrijirea pe care o implică în mod normal o astfel de stare de sănătate.*

Prevederi similare sunt și la art. 1219 Cod de procedură civilă al Republicii Franceze [4]. Potrivit acestei norme, certificatul medical detaliat prevăzut de art. 431 cod civil:

- *descrie cu exactitate alterarea facultăților adultului care urmează a fi protejată sau care este deja protejată;*
- *oferă judecătorului orice informație cu privire la evoluția previzibilă a acestei modificări;*
- *precizează consecințele acestei modificări asupra necesității de asistență sau de reprezentare a adultului în acte de viață civilă, atât patrimoniale, cât și cu caracter personal.*

După cum vedem, legislația diferitelor state prevede denumiri diferite pentru actul medical care explică starea psihiatrică a persoanei. La fel, legislația diferitelor state prevede și un conținut diferit al respectivelor acte. Dar legislațiile respectivelor state conțin prevederi ce reglementează actul medical, care să explice starea psihiatrică a persoanei, precum și ce trebuie să conțină respectivul act medical. Tot în acest sens, observăm că legislațiile statelor menționate, la reglementarea conținutului actului medical care explică starea psihiatrică a persoanei, au stabilită că acest act, în mod obligatoriu, trebuie să conțină informații referitor la starea de sănătate mintală a persoanei, precum și nivelul discernământului acestei persoane.

Este important de menționat că, anterior, cu ocazia expunerii asupra regimului juridic al expertizei psihiatrice în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară [2, p. 72], am evidențiat omisiunea legiuitorului de a prevedea reglementări a conținutului raportului de expertiză judiciară efectuat în cadrul procedurii de instituire, reînnoire și revocare a măsurilor de ocrotire judiciară. La fel, în lucrarea nominalizată am venit cu propunerea ca legiuitorul să stabilească pe cale legislativă ca informațiile prevăzute la art. 14¹ alin. (1) din Legea nr. 1402/1997 să se conțină și în raportul de expertiză judiciară. Spre regret, constatăm că aceste propuneri ale noastre au rămas fără de atenție din partea legiuitorului.

Concluzii

După cum am demonstrat supra, Legea nr. 114 din 16.05.2024 privind sănătatea și bunăstarea mintală conține lacune și inconveniente conceptuale care influențează negativ interpretarea sensului legii la aplicarea procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară.

O primă inconvenientă, de ordin conceptual, se referă la denumirea reprezentantului persoanei în privința căreia s-a instituit măsura de ocrotire judiciară. În acest sens, propunem să fie substituită sintagma „*persoana împuternicită cu mandat de ocrotire*” cu sintagma „*persoana însărcinată cu ocrotirea*”, sintagmă care înglobează în sine tot spectrul de reprezentanți ai persoanei supuse măsurilor de ocrotire.

O observație esențială se referă la excluderea prevederilor care reglementează expertiza psihiatrică extrajudiciară. Respectiva excludere influențează negativ situația justițiabililor, în special a persoanelor care intenționează să depună cerere de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. Prin urmare, propunem de a include prevederile art. 14¹ și 14² din Legea nr. 1402/1997 și în Legea nr. 114 din 16.05.2024 privind sănătatea și bunăstarea mintală.

O lacună care persistă în legislația în vigoare și care nu a fost înlăturată prin legea analizată se referă la lipsa reglementărilor ce țin de expertiza psihiatrică judiciară efectuată în scopul instituirii, reînnoirii sau revocării măsurilor de ocrotire judiciară.

Referințe bibliografice

1. Belei E. ș.a. *Drept procesual civil. Partea Generală*. Chișinău: Lexon-Plus, 2014. 461 p.
2. Brinză D. Regimul juridic al expertizei psihiatrice în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciară. In: *State, security and human rights: in digital era*, 8-9 decembrie 2022, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2023. Vol.2, p. 66-74.
3. Codul de procedură civilă al Belgiei. https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?DETAIL=1967101004%2FF&caller=list&row_id=1&numero=6&rech=13&cn=1967101004&table_name=LOI&nm=1967101055&la=F&dt=CODE+JUDICIAIRE&language=fr&fr=f&choix1=ET&choix2=ET&fromtab=loi_all&trier=promulgation&chercher=t&sql=dt+contains+%27CODE%27%26+%27JUDICIAIRE%27and+actif+%3D+%27Y%27&tri=dd+AS+RANK+&imgcn.x=44&imgcn.y=14#LNK0147 (vizitat la 15.07.2024).
4. Codul de procedură civilă al Republicii Franceze. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070716/LEGISCTA000006149757/#LEGISCTA000038810539 (vizitat la 15.07.2024).
5. Codul de procedură civilă al României. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/177197> (vizitat la 08.07.2023).
6. Legea cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Nr. 66 din 13.04.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.171-180.
7. Legea privind sănătatea mentală. Nr. 1402 din 16.12.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, nr.44-46.
8. Negruță V. *Psihiatria juridică. Note de curs*. Chișinău 2014. https://criminology.md/wp-content/uploads/2020/06/ispca_note_curs_d_a38.pdf (vizitat la 15.07.2024).

DREPT PUBLIC

CZU: 342.724

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).06](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).06)

MINORITĂȚILE NAȚIONALE: CONCEPT, IDENTITATE ȘI DREPTURI SPECIFICE

Mihaela SĂFTOIU,
doctorand, USM,
subcomisar de poliție,
Drobeta-Turnu Severin, România
<https://orcid.org/0000-0002-4508-6114>

SUMAR

Pe plan internațional nu există o definiție general-valabilă a conceptului de minoritate națională, general-valabile sunt doar criteriile care conturează această noțiune. Doctrina juridică, însă, este generoasă în definițiile acestui concept. Minoritatea poate fi națională, lingvistică, etnică, religioasă și culturală. Persoanele care fac parte din aceste minorități se bucură de drepturi specifice, însă, în același timp, tocmai din cauza diferitelor tipuri de identități care le deosebesc de majoritatea persoanelor, cum ar fi identitatea lingvistică, religioasă, culturală sau etnică, ele sunt, deseori, discriminate.

Cuvinte-cheie: *minoritate națională, minoritate etnică, minoritate lingvistică, minoritate religioasă, minoritate culturală, identitate, identitate etnică, identitate culturală, identitate lingvistică, drepturi specifice, discriminare.*

Introducere

Tema cercetată este de actualitate și importantă, întrucât aspectele abordate legate de protecția juridică a minorităților naționale, cu accent pe conceptul de minoritate națională, identitate lingvistică, religioasă, etnică și culturală a persoanelor care fac parte din aceste categorii, drepturile specifice ale acestora și tratamentul discriminatoriu al persoanelor aparținând minorităților naționale, sunt de un real interes pentru teoreticienii și practicienii dreptului în contextul socio-demografic reprezentat de ponderea semnificativă a persoanelor care fac parte din minorități în România și în Republica Moldova.

NATIONAL MINORITIES – CONCEPT, IDENTITY AND SPECIFIC RIGHTS

SUMMARY

Internationally, there is no generally valid definition of the concept of national minority, generally valid are only the criteria that outline this notion. Legal doctrine, however, is generous in definitions of this concept. The minority can be national, linguistic, ethnic, religious and cultural. People belonging to these minorities enjoy specific rights but, at the same time, it is precisely because of the different types of identities that distinguish them from the majority that they are often discriminated against, such as linguistic, religious, cultural, ethnic identity.

Key-words: *national minority, ethnic minority, linguistic minority, religious minority, cultural minority, identity, ethnic identity, cultural identity, linguistic identity, specific rights, discrimination.*

În ceea ce privește stadiul cunoașterii, doctrina juridică este bogată în materiale și studii în domeniul protecției juridice a minorităților naționale. Printre autorii principali studiați se numără prof. univ. dr. Dan Claudiu Dănișor, prof. Ion Diaconu, prof. univ. dr. Ioan Muraru, prof. univ. dr. Teodor Cârnaț, Petraru Roxana-Alina. Ca surse bibliografice au fost folosite tratate, monografii, manuale de drept constituțional, teze de doctorat și surse web.

Scopul studiului este de a contura coordonatele științifice ale protecției juridice a minorităților naționale, cu accent pe conceptul de minoritate națională, identitate lingvistică, etnică, religioasă și culturală a persoanelor ce fac parte din aceste categorii, drepturile specifice ale acestora și tratamentul discriminatoriu al persoanelor aparținând minorităților naționale.

Obiective de referință:

- conturarea, din punct de vedere doctrinar, a conceptului de minoritate națională;

- prezentarea, individual și conjugat, a identității etnice, culturale, religioase și lingvistice a persoanelor ce aparțin minorităților naționale și analiza discriminării acestor persoane;
- catalogarea drepturilor persoanelor care fac parte din minorități.

Printre metodele de cercetare utilizate se numără metodele deductivă, analitică, sintetică și comparativă.

Coordonatele juridice ale conceptului de „minoritate națională”

Termenul de minoritate simbolizează o entitate care, din punct de vedere cantitativ, este mai mică în comparație cu o altă entitate sau construcție similară. Din punct de vedere juridic, conceptului de minoritate îi sunt alăturate diferite individualizări, atribute care aduc în prim-plan o trăsătură dominantă a minorității la care ne raportăm într-un anumit context. Minoritatea poate fi națională, etnică, lingvistică, religioasă sau culturală.

Deși, la nivel internațional, nu a fost definit într-un mod unanim acceptat conceptul de minoritate sau celelalte menționate mai sus, pe plan doctrinar, diferiți autori de specialitate au încercat să contureze aceste noțiuni intens dezbătute. Deși nu avem o definiție nu este general acceptată, totuși, general acceptate sunt criteriile care conturează noțiunea de minoritate: *etnicitatea, limba, cultura sau religia* [4, p. 88].

Articolul 1 din Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor din Republica Moldova prevede că persoanele care fac parte din această categorie au domiciliul în Republica Moldova, au cetățenia statului unde domiciliază și „*au particularități etnice, culturale, lingvistice și religioase prin care se deosebesc de majoritatea populației - moldoveni - și se consideră de altă origine etnică*” [13].

Prof. Teodor Cârnaț și Andrei Iovu, în „Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova”, abordează dihotomia conceptelor *minoritate națională* și *minoritate etnică*, expunând atât aspecte normative cu privire la aceste două noțiuni cât și opiniile diverșilor doctrinari, concluzionând că există două tipuri de abordări: abordare permisivă, în funcție de stabilirea criteriilor care determină apartenența unei persoane la categoria minoritate națională, respectiv abordare restrictivă, care apare în cazul statelor care „*recunosc doar anumite grupuri etnice minoritare ca fiind minorități naționale*” [1, p. 22]. Conform

autorilor menționați, minoritatea etnică implică „*apartenența etnică eterogenă față de grupul etnic majoritar al persoanelor care dețin cetățenia Republicii Moldova și care, alături de majoritatea etnică, formează poporul Republicii Moldova*” [1, p. 16].

Minoritatea poate fi, de asemenea, lingvistică, religioasă sau culturală, în funcție de elementul definitoriu la care raportăm încadrarea sa. Fiecare persoană are dreptul de a avea identitatea sa determinată de valorile sale proprii, credința religioasă, limba pe care o vorbește, obiceiurile culturale, apartenența sa la o națiune și multe altele. Identitatea specifică fiecărei persoane este protejată prin exercitarea drepturilor și liberăților fundamentale. Astfel, fiecare trăsătură identitară a unei persoane care face parte dintr-o categorie minoritară, respectiv limba, religia, etnica, cultura, poate determina încadrarea acesteia într-o minoritate lingvistică, etnică, religioasă, culturală, cu precizarea că aceeași persoană poate face parte simultan din mai multe categorii de minorități. Fiecare categorie minoritară are specificul ei, dar sunt și aspecte valabile pentru toate aceste categorii de minorități. Identitatea religioasă, de exemplu, se poate raporta și la persoane care fac parte din categoria majoritară din statul respectiv și „*vizează nu numai persoanele care fac parte din minoritățile religioase propriu-zise, ci și persoanele care fac parte din minoritățile naționale, caracterizate, printre altele, și prin specificitatea religioasă*” [ap. 15, p. 104]. Același aspect este valabil și pentru minoritățile lingvistice și culturale.

Printre cele mai complete definiții ale conceptului de minoritate națională, la care achiesăm, este cea oferită de Roxana Alina Petraru în teza sa de doctorat „Protecția drepturilor minorităților naționale în dreptul internațional public”: „*un grup de persoane, numeric inferior celui majoritar dintr-un stat, cu reședința în statul respectiv, cu o legătură strânsă și de durată cu acesta, care au în comun originea, limba, tradițiile, cultura sau modul de viață și care doresc să-și conserve toate aceste calități distinctive*” [15, p. 41].

Identitatea persoanelor care fac parte din categoria minorităților naționale: aspecte generale și specifice

Constituția României prevede la articolul 6 alin. 1 că statul „*recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la expri-*

mare a identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” [3].

Constituția Republicii Moldova stipulează în articolul 10 alin. 2 că „statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” [2]. Specificarea calității de cetățean al beneficiarilor drepturilor enunțate este restrictivă și inoportună, astfel că propunem modificarea art. 10 alin. 2, urmând ca acesta să aibă următorul conținut: „statul recunoaște și garantează dreptul tuturor persoanelor aparținând minorităților naționale la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”.

Declarația ONU asupra drepturilor persoanelor care fac parte din minorități naționale sau etnice, religioase și lingvistice, adoptată la 18.12.1992, prevede în articolul 1 pct. 1 că „statele vor proteja existența și identitatea națională sau etnică, culturală, religioasă și lingvistică a minorităților (...)” [8].

Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale, adoptată de Consiliul Europei în anul 1996, menționează la articolul 5 obligația părților față de persoanele ce fac parte din categoria minorităților naționale cu privire la păstrarea culturii și a elementelor „esențiale ale identității lor, respectiv religia, limba tradițiile și patrimoniul lor cultural” [12], fără a menționa însă și identitatea etnică printre identitățile esențiale.

Numeroase acte normative vorbesc despre identitatea minorităților naționale și enumeră aspecte ale identității care fac parte din identitatea de ansamblu a unei persoane. Aceasta nu înseamnă că doar acele identități există atunci când ne raportăm la o persoană anume, ci doar că cele patru categorii sunt cele principale, iar altele, secundare, nu pot fi introduse în conținutul dreptului la identitate. Cu toate acestea, ele pot fi incluse în una din cele patru categorii, cu care se înrudește cel mai mult. În acest sens, menționăm Tezele proiectului de Constituție a României, care conțineau referiri la „identitatea economică, politică, juridică și socială” [6, p. 640], care ulterior au fost eliminate și care, așa cum susține și prof. Dan Claudiu Dănișor, „sunt incluse ca aspecte ale identității etnice și culturale, deci garantate de Constituție” [6, p. 640].

Identitatea etnică. Cu privire la identitatea etnică există mai multe aspecte problematice. Primul și cel mai important ar fi conturarea gra-

nițelor acesteia, întrucât etnia implică automat o cultură comună, or identitatea culturală este prevăzută distinct atât de Constituția României cât și de Constituția Republicii Moldova. Un alt aspect important este dimensiunea politică a identității etnice, care implică, așa cum observă și prof. Dan Claudiu Dănișor, că „identitatea etnică a unei minorități naționale este utilizată pentru identificarea politică a membrilor grupului” [6, pct. 643]. Din punctul nostru de vedere, ambele aspecte sunt dimensiuni ale identității etnice, întrucât identitatea etnică este o identitate complexă.

Identitatea culturală este, de asemenea, una complexă, cu frontiere dificil de trasat, întrucât atât limba cât și religia, care fac parte din alte categorii distincte de identități, în același timp sunt și elemente de cultură. Declarația de la Fribourg privind drepturile culturale definește „cultura” astfel: „valorile, credințele, convingerile, limbile, cunoașterile și artele, tradițiile, instituțiile și modurile de viață prin care un grup își exprimă umanitatea (...)” [ap. 6, pct. 649].

Identitatea lingvistică. Limba reprezintă o trăsătură fundamentală a identității unei persoane care, în același timp, este și un element esențial de promovare a identității culturale a persoanelor care fac parte din minorități. În contextul respectării identității lingvistice, menționăm o serie de drepturi și libertăți ale persoanelor ce aparțin minorităților naționale, precum și obligații ale statelor: dezvoltarea limbii materne, educație în limba maternă, libertatea de exprimare, folosirea numelui și a prenumelui în limba minoritară, utilizarea limbii minoritare în relația cu organele autorităților administrative și altele.

Identitatea religioasă. Deși o definiție oficială, general valabilă, a religiei nu există, doctrina abundă în definiții ale noțiunii. Astfel, religia poate fi privită ca fiind „credința în Dumnezeu, ca ființă supremă, în mai multe zeități sau în puteri ori spirite supranaturale care influențează viața omului” [5, p. 234]. Drepturile și libertățile religioase implică, în principal, libertatea de alegere a religiei, manifestarea acesteia liberă și educația religioasă, însă, așa cum remarca și prof. Ion Diaconu, „drepturile legate de manifestarea religiei pot fi supuse restricțiilor prevăzute de lege, necesare pentru protecția siguranței, ordinii și sănătății publice, a moralei sau a drepturilor și libertăților fundamentale ale altor persoane” [5, p. 270].

Identitatea etnică, lingvistică, religioasă și culturală, ca elemente esențiale pentru o per-

soană ce aparține unei minorități naționale, etnice, culturale, lingvistice sau religioase constituie, din punct de vedere cauzal, un fundal social adițional de discriminare pe diferite criterii: limba vorbită, cultura, etnia, religia practică, rasa, culoarea și alte criterii înrudite. Având în vedere diferențele care există între persoanele majoritare și cele care fac parte dintr-o minoritate, se poate constata cu ușurință că acestea din urmă sunt mult mai predispuse fenomenului discriminării, ceea ce face ca și efectele acesteia să fie mult mai grave și extinse în timp. Din punct de vedere psihologic, putem asista, în acest caz al discriminării persoanelor cu o anumită identitate etnică, lingvistică, religioasă sau culturală, la traume transgeneraționale, care au astfel efecte negative și greu sau chiar imposibil de cuantificat asupra mai multor generații.

Interdicția discriminării apare atât în legea fundamentală a țării, cât și în acte normative adoptate la nivel internațional.

Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, prevede la articolul 2 interdicția discriminării și criteriile de discriminare, respectiv „*deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări*” [11, art. 2].

Articolul 14 din Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 de către statele membre ale Consiliului Europei prevede, de asemenea, interzicerea discriminării – „*exercitarea drepturilor și libertăților (...), fără nicio deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație*” [10, art. 14].

Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 1965 prevede în art. 1, punctul 1 că discriminarea rasială reprezintă „*orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică*” [9, art. 1].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 1966 prevede că „*toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii*” [7, art. 26].

Natura și contextul exercitării drepturilor specifice ale persoanelor care fac parte din minorități

Prof. Ion Diaconu susține că drepturile persoanelor care fac parte din minorități sunt „*drepturi specifice*” [5, p. 273], nu drepturi speciale, opinie cu care suntem de acord.

Realizarea acestor drepturi specifice implică automat integrarea persoanelor care fac parte din minoritățile naționale, iar acest proces nu trebuie să fie unul separator, izolator în raport cu restul populației, ci unul integrativ, în sens constructiv, de respectare a diversității ce trebuie privită ca un mijloc de îmbogățire culturală. Astfel, se asigură egalitatea în fața legii și se reduce sau se elimină tratamentul discriminatoriu față de persoanele care fac parte din aceste minorități.

Integrarea nu ar trebui să dezavantajeze populația majoritară prin politici abuzive ale statului, deci avantajarea minorităților nu ar trebui să aibă drept corespondent dezavantajarea majorității.

În plus, integrarea nu este forțată, ci o opțiune, așa cum și prof. Teodor Cârnaț susține: „*persoana are dreptul să aleagă liber dacă doarește sau nu să fie considerată o minoritate etnică și să beneficieze de aceste drepturi specifice*” [1, p. 35]. Putem vorbi astfel de un „*drept la diferență*” [14, p. 47], care este menționat atât în doctrina de specialitate, dar și în practica judiciară națională și a altor state. Acest drept la diferență are legătură cu discriminarea pozitivă, menționată de mai mulți autori, precum prof. Dănișor, prof. Tănăsescu, dar și alții. După părerea noastră, aceasta nu reprezintă o formă de discriminare efectivă, întrucât discriminarea implică un caracter negativ, din cauza modului în care apare și a efectelor juridice, dar și psiho-sociologic nocive. În acest context, discriminarea negativă apare ca un pleonasm, iar în loc de construcția *discriminare pozitivă* considerăm că ar fi mult mai potrivită formularea – *diferențiere pozitivă*. Cele mai multe exemple apar cu privire la egalitatea între sexe, dar și în cazul altor criterii de diferențiere poate interveni. Discriminarea pozitivă sau diferențierea pozitivă reprezintă tratamentul justificat diferit aplicat unor cazuri reale, în baza principiului egalității. „*Principiul egalității nu înseamnă uniformitate (...), iar în măsura în care egalitatea nu este naturală, a o impune constituie un act de discriminare*” [6, p. 431]. De exemplu, locurile separate la admiterea la facultăți pentru persoanele care fac parte dintr-o minoritate

națională pot fi considerate o formă de discriminare/diferențiere pozitivă, dacă nu ar exista o justificare obiectivă și rezonabilă pe care să se bazeze. Astfel, în acest context, deosebit de importante sunt măsurile de protecție oferite de stat împotriva oricărei forme de discriminare, ocrotirea egală în fața legii a tuturor persoanelor, indiferent de deosebirile dintre acestea și promovarea corespunzătoare a diversității, ca element de îmbogățire culturală, nu de scindare socială.

Concluzii

Minoritățile sunt de mai multe categorii, în funcție de elementul specific ce le definește. Astfel, pot fi minorități naționale, religioase, etnice, lingvistice și culturale. Deși, la nivel doctrinar, au fost formulate numeroase definiții ale minorității naționale, pe plan internațional nu există o definiție general-valabilă.

Fiecare persoană are o identitate a sa specifică, care este protejată prin exercitarea drepturilor și liberăților fundamentale ale omului. Astfel, printre identitățile principale care caracterizează o persoană se află: identitatea lingvistică, religioasă, etnică și culturală, care însă nu au granițe clar trasate. Constituția României și Constituția Republicii Moldova prevăd că statul recunoaște și garantează dezvoltarea și protejarea acestor identități. În ceea ce privește Constituția Republicii Moldova, propunem modificarea art. 10 alin. 2, urmând ca acesta să aibă următorul conținut: „statul recunoaște și garantează dreptul tuturor persoanelor aparținând minorităților naționale la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”.

Acte normative internaționale prevăd, de asemenea, că statele vor proteja și vor încuraja dezvoltarea identității persoanelor care fac parte din minorități. Aceste prevederi, pe plan național și internațional, nu fac decât să întărească importanța conservării, dezvoltării și afirmării identității lingvistice, religioase, etnice și culturale, ca aspecte esențiale, definitorii și de relevanță deosebită pentru fiecare om în parte.

Drepturile persoanelor care fac parte din categoria minorităților naționale sunt drepturi specifice, nu speciale, iar persoana are dreptul să aleagă dacă dorește sau nu să facă parte dintr-o minoritate și să beneficieze, astfel, de acestea. Persoanele care fac parte din categoria minori-

țităților naționale sunt predispuse la tratament discriminatoriu tocmai din cauza acelor trăsături specifice care determină încadrarea lor într-o categorie minoritară de persoane. Printre criteriile care predomină în cazul discriminării persoanelor care fac parte dintr-o minoritate națională se numără: limba vorbită, etnia, religia, cultura specifică.

Referințe bibliografice

1. Cârnaț T., Iovu A. *Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova* - Monografie. Chișinău: Print-Caro, 2018. 160 p.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1. În vigoare din 27.08.1994.
3. Constituția României. <https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (vizitat 22.04.2024).
4. Diaconu I. *Minoritățile - Statut. Perspective*. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1996. 216 p.
5. Diaconu I. *Minoritățile în dreptul internațional contemporan*. București: C.H. Beck, 2009. 425 p.
6. Dănișor D.C. *Modernitate, liberalism și drepturile omului. Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I. Craiova: Simbol, 2017. 938 p.
7. https://avp.ro>pact_mnp_pdf (vizitat la 22.04.2024).
8. <https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/Declarație%20ONU%20cu%20privire%20la%20drepturile%20persoanelor%20aparținând%20minorităților%20naționale.pdf> (vizitat la 27.04.2024).
9. <https://legislatie.just.ro> (vizitat la 22.04.2024).
10. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ROM, (vizitat la 28.04.2024).
11. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (vizitat la 28.04.2024).
12. <https://www.roaep.ro/legislatie/instrumente-juridice/conventia-cadru-pentru-protectia-minoritatilor-nationale/> (vizitat la 28.04.2024).
13. Legea cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor din Republica Moldova. Nr.382 din 19.07.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr.107.
14. Muraru I., Tănăsescu S. (coord.) ș.a. *Constituția României. Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2008. 1507 p.
15. Petraru R.A. *Protecția drepturilor minorităților naționale în dreptul internațional public*. Teză de doctor în drept, Chișinău, 2014. 162 p.

CZU: 340.13

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).07)

PROFESIONALISMUL ȘI INTEGRITATEA: FENOMENE ȘI PRINCIPII

Olga BACIU,
asistent universitar,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0000-0003-2502-8571>

SUMAR

Prezentul articol analizează relația dintre profesionalism și integritate, evidențind importanța acestor valori fundamentale în domeniul juridic și este elaborat în contextul subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” în cadrul L.C.Ș. „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (CONSEJ 01.05.02). Integritatea este definită nu doar ca respectare a legii, ci și ca o conduită etică și morală impecabilă, fiind esențială pentru menținerea încrederii publice în justiție. Legea integrității nr. 82/2017 detaliază diverse forme de integritate, incluzând integritatea politică și instituțională pentru sectorul public și capacitatea de a acționa legal și transparent în sectorul privat. Profesionalismul, interpretat ca o conștiință profesională, este strâns legat de integritate, ambele constituind pilonii unei practici profesionale etice, consolidând încrederea și respectul în profesie.

Cuvinte-cheie: *professionalism, integritate, etică, conduită morală, încredere publică, responsabilitate.*

În statul de drept contemporan necesitatea de a fi „integru” a devenit una dintre cele mai solicitate cerințe pentru juriștii din toate domeniile de activitate. A fi „integru” implică mai mult decât să acționezi în conformitate cu cadrul legal și include în sine o conduită etică și morală impecabilă, necesitatea de a fi transparent și responsabil în toate acțiunile. Conceptul de integritate este aplicabil atât juriștilor care activează în domeniul public, cât și celor din domeniul privat. În domeniul juridic, integritatea contribuie la crearea unei culturi sociale bazate pe etică și responsabilitate și este crucială pentru menține-

PROFESIONALISM AND INTEGRITY: PHENOMENA AND PRINCIPLES

SUMMARY

This article examines the relationship between professionalism and integrity, highlighting the importance of these fundamental values in the legal field and is developed in the context of the Subprogram “Consolidation of socio-economic and legal mechanisms for ensuring the well-being and security of citizens” within the L.C.Ș. “Comparative Public Law and e-Governance”, Faculty of Law, State University of Moldova (CONSEJ 01.05.02). Integrity is defined not only as compliance with the law, but also as impeccable ethical and moral conduct, being essential for maintaining public confidence in the judiciary. Integrity Law no. 82/2017 details various forms of integrity, including political and institutional integrity for the public sector and the ability to act legally and transparently in the private sector. Professionalism, interpreted as a professional conscience, is closely related to integrity, both of which constitute the pillars of ethical professional practice, strengthening trust and respect in the profession.

Key-words: *professionalism, integrity, ethics, moral conduct, public trust, responsibility.*

rea încrederii societății în sistemul de justiție și în profesioniștii săi.

Co-raportarea profesionalismului cu integritatea într-un context profesional și social este esențială pentru dezvoltarea sustenabilă și etică a oricărui domeniu. Această temă subliniază necesitatea unei abordări integrate în care valorile etice și profesionalismul se întâlnesc pentru a forma un fundament solid pentru practica profesională. Importanța acestei teme derivă din creșterea preocupărilor societale pentru etică și integritate, reflectând nevoia de a asigura că profesioniștii nu doar își îndeplinesc rolurile cu competență, ci și cu un înalt grad de responsabilitate morală și socială. În acest sens, explorarea fenomenelor și principiilor care guvernează relația dintre profesionalism și integritate este cruci-

ală pentru a îndruma comportamentul și deciziile într-o varietate de contexte profesionale.

Noțiunea integrității capătă mai multe forme, fiind în cele mai dese cazuri definită fie din punctul de vedere al unei calități morale, fie ca o instituție juridică, definiția și categoriile căreia sunt reglementate de cadrul normativ. În acest articol ne propunem să delimităm categoriile integrității oferite de actele normative ale Republicii Moldova și coraportul integrității cu profesionalismul.

Legea integrității nr. 82 din 25.05.2017 [3] în art. 3 oferă noțiunile mai multor categorii ale integrității. Astfel, o diviziune a conceptului de integritate este prezentat în funcție de sectorul în care activează subiectul. Legea prezintă integritatea ca un criteriu caracteristic sectorului public și celui privat, în care *integritatea în sectorul public* include în sine „integritatea politică și integritatea instituțională [...], astfel încât agenții publici încadrați în aceste entități să-și desfășoare activitatea profesională în strictă conformitate cu interesul public” [3, art. 3], și *integritatea în sectorul privat*, care reprezintă „capacitatea organizațiilor comerciale de a interacționa [...], în mod legal, transparent, obiectiv și în baza libertății concurenței” [3, art. 3].

Analizând integritatea în *sectorul public*, menționăm că aceasta prezintă simbioza *integrității politice și integrității instituționale*. Totodată, noțiunea dată de Legea integrității operează cu sintagma *interesul public*, care, potrivit aceluiași act, reprezintă în sine „un interes general de dezvoltare a bunăstării societății în ansamblu și de realizare a intereselor private legitime” [3]. Totodată, interesul public, potrivit legiuitorului, urmează a fi „garantat prin funcționarea entităților publice și private, precum și prin exercitarea atribuțiilor de serviciu ale agenților entităților date, în strictă conformitate cu prevederile legale, în mod eficient și econom din punct de vedere al utilizării resurselor” [3]. Deși noțiunea „interesul public” a fost atribuită integrității în sectorul public, din definiția acestuia observăm că el urmează a fi asigurat de entitățile ambelor sectoare de activitate, fiind un criteriu ce asigură buna funcționare ale acestora. Totodată, deși în mod direct respectarea interesului public, ca element al integrității în sectorul privat, nu este indicat, din definiție deducem obligativitatea acestuia și pentru domeniul privat.

Revenind la categoriile integrității în sectorul public, precum am menționat supra, aceasta este formată din două componente. În acest sens, potrivit art. 3 din Legea integrității, *inte-*

gritate politică reprezintă „capacitatea [...] de a-și desfășura activitățile în mod etic, liber de manifestări de corupție, cu respectarea interesului public, supremației Constituției Republicii Moldova și a legii” [3, art. 3]. În sensul definiției citate, prezintă interes definiția criteriului „manifestare de corupție”, care, potrivit legiuitorului, reprezintă „actele de corupție și cele conexe lor, precum și faptele coruptibile” [3]. Deviind de la analiza noțiunilor prezentate și în vederea creării unei imagini complete ale esenței „manifestărilor de corupție”, menționăm că actele de corupție (coruperea activă, darea de mită, traficul de influență ș.a.) și cele conexe actelor de corupție (favoritismul, abuzul de putere sau abuzul de serviciu ș.a.) reprezintă infracțiuni și contravenții săvârșite în sectorul public și în cel privat [3]. Totodată, potrivit prevederilor art. 46 din Legea integrității, faptele coruptibile (tănuirea unui act de corupție, încălcarea regulilor de depunere a declarației de avere și interese personale ș.a.) constituie contravenții și abateri disciplinare [3, art. 46].

Un alt element al integrității în sectorul public reprezintă integritatea instituțională. Prin *integritate instituțională*, Legea integrității înțelege „integritatea profesională a tuturor agenților publici din cadrul entității publice, cultivată, controlată și consolidată de către conducător, precum și toleranța zero la incidentele de integritate admise de agenții publici” [3]. *Integritatea profesională*, la rândul ei, este „...capacitatea agentului public de a-și desfășura activitatea profesională în mod etic, liber de influență necorespunzătoare și manifestări de corupție, cu respectarea interesului public, a supremației Constituției Republicii Moldova și a legii” [3] (și în Legea privind evaluarea integrității instituționale în redacția anului 2018 aplicabilă pentru ambele noțiuni - n.a.). Astfel, în urma analizei comparative ale noțiunilor citate supra, putem sublinia faptul că noțiunea de integritate instituțională înglobează în sine noțiunea integrității profesionale, adăugând și mențiunea de „toleranță zero la incidentele de integritate admise de agenții publici” [3].

Referindu-ne la integritatea profesională, Legea integrității specifică faptul că „liber de influență necorespunzătoare” [3] înseamnă a fi liber de o „...imixtiune în activitatea profesională a agentului public din partea terțelor persoane” [3]. De asemenea, legea vine cu precizarea că această imixtiune se manifestă prin „presiuni, amenințări sau rugăminți [...], fiind ilegală și nu este însoțită de promisiunea, oferirea sau darea,

personal sau prin mijlocitor, de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin (nu întrunește elementele unei infracțiuni de corupție)” [3], având drept scop determinarea agentului public „să își desfășoare activitatea profesională într-un mod anumit” [3], integritatea fiind determinată, dacă descifrăm cele menționate și le unim într-o definiție scurtă, ca un comportament etic și legal.

Dar în același articol este prevăzut că „*incidental de integritate* este o manifestare de corupție produsă în împrejurări reale, altă manifestare similară manifestării de corupție, produsă în cadrul unui test de integritate profesională” [3]. Prin urmare, ajungem la concluzia că legiuitorul se contrazice, integritatea profesională fiind o noțiune mai vastă decât pur și simplu integritatea (aceasta, referindu-se la prevederile actului citat, este doar o „manifestare de corupție produsă în împrejurări reale, altă manifestare similară manifestării de corupție” [3]), fără a ține cont de legalitate și respectare a eticii la care se face referire în noțiunea integrității profesionale. Așadar, este diminuată valoarea aspectului etic al noțiunii de integritate oferită de actele normative citate.

Literatura de specialitate adesea accentuează importanța valorilor etice fundamentale, precum onestitatea, responsabilitatea și respectul. Aceste principii sunt văzute ca esențiale pentru dezvoltarea și menținerea unei culturi profesionale sănătoase. Studiile subliniază rolul integrității nu doar în menținerea standardelor profesionale înalte, ci și în consolidarea încrederii publice în diverse profesii. Această interconexiune între profesionalism și integritate este considerată vitală pentru eficacitate și etică în practica profesională. Profesionalismul este unul dintre principiile care ghidează activitatea oricărei persoane care are o abordare responsabilă față de meseria pe care o face. Dex-ul definește profesionalismul ca „conștiință profesională” [2]. Conștiința, la rândul ei, reprezintă „sentiment al responsabilității morale față de propria sa conduită” [2]. Astfel, deja din aceste simple noțiuni putem observa o legătură strânsă dintre integritate și profesionalism.

Integritatea este crucială în cadrul profesionalismului deoarece servește ca fundament pentru toate acțiunile și deciziile într-un mediu profesional. Ea asigură că profesioniștii acționează nu doar în conformitate cu standardele și normele profesionale, dar și cu un cod etic strict, care include onestitate, echitate și responsabilitate. Prin promovarea integrității, se creează

un mediu de lucru bazat pe încredere, respect și transparență, ceea ce conduce la relații profesionale mai puternice, o reputație solidă și, în cele din urmă, la o mai bună calitate a serviciilor sau produselor oferite. Conceptualizarea profesionalismului și integrității implică înțelegerea lor ca valori fundamentale în etica profesională. Profesionalismul se referă la aderarea la standardele, competențele și comportamentele specifice unei profesii, evidențiind calitatea și dedicarea în muncă. Integritatea, pe de altă parte, se axează pe onestitate, transparență și consecvență în acțiuni, reflectând aderența fermă la principiile etice. Împreună, acestea formează coloana vertebrală a unei practici profesionale etice, contribuind la construirea încrederii și a respectului în orice domeniu.

Integritatea, după esența sa, reprezintă o noțiune ce se află la limitele dreptului și moralei, exact cum ar fi și profesionalismul. Aceste două categorii se intersectează în esența sa dublă. Doctorul în științe politice Bucataru I., în lucrarea „Publicitatea informației privind integritatea instituțională a autorităților publice locale de nivelul II”, menționează că „integritatea este [...] **principiul de bază al conduitei profesionale** [...], un factor de acțiune deosebit de important în contextul utilizării bunurilor și a finanțelor publice” [1, p.67]. **Conștiința juridică este un element determinant în formarea integrității magistraților și a responsabilității lor față de propria activitate profesională**, fiind sintetizată drept o finalitate psihologică a consolidării justiției ca proces. Îndatoririle care pot rezulta din principiul integrității sunt: obligația de probitate și obligația la o atitudine de demnitate și onoare [6, p.140]. Autorul Novac Tatiana susține opinia că integritatea este formată din *demnitate* și *onoare* [7, p. 53]. Făcând referire la *onoare*, ar trebui de menționat că aceasta nu își găsește reflecția în legislație, respectiv nu poate fi definită în mod legal. Astfel, ne vom exprima reieșind din opinia O. Pârțac reflectată în lucrarea sa „Apărarea demnității, onoarei și reputației profesionale a persoanei în Republica Moldova”, potrivit căreia: „Onoarea, demnitatea și reputația profesională sunt atribute fundamentale ale omului și fără protecția lor nu putem concepe protecția [...] valorilor fundamentale ale societății” [16, p. 126]. De exemplu, conform unei definiții tipice lansate de doctrina juridică, onoarea este, pe de o parte, „aprecierea morală generală a personalității [...], reputația sa, iar pe de altă parte, autoaprecierea, sensibilitatea față de opinia pu-

blică și aprecierea socială” [15, p. 6]. Înțelegerea juridică a termenului poate fi vizată astfel: „onoarea este reflectarea [...] calităților persoanei în conștiința socială” [8, p.23]. Autorul subliniază că „onoarea cuprinde ceea ce ești, cum ești perceput de alții și, evident, cum ești perceput însăși de tine” [8, p. 23]. Onoarea este o noțiune multilaterală și „reflectă demnitatea individului în conștiința altor oameni, aprecierea sa publică” [8 p. 23]. Astfel, autorul prezintă onoarea ca „reputația pozitivă a omului” [8, p. 23] și **„aprecierea dată personalității de către societate”** [8, p.23].

Cu referire la termenul *demnitate*, Novac T. [7, p. 54] menționează că aceasta „are o atribuție nemijlocită și față de comportamentul și modul de a fi al persoanei caracterizate” [7, p. 54]. Demnitatea este definită ca „autoaprecierea personalității” [8, p. 23]. Astfel, aceasta reprezintă propria apreciere prin prisma opiniei societății față de aceasta. Anume propria apreciere (în special, cea pozitivă) permite aprecierea calităților, capacităților sale personale ca fiind unele cu importanță socială, ceea ce și formează conceptul de „demnitate”. Demnitatea reprezintă aprecierea propriei valori sociale, inclusiv în grupurile sociale din care face parte (pe ce bază sunt formate aceste grupuri, este o altă întrebare: de cele mai multe ori, e vorba despre grupuri profesionale, naționale sau religioase). Conform definiției, ea poate fi doar cu semnul „plus” - indică prezența la o persoană a unor calități pozitive, iar opinia publică este aici neesențială” [17, p. 16]. Prin urmare, integritatea, prin prisma demnității, reprezintă inclusiv **o alegere personală**, care constă în decizia de a respecta propriile principii, valori, așteptări și standarde morale.

Astfel, integritatea și profesionalismul sunt în strânsă legătură cu onoarea și demnitatea. În vederea stabilirii coraportului dintre profesionalism și integritate, urmează să determinăm esența profesionalismului. Profesionalismul poate fi considerat ca o ideologie relevantă domeniului de activitate al unui subiect al integrității. El reprezintă în sine un concept cu multiple interpretări, dar, în esență, se referă la conduita și abilitățile care caracterizează un individ competent și dedicat în domeniul său de activitate. Cadrul normativ aferent domeniului integrității operează cu categoriile „profesional”, „etică profesională” ș.a., dar nu le oferă o definiție. Literatura asociată domeniului profesionalismului este bogată, variată și substanțială. Deseori profesionalismul prezintă o definiție mult mai detaliată,

care include în sine mai multe elemente, cum ar fi capacitatea și abilitățile de formare continuă, în care profesionistul reprezintă un subiect membru al unei comunități bazate pe practici și valori comune, înzestrat cu simțul responsabilității [14, p. 1223].

Michael Bayles sugerează trei componente generale ale profesionalismului: „pregătire avansată”, care reprezintă, ca exemplu, existența studiilor superioare necesare într-un anumit domeniu; existența la individ a unei „componente intelectuale semnificative” și „abilitatea antrenată de a oferi un serviciu important societății [...] vitală pentru funcționarea organizată a societății” [9, p.27]. Potrivit literaturii de specialitate, profesionalismul presupune mult mai mult decât o funcție sau serviciu. Într-adevăr, mai multe caracteristici definitorii ale profesionalismului sunt proeminente, inclusiv altruismul, autonomia, învățarea pe tot parcursul vieții (formarea continuă), aderarea la un cod de etică și apartenența la o organizație profesională și un angajament de durată [11, p. 2].

Analizând doctrina în domeniului profesionalismului, putem concluziona că cele menționate reprezintă elemente de bază care permit determinarea subiectului ca „profesionist”. Astfel, aprofundându-ne în esența acestor elemente, putem vedea inclusiv coraportul dintre un subiect profesionist și cel integru.

Unul din criteriile enunțate este altruismul. Obligațiile profesionale includ în sine inclusiv datoria de a „răsplăti societatea” [13, p. 18], prin oferirea de servicii în domeniul public, cum ar fi sistemul judiciar, civic și educațională. Dăruirea și altruismul, cuplate cu o pasiune, permit evidențierea profesioniștilor și distingerea lor de cei care pur și simplu câștigă bani. În sensul acestei noțiuni, legătura strânsă cu criteriul integrității este una mai puțin evidentă, dat fiind faptul că integritatea nu impune obligativitatea unui comportament altruist. Pe de altă parte, dedicația profesională, prin prisma principiului comportamentului integru, poate fi privită ca manifestarea instituției „avertizorilor de integritate”. Astfel, Legea integrității prevede în art.18 că subiecții „...trebuie să nu admită și să denunțe neîntârziat încercările de implicare a lor în manifestări de corupție” [3, art. 18]. Totodată, chiar dacă subiectul nemijlocit nu este implicat în manifestări de corupție, dar cunoaște despre acestea „... este în drept să depună o sesizare la conducătorul entității publice sau, după caz, la autoritatea anticorupție responsabilă, la alte autorități publice competente” [3]. Procedura de

primire, de examinare și soluționare ale acestor dezvăluiri privind încălcări ale legii, drepturile și obligațiile persoanelor care depun sesizările, măsurile de protecție a acestora, obligațiile angajatorilor, atribuțiile autorității competente de examinarea dezvăluirilor privind încălcări ale legii și ale autorităților de protecție a avertizorilor de integritate sunt reglementate de Legea privind avertizorii de integritate, nr. 165 din 22.06.2023 [4].

Autonomia subiectului, ca element al profesionalismului, este menționată frecvent în literatură ca un atribut profesional-cheie, autonomia fiind definită ca „a fi propria persoană, a fi dirijat de considerații, dorințe, condiții și caracteristici care nu sunt pur și simplu impuse din exterior cuiva, ci fac parte din ceea ce poate fi considerat sinele propriu” [10, p. 1]. Profesioniștii pot oferi servicii de consultanță și „se așteaptă să exercite o cantitate considerabilă de raționament discreționar” [13, p. 7]. Capacitatea de a-și exercita raționamentul profesional, în cadrul orientărilor generale de practică, este un semn distinctiv al profesionalismului. Co-raportând acest criteriu la cel de a fi „integru”, regăsim o prevedere în Legea integrității, care asigură activitatea autonomă a subiectului, prin neadmiterea, denunțarea și tratarea influențelor necorespunzătoare, care prevede că „în vederea asigurării servirii interesului public cu imparțialitate și obiectivitate, activitatea profesională a agentului public trebuie să se desfășoare în afara oricăror influențe necorespunzătoare” [3]. Norma citată impune indirect autonomia subiectului prin asigurarea evitării influenței asupra activității profesionale a acestuia.

Un alt atribut citat în mod constant în literatură, ca criteriul profesionalismului, este necesitatea educației pe tot parcursul vieții. Formarea continuă implică trei componente: recunoașterea schimbărilor sociale, lucrul cu diversitatea și reînnoirea cerințelor față de subiect. Profesioniștii care îmbină aceste trei componente de „practicieni reflexivi” [12, p. 10] sunt mai bine pregătiți pentru a face față schimbărilor sociale. Cu referire la subiecții integrității, obligația instruirilor obligatorii este deseori prevăzută, dar aceasta nu este o condiție de a determina integritatea acestora. În altă ordine de idei, Legea integrității, în textul art. 11, prevede că „recrutarea și promovarea agenților în cadrul entității publice se efectuează prin concurs public, conform criteriilor transparente și obiective de selectare” [3, art. 11], dintre criterii fiind menționată și „calificarea profesională” [3]. Prin urmare, deși nu în

mod direct, integritatea este legată de formarea continuă și aceasta va fi luată în considerare ca un criteriu în vederea promovării.

O caracteristică esențială a profesionalismului implică și aderarea la un cod de etică, de obicei – prin participarea la o societate profesională. În sensul acestui criteriu, legătura profesionalismului cu integritatea este una evidentă, Legea integrității impunând obligația „promovării normelor de etică și deontologie în cadrul entității publice și informarea publicului cu privire la conduita etică și profesională la care cetățenii sunt îndreptățiți să se aștepte din partea conducătorului și a agenților publici în realizarea activității profesionale” [3]. Această obligație are drept scop instituirea unui climat de încredere și respect reciproc între cetățeni și entitatea publică, urmărind scopul creării și menținerii prestigiului, sporirii prestației, eliminării birocrăției și manifestărilor de corupție din cadrul entității publice.

Finalizând analiza coraportului criteriilor de profesionalism și integritate, menționăm criteriul specific unui profesionist, care reprezintă angajamentul de durată. Cu referire la criteriul de integritate, subliniem că acesta este reflectat inclusiv în Legea integrității, și anume respectarea regimului juridic al restricțiilor și limitărilor în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu și cu migrarea agenților publici în sectorul privat. Astfel, în calitate de angajament pe durată, prin prisma integrității, evidențiem că, „pentru a asigura funcționarea entității publice în interes public și în afara conflictelor de interese, (subiecții) urmează să asigure respectarea regimului de restricții și limitări în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu, completat, după caz, cu reguli specifice fiecărei categorii de agenți publici, prevăzute în legislația specială care reglementează activitatea categoriei respective” [3]. Astfel, în afară de obligațiile generale aferente funcției deținute, subiecții integrității au și angajamente pe o durată determinată după încetarea acesteia.

Cu titlu de remarcă, am putea face și legătura cu criteriile de evaluare prevăzute de Legea nr. 26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor, care prevede că subiectul supus evaluării nu corespunde cerințelor criteriului de integritate etică, dacă „în ultimii cinci ani acesta a încălcat regulile de etică și conduită profesională” [5]. Acest exemplu este un indiciu indirect

de aplicare a criteriului profesionalismului - angajamentului de durată, ce arată necesitatea asigurării respectării unor norme pe o perioadă de timp reglementată.

Concluzii

Luând în considerație cele menționate, putem concluziona că profesionalismul și integritatea sunt elemente necesare unui stat de drept contemporan care se află la limita dreptului și moralității subiecților. Demonstrarea integrității prin acțiuni consecvente și transparente consolidează profesionalismul, în timp ce aderarea la standardele profesionale promovează un comportament etic. Această interacțiune contribuie la crearea unui mediu de lucru bazat pe încredere, respect și responsabilitate reciprocă, esențial pentru succesul și sustenabilitatea pe termen lung a organizațiilor și societății în ansamblu. Aceste două criterii - profesionalismul și integritatea, deși au multe elemente ce se intersectează, considerăm, în acest sens, că ele nu se suprapun, ci se completează. Prin urmare, putem afirma că un profesionist trebuie să fie integru mereu, iar subiectul integru trebuie să fie unul profesionist. Integritatea și profesionalismul sunt interdependente, contribuind la consolidarea încrederii publice și la promovarea excelenței în practica profesională. Cultivarea unui angajament ferm față de principiile etice, recunoașterea și gestionarea conflictelor de interese și formarea continuă în etică sunt esențiale pentru susținerea acestui echilibru. Profesionalismul și integritatea se completează reciproc, fiind elemente esențiale pentru funcționarea eficientă a statului.

Referințe bibliografice

1. Bucataru I. Publicitatea informației privind integritatea instituțională a autorităților publice locale de nivelul II. În: *Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale. Rezumate ale comunicărilor. 8-9 noiembrie 2018*, Chișinău. Chisinau, CEP USM, 2018, p. 67-70.
2. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită). Academia Română, Institutul de Lingvistică. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009. <https://dexonline.ro/sursa/dex09> (vizitat 05.05.2024).
3. Legea integrității. Nr.82 din 25.05.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 229-243.
4. Legea privind avertizorii de integritate. Nr.165 din 22.06.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr.267-270.
5. Legea privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Nr. 26 din 10.03.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 72.
6. Negru A. *Consolidarea justiției în statul contemporan democratic (Aspecte teoretico-practice): Teză de doctor habilitat în drept*. Chișinău, 2013. 283 p.
7. Novac T. Integritatea magistrului - obiectiv esențial al unei justiții contemporane. În: *Revista Națională de Drept*, 2014, nr. 8, p.51-55.
8. Pârțac O. Apărarea demnității, onoarei și reputației profesionale a persoanei în Republica Moldova. <http://ijc.md/Publicatii/resurse/onoare.pdf> (vizitat 07.05.2024).
9. Bayles M.D. *Professional ethics*. Belmont, CA: Wadsworth, 1989. 223 p.
10. Christman J. Autonomy in moral and political philosophy. Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2003. <https://stanford.library.sydney.edu.au/archives/spr2008/entries/autonomy-moral/> (visited 07.05.2024).
11. Dyrud M.A. What Is a Professional? Oregon Institute of Technology Klamath Falls, Oregon, 2021. <https://peer.asee.org/what-is-a-professional.pdf> (visited 07.05.2024).
12. Frost N. Professionalism, change and the politics of lifelong learning. In: *Studies in Continuing Education*, 2001, vol. 23, no. 1, p. 5-17.
13. Kultgen J.H. *Ethics and professionalism*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1988. 408 p.
14. Wilson A. ș.a. Making 'professionalism' meaningful to students in higher education. In: *Studies in Higher Education*, 2013, vol. 38, no. 8, p.1222-1238.
15. Белявский А.В. Судебная защита чести и достоинства граждан. Москва: Юридическая литература, 1966. 61 с.
16. Придворнов Н.А. Достоинство человека как основа права и демократической государственности. В: *Общая теория государства и права: Академический курс в 2-х томах, том 1 (Теория государства)*, отв. Ред. М. Н. Марченко, Москва: Зерцало, 1998, с.311-331.
17. Эрделевский А.М. *Компенсация морального вреда*. Москва: Юрист, 1996. 96 с.

DREPT PRIVAT

CZU: 347.63/.64

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).08](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).08)

NOȚIUNEA ȘI ESENȚA PROCEDURII DE ÎNAPOIERE SAU EXERCITARE A DREPTULUI DE VIZITARE A COPILULUI

Dina VRABIE,
doctorand, USM
<https://orcid.org/0009-0009-4486-4728>

SUMAR

Procedura de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a fost încorporată în textul Codului de procedură civilă al RM începând cu anul 2020. Definierea procedurii în cauză în literatura de specialitate națională prezintă elemente de ambiguitate. În pofida aspectului dat, din normele legale putem deduce că aceasta este o procedură specială, respectiv necontencioasă, care se examinează în regim de urgență și implică pronunțarea instanței de judecată asupra admiterii sau respingerii cererii privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite, fie asupra exercitării dreptului de vizitare a copilului.

În sine, procedura supusă cercetării vizează câteva elemente constitutive și definitorii, în special: deplasarea ilicită, reținerea ilicită și îngrădirea dreptului de vizitare a copilului. Fiecare dintre acestea este analizat în prezenta lucrare.

Cuvinte-cheie: înapoierea copilului, drept de vizitare, reședință obișnuită, dreptul privind încredințarea, deplasare ilicită, reținere ilicită, ne-înapoiere.

Un mecanism pe drept util societății, care a luat o nouă amploare odată cu reglementarea unei proceduri novatorii pentru Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, captează atenția și interesul anume prin viabilitatea și actualitatea sa. Înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului se regăsește printre procedurile speciale prevăzute de legislația Republicii Moldova. Referitor la calificarea de către legiuitorul moldav a procedurii supuse analizei ca fiind una specială, ne exprimăm scepticismul. Mai cu seamă, identificăm particularități specifice unei proceduri contencioase, iar poziția adoptată de noi

THE NOTION AND ESSENCE OF THE RETURN PROCEDURE OR THE EXERCISE OF THE VISITATION RIGHT OF CHILD

SUMMARY

The provisions regarding the procedure for returning the child to the state of his habitual residence and the exercise of visitation rights have been incorporated into the text of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova starting from 2020. The definition of the procedure in question in the national specialized literature presents elements of ambiguity. Despite the given aspect, from the legal norms we can deduce that this is a special procedure, i.e. non-contentious, which is examined as an emergency and involves the court ruling on the admission or rejection of the request regarding the return of the child to the state of his habitual residence, or on the exercise the right to visit the child.

In itself, the procedure under investigation concerns several constitutive and defining elements, in particular: illegal displacement, illegal detention and restriction of the right to visit the child. Each of these will be analyzed in the completed work.

Key-words: child return, visitation rights, habitual residence, custody rights, unlawful removal, unlawful detention, non-return.

urmează a fi exprimată argumentat în conținutul cercetării.

E necesar de menționat că instrumentul internațional care conține normele pilon la acest capitol este în vigoare pentru statul nostru începând cu 1 iulie 1998. Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii a pus bazele reglementărilor în ceea ce privește înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite, precum și în ceea ce privește exercitarea dreptului de vizitare a copilului.

Din perspectiva istoricului devenirii procedurii supuse cercetării, menționăm că în calitate de catalizator a servit necesitatea apărării interesului superior al copilului. Una dintre primele reglementări internaționale ale acestui principiu se regăsește, încă

din anul 1924, în Declarația drepturilor copilului, adoptată de Liga Națiunilor, prin care se precizează că „omenirea datorează copilului ce-i mai bun din ceea ce poate oferi”. Prevederea dată a fost preluată și dezvoltată în Declarația drepturilor copilului, adoptată în 1959 de Adunarea Națională a Națiunilor Unite, care prevede: „Copilul se va bucura de o protecție specială și i se vor oferi facilități prin lege și prin mijloace menite să-i asigure o dezvoltare fizică, mentală, spirituală și socială normale, în condițiile libertății și demnității. În adoptarea legilor necesare realizării acestui scop, se va avea în vedere interesul superior al copilului”.

În aceeași ordine de idei, art. 3, alin. (1) al Convenției internaționale cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989, la care Republica Moldova este parte, prevede că în toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de ocrotire socială, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate.

În Comentariul General nr. 7 din 2005 privind punerea în aplicare a drepturilor copilului în copilăria timpurie, Comitetul pentru drepturile copilului a dorit să încurajeze recunoașterea de către statele părți a faptului că copiii mici sunt titulari ai tuturor drepturilor prevăzute de convenție și că copilăria timpurie este o perioadă critică pentru realizarea acestor drepturi. Interesele superioare ale copilului sunt analizate, în mod special, în secțiunea 13, după cum urmează: „Articolul 3 stabilește principiul potrivit căruia interesele superioare ale copilului stau la baza tuturor acțiunilor cu privire la copii. În virtutea imaturității lor relative, copiii mici sunt dependenți de autoritățile responsabile să le evalueze și să le reprezinte drepturile și interesele cu privire la deciziile și acțiunile care le afectează bunăstarea, ținând seama de punctele lor de vedere și de capacitățile de evoluție” [10, pct. 39].

Prin urmare, am stabilit că orice decizie care ar viza înapoierea sau ne-înapoierea copilului se va ghida primordial de necesitățile și interesele acestuia. Mai mult, CtEDO a statuat în practica sa că sentimentele părinților, bunelor, altor rude ar trebui să prezinte interes redus în acest tip de cauze. Atenția este captată de copil, deoarece conține suferințele morale ale acestuia, care sunt provocate de schimbarea mediului social, izolarea totală de unul dintre părinți, pierderea prietenilor, schimbarea instituției educative sau de învățământ ș.a.

Toate eforturile în această direcție au culminat cu adoptarea la 25.10.1980 a Convenției de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii.

Mai mult decât probabil, majoritatea persoanelor se confruntă cu o confuzie atunci când aud termenul de „răpire internațională de copii” și nu bănuiesc că acesta este similar celui de „ne-înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite”. Problema înapoierii copilului în statul reședinței sale

obișnuite survine ca rezultat fie al deplasării ilicite, fie în urma reținerii ilicite a copilului.

În egală măsură trezește nedumeriri și calificarea acestei proceduri ca fiind una civilă, or, atunci când facem referire, în special, la Convenția de la Haga din 1980, care operează cu conceptul de „răpire internațională de copii”, involuntar asociem acest mecanism ca fiind componentă a dreptului penal. De altfel, Codul penal reglementează în calitate de componentă de infracțiune această faptă ilegală la art. 164/1 (răpirea minorului de către rudele apropiate). În pofida acestor presupuse tangențe, concluzionăm asupra caracterului și parcursului diferit al fiecărui dintre conceptele enunțate. Prin urmare, o deplasare sau o reținere ilicită a copilului nu implică obligatoriu și intentarea unui proces penal, fiind dreptul părții cointeresate, care se consideră a fi victimă în acest caz, de a depune și o cerere penală împotriva celui care i-a încălcat drepturile prin recurgere la răpirea minorului.

După cum am menționat deja *supra*, procedura supusă cercetării este una nouă pentru Codul de procedură civilă al nostru, fiind reglementată nemijlocit în textul acestuia, începând cu anul 2020. Articolele de rigoare, precum sunt art. 279 alin. (1) lit. b/¹) și art. 293/¹-art. 293/⁴ CPC, nu ne pun la dispoziție o oarecare noțiune a procedurii de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului. Prin urmare, studiul dat își propune să formuleze o noțiune clară și complexă a procedurii date, cu determinarea esenței acesteia.

Pentru a pătrunde în esența procedurii de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare, neapărat urmează să stabilim particularitățile specifice acesteia, care pot fi extrase din prevederile legale, și anume:

- 1) este o procedură specială, necontencioasă;
- 2) se examinează în regim de urgență, în termen de 10 zile în fond;
- 3) se examinează în ședință închisă;
- 4) oferă posibilitatea de a recurge la soluționarea cauzei pe cale administrativă, prin implicarea autorității administrative;
- 5) competența de examinare în primă instanță aparține Curții de Apel Chișinău;
- 6) hotărârea integrală se întocmește în termen de 14 zile de la data pronunțării dispozitivului acesteia;
- 7) hotărârea primei instanțe poate fi atacată cu recurs.

Inserarea procedurii de înapoiere a copilului sau exercitarea dreptului de vizitare în lista procedurilor speciale, care poartă caracter necontencios, rămâne a fi controversată. Specificul procedurilor speciale nu ne permite să asociem procedura supusă analizei cu procedurile necontencioase. Se conturează evident caracterul contencios al acestei proceduri, dat fiind faptul că există cel puțin două părți cu interese contradictorii. În acest sens, Codul de procedură civilă al RM prevede: „dacă, la depu-

nerea cererii sau la examinarea cauzei în procedură specială, se constată un litigiu de drept ce ține de competența instanțelor judecătorești, instanța restituie cererea sau o scoate de pe rol printr-o încheiere și explică petiționarului și persoanelor interesate dreptul lor de a soluționa litigiul în procedură de acțiune civilă la instanța competentă” [3, art. 280 alin. (3)]. La caz, prevederea menționată *supra*, urmează să fie aplicată în fiecare cauză ce ține de înapoierea copilului sau exercitarea dreptului de vizitare, unde se iscă un litigiu de drept. Igor Coban, doctor în drept, conferențiar universitar, consideră că, pentru a evita în practica judiciară interpretări eronate și a exclude orice denaturare sistemică a esenței remedii procedurale respectiv, se impune cu titlu de propunere de *lege ferenda* excluderea acesteia din compartimentul *Procedura specială* al Codului de procedură civilă al Republicii Moldova [1, p.336]. Considerăm această abordare ca fiind una optimă, iar modificările legislative – necesare, or, acest parcurs l-a avut și procedura de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie. E de remarcat că încă în anul 2017 aceasta se regăsea în lista procedurilor speciale, fiind prevăzută la art. 279 alin. (1) lit. g¹). Începând cu anul 2018, aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie este o procedură de sine stătătoare prevăzută la Capitolul XXII² CPC al RM.

Procedura supusă analizei va fi aplicabilă în momentul în care:

- 1) a avut loc o deplasare ilicită a copilului;
- 2) a avut loc o reținere ilicită a copilului;
- 3) există necesitatea asigurării respectării efective a dreptului privind vizitarea [5, art.1].

Per general, deplasarea sau reținerea unui copil se consideră ilicită atunci când:

- are loc prin violarea unui drept privind încredințarea, atribuit unei persoane, unei instituții sau oricărui alt organism, acționând fie separat, fie împreună, prin legea statului în care copilul își avea reședința obișnuită, imediat înaintea deplasării sau reținerii sale;
- la vremea deplasării sau reținerii, acest drept era exercitat în mod efectiv, acționându-se separat sau împreună ori ar fi fost astfel exercitate, dacă asemenea împrejurări nu ar fi survenit.

Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 vine cu o clarificare în ceea ce privește situațiile în care deplasarea sau reținerea copilului va fi calificată ca fiind ilicită, și anume:

- deplasarea sau reținerea respectivă a avut loc prin violarea unui drept privind încredințarea atribuit printr-o hotărâre, atribuit de plin drept sau atribuit printr-un acord în vigoare conform dreptului statului membru în care copilul își avea reședința obișnuită imediat înaintea deplasării sau reținerii sale;
- dreptul privind încredințarea a fost exercitat în mod efectiv, separat sau împreună, în mo-

mentul deplasării sau reținerii, sau ar fi fost exercitat astfel dacă asemenea împrejurări nu ar fi survenit [9, art. 2, p. 11].

Trebuie să atragem atenția asupra faptului că prevederile Regulamentului sus menționat nu se aplică pentru Republica Moldova, acestea fiind aplicabile doar statelor membre ale Uniunii Europene. Totuși, normele care se conțin în Regulament prezintă interes sub aspect de interpretare și concretizare a normelor Convenției de la Haga din 1980.

Aceste reglementări sunt relevante din perspectiva că, adesea, în fața instanței de judecată, în procesul de examinare a cauzei privind înapoierea copilului, apare problema cu privire la determinarea circumstanței dacă a fost această deplasare sau reținere în sine sa ilicită. Orice dubiu în această privință urmează a fi îndepărtat în urma analizei normelor de rigoare, care se raportează la situația particulară specifică fiecărei cauze.

Determinarea cui îi aparține dreptul privind încredințarea în momentul deplasării sau reținerii copilului prezintă un interes aparte la stabilirea faptului dacă a fost ilicită deplasarea sau reținerea. Dreptul privind încredințarea include dreptul cu privire la îngrijirile convenite persoanei copilului și, îndeosebi, acela de a hotărî asupra locului reședinței sale [5, art. 5 lit. a)]. Legislația Republicii Moldova nu operează cu termenul de „drept privind încredințarea”, în schimb Codul familiei utilizează termenul de „stabilire” sau „determinare a domiciliului copilului”.

Îndreptându-ne atenția spre prevederile Codului familiei al RM, putem deduce că, dacă nu există un acord între părinți sau dacă un acord în acest sens ar contravine intereselor copilului, instanța de judecată va trebui să se expună asupra stabilirii cu care dintre părinți vor locui copiii minori după divorț, indiferent de faptul dacă au indicat părțile această solicitare în cererea lor sau nu [9, art. 38 alin. (2)].

Respectiv, domiciliul copilului nu poate fi stabilit în mod tacit la ambii părinți, după separarea acestora. Însă, domiciliul copilului poate fi la ambii părinți, care nu locuiesc împreună, în situația în care aceștia au stabilit printr-un acord comun asupra aspectului dat, și acest acord nu contravine intereselor sau drepturilor copilului.

Există cazuri în care domiciliul copilului este stabilit separat la unul dintre părinți. Instanța de judecată, în lipsa acordului părinților și în situația când copilul care a împlinit vârsta de 14 ani refuză să aleagă cu cine vrea să locuiască, va decide asupra stabilirii domiciliului copilului, reieșind din atașamentul copilului față de fiecare dintre părinți, față de frați și surori, vârsta copilului, calitățile morale ale părinților, relațiile existente între fiecare părinte și copil, posibilitățile părinților de a crea condiții adecvate pentru educația și dezvoltarea copilului [4, art. 63 alin. (2)].

Desprindem din legislația Republicii Moldova viziunea conform căreia deplasarea este ilicită atunci când copilul a fost scos de pe teritoriul

țării cu scopul ca el să fie stabilit peste hotarele acesteia, în absența consimțământului celuilalt părinte. La rândul său, reținerea ilicită a copilului se va referi la refuzul de a înapoia copilul în statul reședinței sale obișnuite, în urma unei călătorii de scurtă durată, efectuată în scopul unei vacanțe, din motive medicale ș.a.

Astfel, potrivit prevederilor art. 1 alin. (2) al Legii cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, „minorii au dreptul de a ieși și de a intra în Republica Moldova numai însoțiți de unul dintre reprezentanții lor legali sau de un însoțitor desemnat prin declarație de către reprezentantul legal a cărui semnătură se legalizează de notar sau de alte persoane abilitate prin lege cu astfel de funcție. În declarație se indică scopul călătoriei, durata acesteia și țara de destinație”. Iar potrivit alin. (4) din art. 1 al aceleiași legi, „în cazul în care minorul își stabilește domiciliul în străinătate, este necesar consimțământul, exprimat prin declarație, al ambilor părinți, ale căror semnături se legalizează de notar sau de alte persoane abilitate prin lege cu astfel de funcție, iar în cazul altor reprezentanți legali – consimțământul acestora, exprimat prin decizia autorității tutelare teritoriale” [8, art. 1, alin. (4)].

Ne confruntăm cu o neclaritate în ceea ce privește necesitatea celui cu care a fost stabilit domiciliul copilului de a obține acordul celuilalt părinte la schimbarea domiciliului copilului peste hotarele țării. Legislația națională ne sugerează că acordul celuilalt părinte în asemenea cazuri este obligatoriu, iar Convenția de la Haga din 1980, pe care RM a ratificat-o în anul 1998, spune că dreptul privind încredințarea include, îndeosebi, dreptul de a hotărî asupra locului reședinței copilului [5, art. 5 lit. a)].

Se dovedește că legislația RM conține lacune în ceea ce privește reglementările la capitolul dreptului privind încredințarea copilului. Un termen mai apropiat, din punct de vedere semantic, celui de drept privind încredințarea ar putea fi cel de autoritate părintească, care, conform legislației României, reprezintă „ansamblul de drepturi și îndatoriri care privesc atât persoana, cât și bunurile copilului...” [2, art. 483 alin. (1)]. Relevant este faptul că, chiar și după divorț, autoritatea părintească asupra copilului rămâne a fi exercitată de ambii părinți, cu excepția situațiilor în care instanța hotărăște altfel [2, art. 397].

În pofida asemănarilor identificate, dreptul privind încredințarea se dovedește a avea un sens mai restrâns decât cel de autoritate părintească și, în același timp, mai extins decât cel de stabilire a domiciliului copilului. Datorită faptului că dreptul de a decide asupra domiciliului copilului aparține ambilor părinți chiar și în urma separării lor, concluzionăm că părinții rămân să exercite dreptul privind încredințarea în comun după divorț și, respectiv, nici unul dintre ei nu este în drept să schimbe reședința obișnuită a copilului, în lipsa acordului celuilalt părinte.

În ceea ce privește reținerea ilicită, reiterăm asupra faptului că vom fi în prezența acesteia atunci când unul dintre părinți, care fie exercită dreptul

privind încredințarea împreună, fie acest drept este exercitat de unul dintre părinți în baza unui temei legal, refuză să înapoieze copilul după o perioadă de aflare a copilului în afara locului reședinței sale obișnuite.

Trebuie să remarcăm că, în egală măsură, se va califica ca fiind o reținere ilicită acțiunile părintelui care se opune întoarcerii copilului în statul în care ultimul își are reședința obișnuită, chiar și în situația în care copilul a trecut hotărât însoțit de ambii părinți, cu scopul de a efectua o vizită de scurtă durată într-un stat, altul decât cel al reședinței obișnuite a copilului.

Reședința obișnuită a copilului prezintă un interes aparte în cadrul stabilirii circumstanțelor referitoare la existența sau inexistența unei deplasări sau rețineri ilicite. Stabilirea locului reședinței obișnuite a copilului va constitui elementul fundamental, de rând cu stabilirea cui îi aparține dreptul privind încredințarea în momentul deplasării sau reținerii copilului, care va indica asupra caracterului licit sau ilicit al acțiunilor nominalizate.

Per ansamblu, stabilirea locului reședinței obișnuite a copilului imediat înainte de deplasare sau reținere ilicită va fi relevantă pentru:

- 1) identificarea existenței sau inexistenței unei deplasări sau rețineri ilicite, or, în cazul în care se va stabili că reședința obișnuită a copilului nu este cea pretinsă, sau între timp copilul și-a modificat reședința sa obișnuită, instanța sesizată cu o cerere în acest sens va fi în drept să refuze înapoierea copilului;
- 2) determinarea statului căruia îi aparține competența de a judeca o cauză anume, or, competența în această materie aparține instanței statului unde copilul își avea reședința obișnuită imediat înainte de deplasare sau reținere ilicită. Dacă între timp copilul și-a modificat reședința sa obișnuită, datorită scurgerii timpului necesar pentru integrarea în noul mediu social, care se prezumă a fi suficient un an, atunci competența va aparține statului unde copilul și-a dobândit de curând noua reședință.

O altă componentă relevantă a procedurii cercetate se referă la exercitarea dreptului de vizitare a copilului. Subliniem că acesta prezintă caracteristici specifice și nu este altceva decât dreptul de a duce copilul pentru o perioadă limitată de timp în alt loc decât cel al reședinței sale obișnuite [5, art. 5 lit. b)].

Desfășurăm acest subiect și punctăm că atât timp cât părinții locuiesc împreună, domiciliul copilului este stabilit la căminul comun al acestora. Cu toate acestea, atunci când părinții sunt divorțați sau separați, aceștia trebuie să decidă asupra locului de trai al copilului.

Părinții pot decide ca locuința copilului să fie în mod alternativ la fiecare dintre ei sau că acesta va locui doar cu unul dintre părinți. În acest din urmă caz, celălalt părinte are, de obicei, dreptul să-și vizi-

teze și să-și contacteze copilul în anumite momente stabilite [6].

Un prim pas în această direcție ar reprezenta încercarea de a soluționa chestiunea ce ține de stabilirea domiciliului copilului pe cale amiabilă, de comun acord, însă atunci când încercările eșuează, intervine competența instanței de judecată.

În situația cuplurilor internaționale, este aplicabil dreptul internațional, care, de altfel, stabilește instanța cărui stat este competentă într-un caz sau altul. Obiectivul principal al unor norme comune la nivelul internațional este de a se evita ca cei doi părinți să se adreseze, fiecare, instanței din propria țară și ca două hotărâri să fie pronunțate pe aceeași cauză. Regula dictează că instanța competentă să decidă în materie de autoritate părintească, încredințare și dreptul de vizită este instanța din țara în care copilul își are reședința obișnuită.

Dacă, la nivel național, exercitarea dreptului de vizitare a copilului de către părinte se realizează prin intermediul stabilirii unui grafic de întrevederi, numit program de întrevederi [4, art. 64], care nu implică obligatoriu dreptul celuilalt părinte de a lua copilul într-un alt loc decât cel al domiciliului ultimului, atunci, la nivel internațional, exercitarea dreptului de vizitare reprezintă anume dreptul de a duce copilul pentru o perioadă limitată de timp în alt loc decât cel al reședinței sale obișnuite.

Codul familiei al RM prevede că litigiile apărute între părinți referitor la exercitarea drepturilor părințești de către părintele care locuiește separat de copil se soluționează de către autoritatea tutelară teritorială, care stabilește un program de întrevederi, iar decizia acesteia poate fi atacată în instanța judecătorească, care va emite hotărârea respectivă [4, art. 64 alin. (2)].

Literatura română tratează în mod diferit dreptul de vizitare, acesta fiind privit ca un drept de a vizita copilul anume în locul unde se află domiciliul acestuia. Dreptul de vizitare nu implică și dreptul de găzduire vremelnică a copilului [11]. Se face o distincție dintre dreptul de acces și dreptul de vizitare, astfel încât dreptul de acces ar implica interacțiunile față în față dintre copil și adult la locuința copilului sau în afara locuinței copilului, în timp ce dreptul de vizită implică faptul că adultul și copilul au dreptul de a se întâlni strict la locuința statornică a copilului. Prin urmare, dreptul de vizită este un drept mai restrictiv decât cel de acces.

Suntem interesați, totuși, de felul în care dreptul internațional și, în special, Convenția de la Haga din 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii tratează acest subiect, dat fiind faptul că însuși Codul de procedură civilă al Republicii Moldova specifică obligativitatea de a ține cont de prevederile acesteia.

Jurisprudența seacă a Republicii Moldova în materia exercitării dreptului de vizitare a copilului ne pune la dispoziție o cauză proaspăt judecată – din 21.06.2022, în care solicitarea reclamantului de revindicare a dreptului de vizitare a copilului a fost

respinsă [7]. Drept temei servește lipsa probelor care ar confirma faptul îngrădirii exercitării dreptului de vizitare a copilului. La caz, instanța recunoaște că ambii părinți păstrează drepturi egale în raport cu copilul, chiar și după separare, menționează că părintele cu care a fost stabilit domiciliul copilului nu este în drept să creeze impedimente în comunicarea cu copilul, domiciliul fiind stabilit cu mama. Totuși, *Colegiul observă că dreptul de vizitare al tatălui, căruia nu i-a fost încredințat copilul după divorț, precum și dreptul său de a avea relații personale cu fiica sa nu au fost încălcate, or reieșind din probatoriul administrat în speță, corespondența foștilor soți de pe rețelele de socializare (f.d.37-39) cât și pozele anexate la materialele cauzei (f.d.28), potrivit cărora reclamantul și fiica acestuia sunt împreună la munte, schiază (15 decembrie 2021), caz în care se califică ca fiind necredibile afirmațiile reclamantului precum că pârâta nu-i permite fiicei să comunice cu reclamantul [7].*

Considerăm oportun să atragem atenția asupra faptului că, în măsura în care, la separarea părinților, în mod obligatoriu urmează să se ia o decizie în privința locului de trai al copilului, la fel ar trebui să se procedeze și în raport cu dreptul de vizită. Astfel, urmează fie ca părinții să ajungă la un consens, prin încheierea unui acord în privința modului de exercitare a dreptului de vizită, fie, dacă acest acord nu poate fi încheiat, instanța în mod obligatoriu să intervină cu stabilirea modului de exercitare a dreptului de vizită.

Relevanță prezintă inadmisibilitatea confundării graficului de întrevederi (program de întrevederi), întocmit de autoritatea tutelară, cu modul de exercitare a dreptului de vizitare, în temeiul Convenției de la Haga din 1980. Or, dreptul privind vizitarea, în accepțiunea Convenției, include și posibilitatea de a lua copilul, pentru o perioadă de timp, într-un alt stat decât cel în care acesta își are reședința obișnuită. În privința acestor aspecte relevante și sensibile, în mod incontestabil, urmează să se pronunțe o instanță judecătorească, dar nu autoritatea tutelară.

În opinia noastră, în cauzele ce privesc exercitarea dreptului de vizitare a copilului, finalitatea trebuie să fie cea conform căreia va fi întocmit un program de vizite, cu luarea copilului în statul reședinței celuilalt părinte, pentru anumite perioade ale anului când, copilul nu este implicat în activități școlare, educative sau altele de aceeași natură. Vacanțele ar fi timpul cel mai reușit pentru a pune în realizare exercitarea dreptului de vizitare.

La capitolul ce privește necesitatea probării faptului că dreptul privind vizitarea copilului este restrâns, sau părintele cu care a fost stabilit domiciliul creează impedimente în acest sens, ne exprimăm dezacordul, or demonstrarea acestor circumstanțe este inutilă atât timp cât reguli bine determinate nu au fost stabilite. Inițial, este necesar ca o instanță competentă să determine strict care sunt perioadele în care persoana este în drept să pretindă aflarea copilului într-un alt stat decât cel al reședinței sale

obișnuite. Mai mult decât atât, este bine cunoscut că orice pretenție urmează a fi probată prin utilizarea mijloacelor de probă puse la dispoziție de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. În această manieră, constatăm că în cauzele ce țin de pretinderea împiedicării exercitării dreptului de vizită probarea se dovedește a fi dificilă.

La fel, menționăm că exercitarea dreptului de vizitare a copilului prin ducerea copilului pentru o perioadă limitată de timp în alt loc decât cel al reședinței sale obișnuite nu aduce și nu are cum să aducă atingere integrității psihice a copilului. Copilul are nevoie de a se afla cu celălalt părinte o perioadă oarecare de timp, fără prezența părintelui cu care i-a fost stabilit domiciliul. Acest contact ar permite crearea unei legături mai apropiate cu părintele care lipsește o mare parte din viața copilului, ar exclude manipularea copilului și ar contribui la realizarea propriilor impresii despre părintele său. Copilul are nevoie de timp și de atmosferă potrivită pentru a putea interacționa deschis cu celălalt părinte.

Sistematizând ideile expuse, stabilim că, totuși, printre prevederile naționale nu regăsim unele care ar fi în stare să asigure punerea eficientă în aplicare a procedurii supuse analizei, în special - în privința dreptului de vizitare, iar ideile înaintate se prezintă a fi inițiative legislative, recomandate spre implementare. Dacă dreptul privind încredințarea urmează să fie stabilit conform dreptului intern al fiecărui stat, prin analogie constatăm că și dreptul de vizitare, la fel, trebuie să fie prevăzut de normele naționale. La acest capitol identificăm carențe, de rând cu reglementările interne în materia dreptului privind încredințarea. Normele interne se rezumă la posibilitatea de punere în aplicare a acestora doar la nivel național, iar atunci când le raportăm la unele cauze de nivel internațional, acestea se dovedesc a fi inutile și ineficiente.

Concluzii

Procedura înapoierii copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului reprezintă o procedură prevăzută de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, în temeiul căreia instanța de judecată decide asupra admiterii sau respingerii cererii de înapoiere în statul reședinței sale obișnuite a copilului deplasat sau reținut ilicit într-un alt stat de către unul dintre părinți (reprezentanți), sau decide asupra dreptului de a duce copilul pentru o perioadă limitată de timp în alt loc decât cel al reședinței sale obișnuite.

În același timp, venim cu propunerea de adaptare și completare a normelor naționale în materia dreptului privind încredințarea și dreptul de vizitare a copilului. Republica Moldova urmează să introducă în legislația sa termenul de „drept privind încredințarea”, iar instanțele, la pronunțarea hotărârilor ce vizează separarea părinților, ar trebui să specifice expres cui îi va aparține dreptul privind încredințarea copilului după separare.

În egală măsură, se propune implementarea normelor care ar obliga instanța de judecată să se pronunțe în dispozitivul hotărârilor asupra cauzelor privind separarea părinților care își au reședințele obișnuite în state diferite, asupra dreptului de vizitare a celuilalt părinte, cu care nu este stabilit domiciliul copilului. Astfel, urmează a fi stabilite și perioade concrete în care acest părinte poate lua copilul în alt stat decât cel al reședinței obișnuite a copilului.

Referințe bibliografice

1. Coban Ig. Natura juridică și particularitățile procedurii de înapoiere a copilului și a exercitării dreptului de vizitare a copilului. În: *Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare” dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 10-11 noiembrie 2022*, p.334-336.
2. Codul civil al României din 01.10.2011. <https://lege5.ro/gratuit/gi2tsmbqhe/autoritatea-parinteasca-codulcivil?dp=gu3dmnbygizds> (vizitat 26.02.2024).
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140169&lang=ro# (vizitat 14.02.2024).
4. Codul familiei al Republicii Moldova din 26.10.2000. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112685&lang=ro (vizitat 05.03.2024).
5. Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro (vizitat 13.02.2024).
6. European-justice. *Răspunderea părintească - încredințarea copilului și dreptul de vizită*, https://e-justice.europa.eu/302/RO/parental_responsibility_child_custody_and_contact_rights (vizitat 21.02.2024).
7. Hotărârea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții de Apel Chișinău din 21.06.2022. Dosar nr.2-9/22. https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f01618cf-23c2-4deb-9c31-d1ba87a21177 (vizitat 08.02.2024).
8. Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova. Nr.269 din 09.11.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.6.
9. Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii (reformare). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/ALL/?uri=CELEX%3A32019R1111> (vizitat 15.02.2024).
10. *Speța X c. Letoniei*, hotărârea din 26.11.2013. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-138992> (vizitat 21.01.2024).
11. Wikipedia Enciclopedia Liberă - *Dreptul de vizită*. https://ro.wikipedia.org/wiki/Dreptul_de_vizit%C4%83#:~:text=Dreptul%20de%20vizitare%20nu%20implic%C4%83,p%C4%83rinite%20necustodian%20dup%C4%83%20declararea%20divor%C8%9Bului (vizitat la 08.02.2024).

TINERI CERCETĂTORI ȘTIINȚIFICI

CZU: 343.54:004.056

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2\(69\).09](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).09)

EVERYTHING STARTS WITH A SIMPLE „HI” (NIJ TRAINEES AT THEMIS COMPETITION)

Authors:

Andrei DUBCEAC,
Cristian GURIN,
Sergiu NAZARENCO

Tutor:

Olga IONAȘ

SUMMARY

The development of information and communication technologies has changed the modus operandi of criminals. The Global Web became a means of committing crimes and a source of profits for offenders. This paper is based on the analysis of crimes related to the online sexual abuse of children, their investigation, and the issues related to investigating them. More recently, these crimes acquired a cross-border nature so the investigation process requires cooperation among institutions from multiple countries, which leads to various problems.

Key-words: *online child sexual abuse, CSAM, cross-border crime, data preservation.*

Introduction

Since the 1990s, information and communication technologies (ICT) have achieved astonishing growth resulting in accessible and numerous ways to communicate with other people and share infor-

TOTUL ÎNCEPE CU UN SIMPLU „SALUT” (AUDIENȚII INJ LA CONCURSUL THEMIS)

SUMAR

Dezvoltarea tehnologiilor informației și comunicațiilor a schimbat modul de operare a criminalilor. Web-ul global a devenit un mijloc de comitere a infracțiunilor și o sursă de profit pentru infractori. Această lucrare se bazează pe analiza infracțiunilor legate de abuzul sexual online asupra copiilor și problemele ce apar la investigarea acestora. Mai recent, infracțiunile respective au căpătat un caracter transfrontalier, astfel încât procesul de investigare necesită cooperare între instituții din mai multe țări, ceea ce provoacă diverse probleme.

Cuvinte-cheie: *abuz sexual online asupra copiilor, CSAM, criminalitate transfrontalieră, conservarea datelor.*

mation so it was a matter of time before ICT would be used in criminal activities at a large scale [2]. Disconnected personal communication, universality, low-cost standard and infinite virtual capacity are characteristics of the Internet that conditioned the use of ICT in criminal activities involving personal and lasting contact between victim and offender [7, p. 23].

The ubiquity of the Internet has brought a completely new chapter in criminal proceedings. The digital environment brought both benefits and obstacles to criminal investigations. The prosecution became able to bring in court digital evidence, got improved monitoring capabilities and gained new opportunities for undercover work. However, the main obstacles are the rapidly changing nature of technology and therefore of *modus operandi* of criminals, lack of monetary and human resources as well as lack of technological tools [12].

Online child sexual abuse is a broad term that encompasses various forms of sexual exploitation and abuse of children facilitated or carried out via digital technologies. This includes, but is not limited to, the production, distribution, and possession of child sexual abuse materials, online grooming, live

streaming of sexual abuse, and engaging children in sexually explicit conversations or activities online.

Key types of online child sexual abuse considered while writing this paper are:

Child Sexual Abuse Material or CSAM is a term that started to be used recently, it aims to replace the wide term „child pornography”, last is considered inappropriate for depictions of sexually abused children because it makes a false impression of similarity between materials with adults involved in consensual sexual activities (pornography) and criminal conduct of abusing a child. In this paper is used the definition of CSAM from the proposal to amend the existing European Directive 2011/93/UE on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child sexual abuse material which sets out that child sexual abuse material is *“any material that visually depicts a child engaged in real or simulated sexually explicit conduct; depiction of the sexual organs of a child for primarily sexual purposes; any material that visually depicts any person appearing to be a child engaged in real or simulated sexually explicit conduct or any depiction of the sexual organs of any person appearing to be a child, for primarily sexual purposes; realistic images, reproductions or representations of a child engaged in sexually explicit conduct or of the sexual organs of a child, for primarily sexual purposes and any material, regardless of its form, intended to provide advice, guidance or instructions on how to commit child sexual abuse or sexual exploitation or child solicitation”* [14].

Online grooming is the process where an adult builds an emotional connection with a child online to gain his trust in order to commit sexual abuse-related offenses. End-to-end encryption recently introduced by many popular messaging apps like Facebook Messenger, WhatsApp, Instagram etc. increases the privacy of communication between perpetrator and victim.

Live-streaming of abuse performed via video-calls is real-time broadcasting of the sexual abuse of a child, often orchestrated on demand for paying viewers. This kind of sexual abuse is particularly complicated to investigate due to little evidence left after and the cross-border character of streaming which usually involves a consumer from affluent countries like Europe, USA, Australia etc. and producers located in less developed countries. The only available evidence is previous discussions between the consumer and producer of CSAM (if they are not deleted) and financial transactions.

Before the expansion of ICT, the circulation of child sexual abuse material (CSAM) was a local matter, communication between producers and consumers or between consumers was time-consuming, dangerous and took place *via* conventional and easy-to-detect and intercept landmail. Nowadays connection to the Internet assures the access to global market of CSAM consumers.

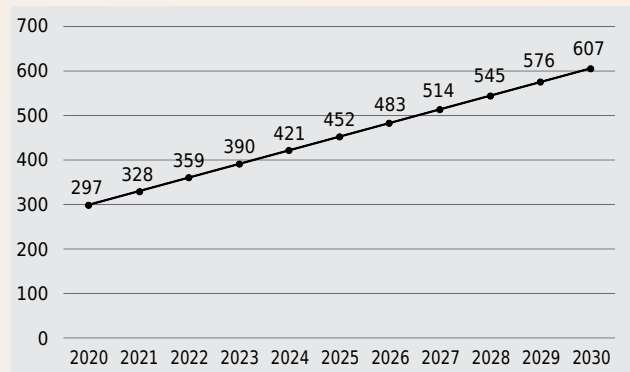

Fig. 1. Child pornography, number of offences per 100,000 population [16].

In 2013, children’s rights activists from Terre des Hommes, a Dutch charity organization, created, using computer-generating tools, the image of a 10-year-old Philippine girl named “Sweetie” who, being controlled by an operator, was entering different chat rooms with strangers. Once the webcam conversation started, it went very quickly to explicit requests for various sexual performances. After this, the predator would make a money transfer and provide his ID from other platforms where broadcasting could be continued. Once the information was collected, the chat with Sweetie would be shut down and the information was provided to the law enforcement authorities. During only 10 weeks of operation, Sweetie avatar was contacted by more than 20 000 users from 71 countries, 1000 of whom were identified. Names, IP addresses and social media accounts were passed to Interpol [10]. Disregarding the fact that evidence provided by Terre des Hommes led to conviction in some countries, under the standards of ECHR this kind of activity, if led by an official undercover agent, could be an entrapment and therefore prohibited by art. 6 of the European Convention on Human Rights.

In the Republic of Moldova reliable macro-level data on the number of children using the internet and within what age bands, are not available. However, thanks to targeted individual studies a great deal is known about how Moldovan children use the technology, what benefits they derive from it as well as what problems they encounter. Unsurprisingly, the experience of Moldovan children mirrors more or less exactly the experiences of children everywhere else in Europe, and indeed around the world [8].

12% of children aged 9-17 years in Moldova received sexually explicit proposals on chats. 1 in 100 children sent sexually explicit content representing themselves to a person with whom they talked online. Globally, the COVID-19 crisis has resulted in a surge in the online distribution of child sexual abuse material, which was already at high levels before the pandemic [9]. According to EUROPOL, there have been significant increases

in activity related to child sexual abuse and exploitation, on both the surface web and dark web during the COVID-19 lockdown period. The increased number of offenders exchanging CSAM online may have an impact on and stimulate demand for this type of material online. At the same time, consistent levels of activity by offenders on the dark web during lockdown reflect the ongoing organized business model that has evolved and the level of threat that it poses to children. Moreover, lack of social awareness, outdated law provisions, underfunded law enforcement agencies and sporadic and isolated contacts between de facto authorities of Transnistria and moldovan authorities have led the Republic of Moldova to become a host for numerous web resources with CSAM worldwide available.

At the beginning of 2023, the first service of reporting the CSAM in the Republic of Moldova became operational and, in 6 months, in the period from 25 April to 25 October 2023, the service received 1997 reports which led to the removal of 3694 CSAM. 96,5% of reports contained CSAM, 2/3 of the victims were less than 13 years old and in 6 cases victims were less than 2 years old [1]. According to the Internet Watch Foundation Annual Report, in 2022 Republic of Moldova was on 11th place in the world by the number of hosted unique websites that disseminated CSAM [11].

The correlation between the preservation of evidence and respect for the rights of individuals

Every crime, regardless of its nature and specifics, must be proven, arising from the very purpose of the criminal process – to find out the truth. For the truth to be found out, the bodies empowered by law, namely the criminal investigation bodies, are to prove this fact through evidence, evidence that must be legally administered, be relevant, conclusive and useful to the case for ascertaining all the circumstances in which the act took place or did not take place.

Considering the fact that online child sexual abuse is a phenomenon that has been increasing in recent years, the specifics of these crimes require a much wider, more complex investigation and in the narrowest possible terms for the collection and preservation of evidence.

At the same time, throughout the process of preservation of evidence, the rights of individuals must also be taken into account. Here we are referring to victims who, given the specifics of online child sexual abuse, are minors and require a much greater treatment and guarantee of respect for their rights in relation to victims who have reached the age of 18. This fact emerges from the Lanzarote Convention [4], which in article 30 states that “Each Party shall take the necessary

legislative or other measures to ensure that investigations and criminal proceedings are carried out in the best interests and respecting the rights of the child.”

The first step - the voice of the victim

At the initial stage, when the criminal investigation body is notified in the manner provided by the law about the commission of sexual abuse in the online environment against minors, it has the obligation to ensure the hearing of the victim before the investigating judge, the hearing being audio-video recorded, in the presence of the victim’s lawyer, the psychologist and other participants in the case, the de facto hearing being conducted through the psychologist, the questions given by the parties being prepared ahead of time. In the national law of the Republic of Moldova, this procedural action is provided by art. 110¹ Criminal Procedural Code of the Republic of Moldova. In such circumstances, cumulatively several conditions imposed by the national law but also by the conventions and treaties to which it is a party will be met.

First of all, the hearing of the injured party under special conditions before the investigating judge represents evidence that will be administered legally and in the shortest possible time, the victim being able to tell in detail all the circumstances necessary for the case. Moreover, hearing the victim as soon as possible reduces the possibility of influencing the statements given by her later, the influence being possible both on the part of those in whose care they are or the legal representatives of the victim being influenced by the suspect.

In case 1ra-442/2022 [15] regarding B. based on art. 208/2 Criminal Code, the minor victim (16 years old), gave statements several times during the criminal prosecution phase, until the changes of 09.01.2023, the statements not being recorded on video.

Thus, in the first statements, the minor victim indicated that B. was sending her voice recordings with a sexual tone, porn videos and photo images of a sexual nature via ICT, with the aim of maintaining sexual relations, he tried to rape her”.

Later, the victim was interviewed repeatedly, declaring, “that the sexual acts took place with his consent, for sums of money offered by B.”.

As we can see in the case mentioned above, the victim was not heard under special conditions, her hearing was not recorded and she was going to make repeated statements during the criminal investigation phase, all statements being called into question.

More than that, as we saw in the case mentioned above, the minor victim was interviewed several times during the criminal investigation phase, a fact that was not going to happen in any case or according to Art. 31 lit. f) of the Lanzarote

Convention - „Each Party shall take the necessary legislative or other measures to protect the rights and interests of victims, including their special needs as witnesses, at all stages of investigations and criminal proceedings, in particular by providing for their safety, as well as that of their families and witnesses on their behalf, from intimidation, retaliation and repeat victimization”. States must adopt and harmonize domestic legislation in such a way that victims of sexual crimes are not subject to re-victimization.

With the hearing of the victim under special conditions, the rights of the suspected person will be guaranteed and respected, or he will have the opportunity to view the video recording of the hearing of the victim, having the possibility to ask those questions that were not clarified during the hearing. The repeated hearing of the victim will be conditional on the fact that all aspects and circumstances of the case have not been elucidated, this being an exception based on the principle of non-revictimization.

Cross-border character - where issues arise

Data preservation does not compel either collection or retention of data; it is essentially a “do-not-delete” order pertaining to existing data. A data preservation scheme provides that upon a lawfully authorized request, based on the facts of a specific case, particular data that has already been collected can be preserved to prevent its deletion. At a later point, a lawful request by a competent authority can compel disclosure of the data.

The problem that often arises in practice concerns the fact that the same illegal action in two different states qualifies differently under national law. Thus, if in one state a CSAM action can be qualified as a serious crime, in another state, to be requested by the first state, the given action represents a less serious, light or generally is not provided as a crime, a major problem arises with regard to the preservation and collection of evidence. As a result, the requesting state is unable to conduct an effective investigation, which in itself leads to a multitude of violations of the victim’s rights.

In the same context, there are problems even between jurisdictions with the same degree of harmonization of national legislation in relation to international regulations, and here we are mostly talking about European states. The problems essentially increase between states with different domestic legislation from one another, thus, due to the fact that there is no harmonization regarding the regulations regarding the qualification of actions related to CSAM, difficulties arise when requesting international legal cooperation in the matter criminal, being, however, necessary a double criminalization of the actions in both states involved.

A solution in this regard is the harmonization of legislation regarding the legal classification of the facts, that is, the same action has the same qualification regardless of the state.

By the Convention on Cybercrime, upon receiving the request from another Party, the requested Party shall take all appropriate measures to preserve promptly the specified data in accordance with its domestic law. For the purposes of responding to a request, dual criminality shall not be required as a condition for providing such preservation.

Preservation must be possible for electronic evidence in relation to any criminal offences. It is a provisional measure, and it must be possible in the first step to order the preservation of volatile data without delay.

The preservation will then allow for the time needed for the second step, that is, to actually obtain the data through formal procedures, such as search and seizure or production orders which in most countries require a court order.

By the convention, Parties should take measures in order to save cyber data for not less than 60 days, which implies that regardless of whether or not the state was requested to preserve the computer data, the providers are to keep this data for 60 days. Even if it is established that states are to keep the data for a period of no less than 60 days, some states, based on internal laws, have modified this term.

So, each state has its own domestic regulations regarding data retention periods, which in itself is a major problem. Once a request for the preservation of evidence has been made, the next step will be to make a request for the collection of evidence, but given the fact that the national regulations for authorizing a measure for the collection of evidence in another state, which in itself requires time. At the same time, the fact that each individual state has its data retention period, especially those that do not have a deadline, the probability of losing evidence is real, considering the fact that these are volatile evidence, evidence that has a deadline keeping very narrow.

More than that, the fact that rogatory commissions are very difficult to execute, the risk of losing evidence, especially in the situation where the period of preservation of cyber evidence is different or does not exist, the probability of the subsequent collection of the evidence decreases significantly. We cannot speak of an effective investigation if we cannot preserve evidence that has not been preserved, nor can we collect evidence that does not exist.

Transnistria - de jure and de facto

The topic of preserving evidence from Transnistria is a complex challenge from a political, legal and practical point of view. Located between Moldova’s eastern border and the Dniester River, the

Transnistria region is characterized by a disputed status and separatist control exercised by a self-proclaimed entity, the Moldavian Dniester Republic (Transnistria). This complicated situation generates significant difficulties regarding the preservation and management of evidence in the context of judicial processes and criminal investigations. One of the main problems is represented by the legal and jurisdictional authority over Transnistria. The lack of international consensus on its status and limited global recognition creates a legal vacuum, which can affect the application of international and regional standards regarding the preservation of evidence. This can lead to the risk of loss or degradation of evidence crucial to investigations and legal proceedings.

A very important point is the fact that the constitutional authorities of the Republic of Moldova are prohibited from cooperating with the authorities on the left side of the Dniester and even with the providers in the region. The problem is that even if the national authorities of the Republic of Moldova directly address to the providers from Transnistria, this is not valid either, although the providers, as defined by the Budapest Convention, are internet service providers, but given that Transnistria is an autoproclaimed state that does not a part of the Convention, it is impossible to request information from them. It is not even clear whether, according to their domestic laws, the providers are obliged to keep the information, if so, then what is the retention period?

From another point of view, the criminals living in Transnistria know about the fact that Transnistria is an inaccessible place from the point of view of international investigations, they know about the fact that the possibility of their being caught is small, if not impossible and they know about the fact that both their authorities and providers cannot release information about their identity, about the history of actions carried out in the online environment. Thus, part of the sites with CSAM materials are hosted on the territory of Transnistria. Not only is it impossible to carry out any actions on the territory to the left of the Dniester, but the very people involved in CSAM know about this fact and intensively abuse it.

The problem of the fact that the CSAM materials are hosted on the territory of Transnistria is a problem that refers to the global society, or the CSAM materials through Transnistria are distributed all over the world, and considering the fact that the prevention of such crimes is one of the basic points in the fight against online child sexual abuse, we cannot talk about effective prevention at a time when no state can legally act, preserve, administer or collect evidence from the territory of Transnistria. Concerning the given fact, the tendency to attract other people as authors or consumers increases or demand creates supply.

At the same time, the fact that a fairly large percentage of crimes related to online child sexual abuse are committed for financial reasons, Transnistria became an "Eldorado" for those who deal with CSAM.

What can we do in the above-mentioned situation? In our view, a solution to the problem could be cooperation with international organizations, such as the OSCE, which proposed, as one of its missions, the efficiency of cooperation between the Republic of Moldova and Transnistria, the guarantee of respect for human rights, as well as the consolidation of policies, measures and access to damage recovery in order to support victims and prevent exploitation on both banks of the Dniester River [5]. We should also mention that human rights and the well-being of society should prevail over political disagreements.

Methodology of investigation

In terms of victims and the challenges in identifying them, it's crucial to understand that children who are exploited or abused online can come from diverse backgrounds. The nature of online abuse can make it particularly challenging to identify victims since the abuse can occur in the privacy of the child's home, often without the direct knowledge of caregivers or others who might typically observe signs of abuse.

Online child sexual abuse and exploitation present a significant challenge, as victims are often hesitant to report the abuse committed against them. Children may be afraid of being blamed for sharing or engaging in sexual activities online, feel ashamed, or fear being stalked due to digital evidence of their abuse circulating online. Despite legislation and international standards, such as the Lanzarote Convention, which require law enforcement to investigate presumed cases of sexual abuse, regardless of whether the victim has made a report or accusation, this standard is not always upheld in practice. Unfortunately, law enforcement and the justice system often place the burden of proof on the victims themselves. Investigations typically start with a tip or report made to law enforcement agencies or online platforms. Following this, digital forensics is a critical component, where experts analyze digital devices and online accounts to uncover evidence of abuse or exploitation. Cooperation with internet service providers and social media platforms is often necessary to trace the source of abusive content or identify the abuser.

Law enforcement employs several modern techniques and analytical tools to combat online abuse. However, abusers have become adept at concealing their digital footprints and operating in virtual environments with an increased level of anonymity. This trend highlights the urgent need

to upgrade investigative tools by incorporating Artificial Intelligence and automating investigation processes. By doing so, investigative officers can search, choose, and document cases more efficiently by analyzing a large volume of information on online activities. This will enable them to identify possible similarities in the way the abuse is committed and track the actions taken to identify online sex abusers.

Investigating online sexual abuse and exploitation crimes requires thoroughly examining both the physical and digital crime scenes. Evidence is collected from the physical environment on the physical scene, and evidence is extracted from the hardware and software components on the digital scene. It is essential to investigate both scenes to ensure a comprehensive analysis of the crime or incident.

The current legislation does not offer a definitive solution to halt the spread of child sexual abuse materials across all online platforms, nor does it outline concrete investigative measures that should be taken in cases of live streaming, sexual extortion, or other forms of abuse. As a result, it is possible for the abuse to continue even after the child has lodged a complaint with the police, and no real steps are taken to shield the child from further contact with the perpetrator online.

Republic of Moldova - institutions and case studies

In the Republic of Moldova, the investigation of online child sexual abuse is made by the „National Investigation Inspectorate” which is a part of the General Police Office - a specialized public institution of the state, under the Ministry of Internal Affairs.

The National Investigation Inspectorate works with the Prosecutor’s Office, represented by a specialized section on cybercrime within the Prosecutor’s Office for Combating Organized Crime and Special Cases.

They have the mission to detect, investigate, and uncover particularly serious and exceptionally serious crimes, as well as those with significant social impact, to follow and hold accountable particularly dangerous offenders, to organize, conduct, and direct special investigative activities, and to monitor organized crime.

Investigating online child sexual abuse requires a nuanced understanding of digital environments and the use of specialized investigative techniques. Law enforcement agencies employ a variety of methods to detect, investigate, and prosecute cases of online child sexual abuse. These methods include cyber patrolling, digital forensics, undercover operations, and the use of online monitoring tools. Investigators often rely on sophisticated software to trace the digital foot-

prints left by offenders on the internet, enabling them to uncover identities, gather evidence, and link suspects to criminal activities.

One of the primary challenges in investigating such cases is the collection and preservation of digital evidence. Digital evidence is volatile and can be easily altered or deleted. Investigators must act swiftly to secure this evidence while adhering to stringent legal and procedural protocols to ensure its admissibility in court. Additionally, the anonymity afforded by the internet complicates the process of identifying both perpetrators and victims. Offenders often use encryption, the dark web, and other methods to conceal their identities and activities, making it difficult for investigators to trace and apprehend them.

Case 1 „From digital shadows to dire reality”

In one of them, „Michael” was to obtain pornographic material from „Alice” and sexually exploit her, involving forced sexual acts and their recording. „Michael” used emotional manipulation, threats to disclose intimate material, and physical and mental violence to control the victim. The exploitation included transporting „Alice” abroad and forcing her to participate in sexual acts, recording these encounters. Law enforcement has encountered challenges in collecting and analyzing evidence, including digital communications and video footage. The investigation required a meticulous approach to corroborate „Alice’s” testimony and gather compelling evidence against the accused.

The case involved multiple forms of abuse, including physical and psychological violence, threats with a weapon, sexual abuse and violence, taking advantage of the victim’s vulnerability, and threatening to disclose confidential information. Law enforcement had to collect and analyze a variety of evidence, including digital communications through social networks and applications, video recordings, and the testimonies of victims and witnesses. This required technical knowledge and meticulous coordination. Due to the sensitive nature of the case, it was essential to ensure adequate protection and support for „Alice”, adding an additional level of complexity to the investigation. „Michael” used manipulation and intimidation to control „Alice”, making the gathering of direct and convincing testimonies even more difficult.

Case 2 „Echoes of the screen”

The next case refers to a serious situation of sexual exploitation of a minor, in which „Victor” was involved in human trafficking activities. „Emily”, who was a minor was recruited and sheltered for the purpose of commercial sexual exploitation, involving elements of deception, physical violence, and threats.

„Victor” emotionally manipulated the victim, taking advantage of the emotional attachment and the couple’s relationship to control and sexually exploit her. „Emily” was forced to perform online sexual services through information technology such as web chats on various sites, where she was exposed in indecent poses and engaged in sexual acts in front of the camera. „Victor” used physical and psychological violence, including beatings and threats to release compromising material, to maintain control over the victim. Through this exploitation, „Victor” obtained significant amounts of money, while „Emily” was left in a state of vulnerability and lack of support. The trauma and psychological impact on the victim is obvious, with long-lasting effects on their mental health and well-being.

Case 3 „The virtual predator”

In the next case „John” - the abuser had the intention of determining a minor - „Laura” to sexual relations and other actions of an unwanted sexual nature, acting intentionally, using various messaging applications, and disguising his identity by using fake accounts on social networks. Under the invented pretext that he represents an agency of photo models and will hire her to work as a photo model, requested „Laura” to send him pictures of her in underwear. Continuing his criminal intention, during the same period of time, „John” wanted to determine „Laura” to have sexual relations and other actions of an unwanted sexual nature with him, threatening her that he would divulge the intimate pictures and videos that he previously obtained to her family and other people and even would spread them in the online environment. That led „Laura” to continue taking intimate photos and participate in video sessions of intimate character.

The cases of online child sexual abuse are a transnational issue that requires a coordinated response from both national and international law enforcement agencies. At the national level, specialized units such as Internet Crimes Against Children task forces are essential. These units possess the expertise and technology needed to conduct investigations in the digital realm.

Internationally, organizations like INTERPOL and Europol play critical roles in facilitating cooperation and information sharing among countries. They offer platforms and databases for exchanging information about cases, suspects, and victims, enhancing the ability of national agencies to pursue cross-border investigations.

Conclusions

The detailed examination of the accused’s electronic devices, such as mobile phones and computers, was required to extract images, videos

and other relevant data, as well as the analysis of the accused’s communications and online interactions is difficult due to the encryption of devices, requiring time and specialized expertise to access and examine their contents, essential for evidence collection.

Psychological assessment reports of the victims showed signs of psychological trauma, indicating the profound effects of abuse and exploitation on their mental health. This aspect was crucial in understanding the impact of the crime on the victims and required a sensitive and psychologically informed approach to the investigation. It is important to evaluate the risks for victims and ensure crisis intervention to protect children’s interests. The investigation of these crimes is usually oriented toward protecting the suspect’s rights and the presumption of innocence rather than securing the child victims who usually are in close relationships with their abusers, having emotional and psychological connections with them as a result of manipulation.

The first steps toward fixing the issues

The current legal framework confers the EU Member States the burden of designing and implementing prevention policies according to their cultural and societal environments and needs. As mentioned above, the number of online sexual offences is growing and trends are concerning so there is a demand for a centralized response to the new reality. The first step towards centralization will be the creation of the EU Centre - a community agency with a supportive role for national judiciary authorities in combatting child sexual abuse.

Given the specifics of CSAM-related crimes, a considerable problem is the fact that arresting the perpetrator and confiscation of materials held by him doesn’t ensure that the same materials are excluded from the Global Web and re-victimization is therefore avoided. The only solution for prevention is evaluating and filtering the content before it is uploaded to the Internet or problems scaled by technology should be solved using technological solutions. There are different approaches regarding CSAM and child protection online from leading tech companies. Some of them went for on-device solutions to ensure privacy for every user [3], another opted for tools to detect CSAM like PhotoDNA and in-product reporting tools available in their soft [13]. While the efficiency of these tools is undoubted, they remain a private and optional initiative used only in their products.

A proactive and preventive approach to combating sexual abuse and exploitation of children should be considered. By focusing on individuals who recognize their potential risk of committing such offenses, we should aim to intervene before any harm can occur. We should also consider the

importance of early intervention in preventing potential offenders from acting on harmful impulses. By providing access to prevention programs, individuals can receive the support and intervention they need to prevent the commission of offenses. The inclusion of prevention programs underlines the recognition that potential offenders may need mental health support and intervention. Another proposal is the revision of the provisions member states must incorporate into their national laws. This clarity is crucial for ensuring that all member states understand and apply the changes consistently. By specifying the provisions that need transposition, the amendment aids in creating a more consistent legal framework across the EU. This consistency is vital for addressing cross-border challenges of child sexual abuse and exploitation, ensuring that offenders cannot exploit differences in legal standards between countries.

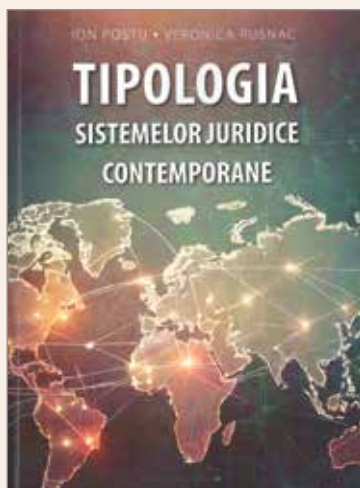
A significant element of CSAM-related offenses is the payments made to producers and distributors. While some of the perpetrators share possessed CSAM in exchange for new CSAM from other participants, the most serious and abhorrent materials are usually distributed in exchange for a one-time payment or based on monthly or annual subscriptions. Tracking the money would be a solution to tackle this particularly dangerous crime. At the moment, law enforcement authorities are able to access the information on a case basis through court orders when there is already evidence regarding the existence of the offence, so they don't take account of the offenders without criminal records. It was demonstrated that is possible to identify offenders only based on financial activity [6]. Creating the financial profiles of offenders by deeper cooperation between law enforcement authorities and financial institutions would provide new possibilities in identifying perpetrators and preventing them from further demanding of new CSAM. This approach applies to cryptocurrency also because many law agencies are able, with an additional effort, to track such transactions.

Another source of CSAM is self-produced materials. Preventing them from being uploaded to the Internet will decrease the total volume of CSAM available online. Preventing policies should aim children, their parents and professionals who interact everyday with children – teachers, social workers, psychologists and others. It is important to raise awareness about the consequences of sharing explicit photos or videos and the fact that child sexual abuse is much more prevalent on the Internet than we think. Everyone could become a victim.

References

1. *Abuzul sexual în mediul online se întâmplă mai des decât ne imaginăm*. <https://lastrada.md/rom/articole/abuzul-sexual-in-mediul-online-se-intampla-mai-des-decat-ne-imaginam-379> (visited 01.05.2024).
2. According to INTERPOL Annual Report for 2022, Online Child Sexual Exploitation and Abuse is considered a top crime threat along with money laundering, ransomware, phishing and online scams, financial fraud, synthetic drug trafficking, organised crime and cannabis trafficking.
3. Apple's Decision to Kill Its CSAM Photo-Scanning Tool Sparks Fresh Controversy. <https://www.wired.com/story/apple-csam-scanning-heat-initiative-letter/> (visited 01.05.2024).
4. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse Lanzarote, 25.X.2007. <https://rm.coe.int/1680084822> (visited 22.04.2024).
5. Crime victims' rights to rehabilitation and compensation – Guide. Chișinău, 2022. <https://www.osce.org/ro/mission-to-moldova/525762> (visited 01.05.2024).
6. Cubitt T., Napier S., Brown R. *Predicting prolific live streaming of child sexual abuse*. Trends & issues in crime and criminal justice, 634, Australian Institute of Criminology, 2021.
7. Davidson J., Gottschalk P. *Characteristics of the Internet for criminal child sexual abuse by online groomers*, Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society, 24:1, 2011, p. 23-36. https://lastrada.md/pic/uploaded/COS%20Research%202021_summary.pdf (visited 22.04.2024).
8. https://lastrada.md/pic/uploaded/Studiu_Siguranta_online-comportamente_si_riscuri-FINAL.pdf (visited 25.04.2024).
9. <https://www.vice.com/en/article/438m89/computer-generated-10-year-old-girl-ignites-ethical-debate-with-first-pedophile-conviction> (visited 22.04.2024).
10. Internet Watch Foundation Annual Report 2022. <https://annualreport2022.iwf.org.uk/trends-and-data/geographical-hosting-domains/> (visited 25.04.2024).
11. Mitchell K.J., Boyf D. Understanding the role of the technology in the commercial sexual exploitation of children: the perspective of law enforcement, Crimes against Children Research Center, University of New Hampshire, 2014.
12. Microsoft's practices on protecting children. https://www.microsoft.com/en-us/corporate-responsibility/digital-safety-content-report?activetab=pivot_1%3aprimaryr3 (visited 23.04.2024).
13. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child sexual abuse material and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA.
14. The Decision of the Supreme Court of Justice nr. 1ra-442/22 of 04.05.2022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=21069 (visited 22.04.2024).
15. United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems (2018 UN-CTS). <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/United-Nations-Surveys-on-CrimeTrends-and-the-Operations-of-Criminal-Justice-Systems.html> (visited 25.04.2024).

ÎN OBIECTIV: EVOLUȚIA ȘI MODIFICAREA HĂRȚII JURIDICE A LUMII

La Biblioteca Publică de Drept puteți găsi monografia „Tipologia sistemelor juridice contemporane” semnată de Ion Postu și Veronica Rusnac. Lucrarea a fost recomandată spre publicare de către Senatul Universității Libere Internaționale din Moldova și îi are ca recenzenți pe Gheorghe Avornic, doctor habilitat în drept, profesor universitar, și Andrei Smochină, doctor habilitat în drept, profesor universitar.

Până în prezent, fenomenul tipologiei sistemelor juridice nu a constituit obiectul unor studii doctrinare complexe în Republica Moldova, fapt care a constituit un motiv în plus pentru interogările științifice susținute de către autori în cadrul acestei cercetări.

Volumul cuprinde trei capitole detaliat desfășurate: Repere doctrinar-metodologice privind tipologizarea, ca formă de cercetare științifică și rezultat”, „Sistemul juridic - element esențial al tipologiei dreptului” și „Abordări actuale privind tipologizarea sistemelor juridice moderne”.

În „Argumentum” din deschiderea ediției autorii menționează: „Actualitatea temei investigate în prezenta monografie este dată de evoluția și

modificarea intrinsecă a hărții juridice a lumii, generată de globalizarea juridică galopantă, împreună cu accelerarea tendințelor integraționiste (nu doar pe continentul european) și de convergență juridică implicită. Realitatea juridică obiectivă presupune înnoirea paradigmatelor înrădăcinate într-o stare de fapt metamorfozată. Spre exemplu, disoluția URSS a condus în mod evident la reconsiderarea clasificărilor clasice, iar dispariția coloniilor statelor europene - la nașterea unor sisteme juridice naționale specifice, uneori chiar atipice, ce necesită a fi regândite din perspectiva pluralismului juridic.

...Astăzi există în jur de 200 de formațiuni statale, care, pe lângă specificul politic, cultural sau economic, prezintă și distincții din punct de vedere al reglementărilor juridice, astfel că este oportună fundamentarea metodologică și analiza posibilităților tipologiei în raport cu sistemele juridice naționale, ce ar permite evidențierea sistemelor asemănătoare și construirea unei taxonomii realiste”.

TAXA VAMALĂ, CA PARTE COMPONENTĂ A POLITICII COMERCIAL-FISCALE

O altă monografie apărută recent la editura Pro Universitaria, semnată, de asemenea, de către doi autori - Alexandru Armeanic și Vladlen Cojocaru - este intitulată „Cadru legal al taxelor și plăților vamale pe teritoriul Republicii Moldova”. Prin scopul studiului, autorii au urmărit examinarea reglementărilor juridice a încasării taxelor și altor plăți vamale pe teritoriul vamal al Republicii Moldova în vederea asigurării unui nivel sporit de legalitate la perceperea acestor tipuri de impozite, precum și corectitudinea determinării valorii în vamă. Prin această cercetare, ei și-au propus fundamentarea căilor de perfecționare a legislației privind stabilirea și perceperea taxelor vamale, identificarea unei metodologii alternative de determinare a valorii în vamă, precum și recomandarea unor soluții în vederea îmbunătățirii cadrului legal și teoretic privind taxele vamale.

Originalitatea științifică a monografiei este reprezentată prin reflectarea detaliată a operațiilor de percepere a taxelor vamale, precum și stabilirea valorii în vamă, evaluarea sistemului legislativ ce reglementează acest domeniu, precum și enunțarea studiilor practice asupra diferitelor situații ce apar în timpul stabilirii și percepției taxelor vamale.

Studiul poate constitui o bază teoretică semnificativă pentru studenții și masteranzii din domeniu, luând în considerare numărul relativ redus de materiale teoretice ce reflectă domeniul vamal.

Un merit deosebit al acestei lucrări constă în elaborarea propunerilor teoretice privind aplicarea justă a taxei vamale, în vederea scoaterii economiei naționale din impasul în care se află.

„Prezenta cercetare va ocupa un rol important în ridicarea nivelului de cunoștințe teoretice asupra conceptului de taxă vamală, cât și a necesității promovării unei politici vamale eficiente, în speranța că va ajuta la elaborarea propriu-zisă a unui sistem legislativ bine echilibrat vizând politica vamală a statului, atât de necesară în etapa de tranziție de la economia planificată la economia de piață și, îndeosebi, în etapa actuală de dezvoltare a statului. În același timp, studiul realizat va contribui la îndeplinirea justiției. Privite în toată complexitatea lor, activitățile de îndeplinire a justiției, desfășurate în cadrul procesului penal, au drept scop aflarea adevărului, pentru ca nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată pe nedrept”, se spune în prefața ediției.

INSTITUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

